

T Ü R K İ Y E D E
YATIRIMLARI TEŞVİK POLİTİKASI

DOKTORA TEZİ
HÜSEYİN BİNZER MİSİRLİOĞLU

ERZURUM - 1981

İlişik olarak sunduğum "Türkiye'de Yatırımları Teşvik Politikası" adlı tezin kendi tarafından ve herhangi cels gözölmevecek bir yardana müracaat edilmeksizin yazıldığını ve istifade ettiğis eserlerin bibliyografyada gösterilmiş olanlardan ibaret bulunduğunu ifade eder ve bunu şerefine teyid ederim.

Museyin Sezer Nisirlioglu

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

GENEL

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

SİGORTA VE TEŞVİK POLİTİKALARI

SAN-123

1-7

8-46

SİGORTA

A. GENEL DURUM

8-25

1. Sanayileşme Sıfırları

8-15

2. Sanayileşme Tipleri

8-11

3. Demokrasi ve Sanayileşme

11-13

13-15

B. İZMİR İLİNDEN SİGORTA

15-25

1. İngiltere

15-19

2. Fransa

19-23

3. Rusya

23-25

KALKINMA VE TEŞVİK POLİTİKALARI

25-46

A. KALKINMA VE TEŞVİK POLİTİKALARININ ÖNEMİ

25-34

1. Kalkınma ve Sanayileşme Politikaları

25-30

2. Teşvik Tedbirlerinin Önemi

30-34

B. YATIRIMLARI TEŞVİK TEDBİRLERİ VE QESİTLERİ

35-46

1. Genel Vergi Tedbirleri

35-36

2. Gümrük Muafiyeti ve Himmesi

36-38

3. Finansman Kolaylıkları

38-39

4. Direkt Devlet Yardımları

39

5. Millileştirmeye Karşı Teminat

39

6. Eğitim ve Geliştirilmesi

39-42

7. İhracata Önkü Yatırımların Teşviki

42-43

8. Diğer Teşvikler

43-46

İKİNCİ BÖLÜM

BAZI ÜLKELERDE VE TÜRKİYEDE YATIRIMLARIN TEŞVİKİ 47-99

I. BAZI ÜLKELERDE YATIRIMLARIN TEŞVİKİ 47-64

A. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER 47-57

1. Filipinler 47-48

2. Malezya 48-49

3. Hindistan 49-50

4. Pakistan 50-51

5. İran 51-52

6. İspanya 52-53

7. İsrail 53-54

8. Yunanistan 54-56

9. Latin Amerika Ülkeleri (El Salvador,
Costa Rika, Guatemala, Honduras, Nikaragua) 56-57

B. GELİŞMİŞ ÜLKELER

1. İngiltere 58-59

2. Fransa 59-63

3. Almanya 63-64

II. TÜRKİYEDE YATIRIMLARI TEŞVİKİN GELİŞİMİ 64-99

A. 1923 ÖNCESİ 64-65

B. 1923-1960 DÖNEMİ 65-72

1. 1923-1934 Dönemi 65-68

2. 1934-1950 Dönemi 68-70

3. 1950-1960 Dönemi 70-72

C. PLANLI DÖNEM 72-99

1. Genel Olarak 72-75

2. Plânlarda Sanayi Politikaları ve Tedbirler 75-99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYEDE YATIRIMLARI TEŞVİK TEDBİRLERİ

VE UYGULAMA SONUÇLARI

100-150

I. YATIRIMLARI TEŞVİK TEDBİRLERİ

100-125

A. GÜMRÜK VERGİ VE RESİMLERİ MUAFİYETİ

100-108

1. Proje Bazında Gümrük Muafiyeti

101-107

a. Genel Gümrük Muafiyeti

101-104

b. Hammade Gümrük Muafiyeti

104-105

c. Gemi ve Gemi İnşaa Tesisleri ile İlgili Muafiyet

105-106

d. Su Ürünleri ile İlgili Gümrük Muafiyeti

106

e. Eğitim, Öğretim ve Araştırma Faaliyetleri ile İlgili Gümrük Muafiyeti

106-107

2. Madde Bazında Gümrük Teşviki

107-108

3. Ana Hammaddeleri Gümrük Muafiyeti

108

B. VERGİ VE RESİMLERİN TAKSİTLENDİRİLMESİ

108-109

1. Gümrük Vergi ve Resimlerinin Taksitlendirilmesi

108-109

2. Vasıtalı Vergilerin Taksitlendirilmesi

109

C. YATIRIM İNDİRİMİ

109-113

1. Mahiyeti

109-110

2. Faydalama Şartları

110-113

D. ORTA VE UZUN VADELİ İHRACAT GARANTİLİ YATIRIM KREDİLERİNDE VERGİ-RESİM VE HARÇ İSTİSNASI

113-116

1. Mahiyeti

113-115

2. Faydalama Şartları

115-116

E. BİNA İNŞAAT VERGİSİ İSTİSNASI

116-117

F. FAİZ PARKI İADESİ

117-120

1. Mahiyeti

117-118

2. Faydalama Şartları

118-120

G. AYNI VE NAKDİ ÖZEL DIŞ KREDİLER	120-122
1. Mahiyeti	120-121
2. Paydalama Şartları	121-122
H. YATIRIM KOTASINDAN DÖVİZ TANSİSİ	122-123
1. Mahiyeti	122
2. Paydalama Şartları	122-123
I. HIZLANDIRILMIŞ AMORTİSMAN	123
J. ÖZEL TEŞVİKLER	124-125
II. TEŞVİK TEDBİRLERİ UYGULAMA SONUÇLARI VE EKONOMİYE KATKILARI (1968-1978)	126-150
A. TEŞVİK TEDBİRLERİ UYGULAMA SONUÇLARI	126-136
1. Yıllara Göre Gerçekleşme	126-128
2. Yıllara Göre İptaller	128-133
3. Sektörlere Göre Gerçekleşme	133-134
4. Bölgelere Göre Gerçekleşme	134-136
B. GERÇEKLEŞEN PROJELERİN EKONOMİYE KATKILARI	136-150
1. Katma Değer Yönünden	136-145
2. İstihdam Yönünden	146-150
SONUÇ	151-157
<u>EK</u>	
TABLO: 15	158-164
BİBLİYOGRAFYA	165-174

K I S A L T M A L A R

DPT	: Devlet Plânlama Teşkilâtı
TUD	: Teşvik ve Uygulama Dairesi
BBYP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı
İBYP	: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı
ÜBYP	: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı
DBYP	: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı
ÖİK	: Özel İhtisas Komisyonu
T.B.	: Teşvik Belgesi
ESEK	: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
c.	: Cilt

G İ R İ Ŗ

Bugün iktisadi kalkınma özellikle geliŖmekte olan ÷lkelerin en önemli problemini teşkil etmektedir. Bu ÷lkeler, kalkınmalarını sağlayabilmek için tecrübe edilmiş ve başarı kazanmış yolları takibetmek zorundadırlar. Bilindiği gibi iktisaden kalkınmış ÷lkeler bu başarılarını sanayileşme ile gerçekleştirmişlerdir. Bu sebeple hızlı bir kalkınma zarureti içinde bulunan geliŖmekte olan veya az geliŖmiş ÷lkeler de, esas itibarıyla bu yolu seçmektedirler.

Diğer taraftan çağımızda ÷lkelerin savunma gücü sanayileşme dereceleri ile mütenezip olarak artmaktadır. Teknolojilerin bütün güçleri ile yarıştıkları bir dünyada az geliŖmiş ÷lkelerin savunmak için, sanayileşmeye çalıŖmaları bir heves değil, hür yaşamının devamı için bir intiyaktır.

Yatırımlar sanayileşmenin, iktisadi kalkınmanın temel unsurlarıdır. Bir ÷lkede takibedilen iktisadi kalkınma politikasının başarıya ulaşması bu politikanın öngördüğü yatırımların zamanında ve yerinde yapılmasına bağlıdır. Yatırımların kalkınma politikasına uygun olarak gerçekleştirilebilmesi için o ÷lkede uygun bir yatırım ortamının bulunması şarttır. Uygun bir yatırım ortamının tesis edilebilmesi için de bazı tedbirlerin alınması gereklidir. Bu tedbirler her ÷lkenin iktisadi, sosyal ve politik yapısına uygun olarak alındığı takdirde, sanayileşme hamlesi başarı kazanabilir. Bu sanayileşme hamlesi sektörel denge ihmal edilmeden yürütülmelidir. Celişme hedeflerinin tesbitinde ve bu hedeflere ulaşmayı gerçekleştirecek yatırımların plânlanmasında tarım, sanayi ve hizmet sektörleri arasındaki denge daima göz önünde bulundurulmalı ve bunun gereği olan yatırımlar optimal ölçekte esasına göre yapılmalıdır.

Memleketimizde iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi, yeraltı kaynaklarının değerlendirilmesi, işsizliğin önlenmesi, bölgesel

kalkınmanın sağlanması ve sosyal adaletin temini, sanayileşmenin milli bünyemize uygun olarak gerçekleştirilmesi ile mümkündür. Diğer yünden Ülkemizin jeopolitik durumu da sanayi hamlemizin bir an önce başarıya ulaştırılmasını zaruri kılmaktadır.

Bu tezde, sanayi hamlemizin başarıya ulaşması için gerekli olan yatırım ortamının teessüs etmesine yararlı olacak yatırımları teşvik politikasının genel esasları tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmaları, kütüphanelerdeki eserlerden, resmi gazetelerden, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı kaynaklarından ve Teşvik ve Uygulama Ünitesinde görevli bulunduğum zaman (1967-1979) zarfında elde ettiğim bilgi ve tecrübelerden istifade edilmiştir.

Sınai yatırımlarda, Türk Özel Sektörünün muhtelif tarihlerde ve değişik iktisadi ve sosyal şartlar altındaki tutum ve davranışının yakinen müşahade edilmesi ile elde olunan bilgi ve tecrübelerin, ilmin ışığında değerlendirilmesi, Türk müteşebbisinin hangi ortamda, hangi yatırımlarda ne derece başarıyla olabileceği konusunu kısmen de olsa aydınlatılabilir. Bu düşünce, tez çalışmasında itici bir unsur olmuştur.

Bu çalışmada diğer bazı Ülkelerdeki yatırımları teşvik politikaları ile Türkiye'de bu konuda takibedilen politikalar, mukayeseli olarak incelenmiştir. Ülkemizdeki uygulama ve bu uygulamanın aksayan yönleri iktisat ilmi ışığında değerlendirilmeye tabi tutularak, sanayileşmemiz için alınması gerekli tedbirlere yer verilmiştir.

Tez konusu, esas itibarıyla üç bölümde incelenmiştir. "Sınai Gelişme ve Teşvik Politikaları" başlığını taşıyan birinci bölüm, iki alt bölümden meydana gelmiştir. Birinci alt bölümde genel olarak sanayileşme üzerinde durulmuş ve sınai gelişmeyi tarihi oluşumunu nazarı itibare alarak değerlendiren Hoffman, Rostow ve H.Frayer'in görüşlerine yer verilmiştir. Bilâhare, sanayileşme ha-

reketine aktif rol oynayan gruplara göre, sanayileşme tiplerinden kısaca bahsedilmiştir. Bunu takibeden demokrasi ile sanayileşme ilişkisine temas edilmiş ve sosyalist ve karma ekonomi sistemlerine değinilmiştir.

Ayrıca bu alt bölümde modern demokrasinin kaynağı olan ülkelerden İngiltere ve Fransa'da sanayileşme konusunda başarıya imza atan itibaren takibedilen yatırımları teşvik politikaları ve bunun gereği olarak getirilen tedbirler, ana hatları itibarıyla anlatılmış ve sosyalist rejimde sınıfl gelişmesiyle ilgili olarak Rusya'nın sanayileşmesi örnek gösterilmiştir.

İkinci alt bölümde, genel olarak iktisat politikası ile kalkınma politikasından bahsedilmiş ve gelişmekte olan ülkelerle ilgili sanayileşme politikaları iki grupta toplanarak, izah edilmiştir. Birinci grupta "Karşılaştırmalı Maliyetler", ikinci grupta "Yaygın Sanayileşme" görümleri incelenmiştir. Silâhare teşvik tedbirlerinin iktisadi kalkınmadaki önemi üzerinde durularak, bu tedbirlerin iktisadi ve mali yönden tariflerine yer verilmiştir.

Yine bu alt bölümde, yatırımları teşvik tedbirleri geliştirmekte olan ülkeler bakımından önem sırası nazarı itibare alınarak, ayrı ayrı açıklanmıştır. Bu tedbirler, genel vergi tedbirleri, gümrük muafiyeti ve himayesi, finansman kolaylıkları, direkt devlet yardımları, millileştirmeye karşı teminat, eğitimin geliştirilmesi, infaatın teşviki, tanıtma ve bilgi toplama faaliyetleri ve diğer teşvikler başlıkları altında toplanmıştır. Diğer teşvikler başlığı altında, organize sanayi bölgeleri, enerji ve diğer hizmetlerde düşük fiyat tesbiti, öncelikle döviz tahsis, müşavirlik hizmetleri, garantiler, devletin istihsalı, satın alması, kalitenin devletçe tasdiki, sanayi hizmetlerinin desteklenmesi gibi tedbirlere yer verilmiştir. Silâhare teşvik tedbirleri uygulamasında ilgili sakaalara tanınan geniş yetkilerin yanlış kullanılması ve bunun ortaya çıkardığı sakınca, Filipinler örneği ile izah edilmiştir.

İkinci bölüm, "Bazı Ülkelerde ve Türkiye'de Yatırımların Teşviki" başlığını taşımakta ve iki alt bölüme ayrılmıştır. Birinci alt bölümde, gelişmiş ve gelişmekte olan bazı Ülkelerde yatırımların teşviki için getirilen tedbirlerden bahsedilmiştir. Gelişmekte olan Ülkelerden Filipinler, Malezya, Hindistan, Pakistan, İran, İspanya, İsrail, Yunanistan ve Latin Amerika Ülkeleri, gelişmiş Ülkelerden İngiltere, Fransa, Almanya örnek alınmıştır.

İkinci alt bölümde Türkiye'de yatırımların teşviki konusunda takibedilen politikanın esasları tetkik edilmiştir. Bu inceleme üç dönem nazari itibare alınarak yapılmıştır. Birinci dönem, 1923 öncesine aittir. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki sanayileşme gayretleri ve bu konudaki başarısızlığın sebepleri kısaca belirtilmiştir. İkinci dönem teşkil eden 1923-1960 yılları arasında Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber sanayileşme için sarfedilen gayretler, alınan tedbirler ve bunların sonuçları anlatılmıştır. Sanayiın teşviki için yürürlüğe konulan Teşviki Sanayi Kanunu ile getirilen tedbirler ve Birinci, İkinci Sanayi Plânları ele alınmıştır. Özellikle, Birinci Sanayi Plânı uygulamasının iktisadi kalkınmamızdaki önemi üzerinde durulmuştur. Bilhazere 1950-1960 döneminde takibedilen sanayi politikası incelenmiştir.

Plânlı dönem, Türkiye'nin kalkınmasında ayrı bir öneme haizdir. Kalkınmada, insanı bir vasıta değil, bir gaye olarak kabul eden plân anlayışı içinde sanayileşmeyi gerçekleştirmek gayesiyle kamu ve özel sektör faaliyetlerini düzenleyici ve yön verici tedbirler getirilmiştir. Bu tedbirler, karma ekonomi sisteminin esaslarına uygun olarak kamu sektörü için emredici, özel sektör için yol gösterici vasıflarını daima muhafaza etmişlerdir.

Bu alt bölümde ayrıca, plânlardaki sanayileşme ile ilgili esas politikalara yer verilmiştir. Birinci Uzun Vadeli Plân, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Plânlar, İkinci Uzun Vadeli Plân, Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânları bu görüş açısından incelenmiştir. Plânlı dönemde yatırımları teşvik için uygulamaya konulan tedbirler genel esasları itibariyle ele alınmıştır.

1963-1969 devresinde yatırımların teşviki konusunda önemli tedbirler getirilmiştir. Gümrük vergi ve resimleri muafiyeti veya taksitlendirilmesi, yatırım indirimi gibi teşvikler ile 1967 tarih ve 933 sayılı Kanunla getirilen tedbirler, bunların başlıcalarıdır. Bu kanunla, teşvik tedbirleri konusunda Plânlı Dönemde en cesur adım atılmıştır. Celiştirme ve teşvik fonları, yatırım indirimi nisbetinin yükseltilmesi, gümrüklerde tam ve kısmi muafiyet, arazi istisnası ve devri, yabancı sermaye teşvikinde kolaylık, ihracat kredileri... gibi tedbirler, bunlar arasındadır. Ülkemizin sanayileşmesi için getirilen bu tedbirler herne kadar modern teşvik tedbirlerini tam ihtiva etmiyorsa da, Ülkemizde son devirlerde girilen önemli ve ileri bir hareketi ifade etmektedir. Bu tedbirlerin büyük bir kısmı tas uygulama imkânına kavuşmadan 1969 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından yürürlükten kaldırılmıştır. Bu iptal kararı, sanayileşmemizi menfi yönden etkilemiştir.

1968 senesinde Devlet Plânlama Teşkilâtı bünyesinde kurulan Teşvik ve Uygulama Dairesi yatırımların, ihracatın ve yabancı sermayenin teşviki ile ilgili uygulamayı beraberce yürütmüştür. Teşviklerle ilgili yetkilerin böylece bir kuruluşta toplanması çeşitli yönlerden faydalı olmuştur. Fakat bu uygulama çok kısa sürmüş ve 1971 yılından sonra mezkûr dairenin yetkilerinin bir kısmı Devlet Plânlama Teşkilâtında kalmış, diğer bir kısmı ise, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığına devredilmiştir. Bu durum, 1980 yılına kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında uygulamada ortaya çıkan mahzurlar, dikkate alınarak Devlet Plânlama Teşkilâtında tekrar Teşvik ve Uygulama Dairesi Kurulmuş ve yatırımların ve ihracatın teşviki ile ilgili yetkiler bu daireye verilmiştir. Yabancı sermayenin teşviki ile ilgili yetkiler ise, aynı tarihte yine Devlet Plânlama Teşkilâtında kurulan Yabancı Sermaye Dairesinde toplanmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde "Türkiye'de Teşvik Tedbirleri ve Uygulama Sonuçları" incelenmiştir. Birinci alt bölümde yürürlükte olan teşvik tedbirleri izah edilmiştir. Gümrük vergi ve resimleri muafiyeti başlığı altında, genel gümrük muafiyeti, hammadde gümrük muafiyeti, gemi ve gemi inşaat tesisleri muafiyeti, su ürünleri

gümrük muafiyeti, eğitim öğretim ve araştırma faaliyetleri ile ilgili gümrük muafiyeti, madde bazında gümrük teşviki, ana hammad-
deleri gümrük muafiyeti incelenmiştir. Bilşhore vergi ve resimle-
rin tahsitleştirilmesi, yatırım indirimi, orta ve uzun vadeli ih-
racsat garantili yatırım kredilerinden vergi-resim ve harç istis-
nası, bine inşaat vergisi istisnası, faiz farkı indesi, aynı ve
nakdi özel dış krediler, yatırım kotasından döviz tahsis ve hız-
landırılmış amortisman gibi önemli teşvik tedbirleri üzerinde du-
rulmuştur. İnceleme, özellikle Teşvik ve Uygulama Dairesi tara-
fından yürütülen yatırımları teşvik tedbirlerinin mahiyeti, uygu-
lama esasları, bu konudaki değişiklikler ve aksayan belli bağlı
yönler nazarı itibare alınarak yapılmıştır.

İkinci alt bölüm uygulama sonuçlarına tahsis edilmiştir.
Bu bölümde 1968-1978 döneminde yatırımları teşvik tedbirlerinden
istifade eden projelerin yıllara göre gerçekleşmesi, bölgelere
göre gerçekleşmesi, yatırım tutarı ve teşvik belgesi adedi nazarı
itibare alınarak, incelenmiştir. Gerçekleşen yatırım projelerinin
gerçekleşme nisbeti adedi itibariyle ve yatırım tutarı itibariyle
yüzde olarak hesaplanmış ve iptal edilen teşvik belgeleri de yıl-
lar itibariyle gösterilmiştir. Ayrıca genel olarak, iptal sebep-
leri izah edilmiştir.

Yine bu alt bölümde 1968-1978 döneminde teşvik belgesi almış
ve gerçekleşmiş 1071 adet yatırım projesinin cari fiyatlara göre
yaklaşık net katma değerleri hesaplanmıştır. Katma değer hesabın-
da, maaş ve ücretler, satış kârları, istihsal vergileri, faizler
ve diğerleri (kira, sigorta... v.s. vergiler) toplamı esas alın-
mıştır. Zira teşvik ve Uygulama Ünitesinde yatırım projelerinin
net katma değerleri bu şekilde hesaplanmaktadır. Gerçekleşmiş pro-
jelerin net katma değerlerinin hesaplanmasında her sektörden muhtel-
lif büyüklükte projeler örnek alınarak, bu sektörde bir proje-
nin ortalama net katma değeri bulunmuş ve bu değer o sektörde ger-
çekleşen yatırım projesi adedi ile çarpılarak sektörel yaklaşık
net katma değer elde edilmiştir. Aynı usul her sektörde uygulan-
arak toplam yaklaşık net katma değer bulunmuştur. Muhtelif sektör-
lerden toplam 371 adet proje örnek alınmıştır. Katma değerler,
projelerin tam kapasitede çalıştığı yılda meydana getirecekleri

katma değerlerdir. Fiili kapasiteler ile ilgili güvenilir istatistiki bilgilerin mevcut olmasınan dolayısı ile hesaplamalarda geręekleşmiř yatırımların tam kapasitede ęalıřtıkları kabul edilmiştir.

Toplam net katma değerin gayri safi milli hasıla ve gayri safi yurt içi hasıla içindeki payını yaklaşık olarak hesaplayabilmek için bu katma değer toplamında bazı düzeltmeler yapılmıştır. Bazı varsayımlara göre, elde edilen amortisman miktarı toplam net katma değere ilşve edilmiş, buna mukabil vasıtalı vergiler miktarı bu toplam miktardan akarılmıştır.

Ayrıca, bu alt bölümde teşvik belgesi alamış ve geręekleşmiř yatırım projelerinin istikdam yönünden milli ekonomiye katkıları üzerinde durulmuştur. Bundan sonra sanayi kolları itibarıyla kişi başına yatırım miktarı hesaplanmıştır.

Tezin netice kısmında, tezde incelenen konuların ve 1963-1976 döneminde yatırımları teşvik uygulamasından elde olunan sonuçların değerlendirilmesi yapılarak Türkiye'nin sanayileşmesi için uygun bir yatırım ortamının teessüs etmesine yararlı olacak yatırımları teşvik politikasının genel esasları tesbit edilmeye ęalıřılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİNAİ GELİŞME VE TEŞVİK POLİTİKALARI

I. SİNAİ GELİŞME

A. GENEL OLARAK

Batı Avrupanın ekonomik yapısı 17.yüzyıl sonunda 19. yüzyıl sonuna kadar çok büyük değişiklik geçirdi. Sanayi devrimini 19.asrın başlarında İngiltere'de ve bu asrın sonlarına doğru da Fransa'da büyük gelişmeler gösterdi. Millî gelirden hızlı artışlar oldu. Özel müteşebbisler, verimli tekniklerle, yenilikleri asıl yürüten ve işleri organize eden ve yatırımların yerini ve işletilmesini tayin eden kimseler olarak ekonominin seçkinler sınıfına dahil oldular (1).

Bu dönemde birbiri arkasına yapılan keşifler ve yeni teknikler istihsalin büyük nisbette artmasında ve ekonominin hızla gelişmesinde önemli rol oynadılar. Sanayileşme ile istihsalin hızla büyüdüğünü dünyada ilk defa tecrübe ile öğrenen İngiliz ekonomisi oldu. Diğer ülkeler, sanayileşmede İngiltere'yi takip ettiler (2).

1. Sanayileşme Safhaları

Sanayi ekonomisinin gelişmesini inceleyen iktisatçılar, bu sinai gelişmeyi muhtelif safhalara ayırdılar. Bu konuda Hoffman, Rostow ve Prayer'in görüşleri aşağıda kısaca izah edilmiştir.

Hoffman'a göre bir ekonomide sanayileşme hareketi üç safhada meydana gelir (3):

-
- (1) Bert F.Hoselitz, Entrepreneurship and Capital Formation in France and Britain since 1700 (Readings in the History of Economic Growth, edited Malcolm S.Falkus, Oxford University Press, London, 1968), s. 95-99
 - (2) Richard T.Gill, Economic Development Past and Present, Prentice - Hall Inc, Englewood Cliffs, New Jersey, 1965, s. 56, 57.
 - (3) W.O.Henderson, The Industrial Revolution in Europe, Quadrangle Books, Chicago, 1968, s 3, 4.

Birinci Safha:

Sanayileşmenin birinci safhasında gıda veya tekstil sanayiinde istihsal çok yüksek seviyededir.

İkinci Safha:

Sanayileşmenin ikinci safhasında, gıda sanayiinde veya tekstil sanayiinde istihsal edilen ürünler piyasada hakim durumdadır. Fakat aynı zamanda hem demir istihsalında ve mühendislik hizmetlerinde hızlı bir yükselme olur.

Üçüncü Safha:

Sanayileşmenin üçüncü safhasında tüketim malları üretimi ile sermaye malları üretimi aşağı yukarı birbirine eşittir.

Rostow, iktisadi gelişmeyi beş safhaya ayırmaktadır. Bunlar sırasıyla: Geleneksel cemiyet, hazırlık safhası, harekete geçme safhası, olgunluk safhası ve kitle istihlâki çağı'dır. Sanayileşme hareketi ise, iktisadi gelişmenin üç safhasında oluşmuştur. Bu üç safhayı inceleyelim (4):

Hazırlık Safhası:

Bu safhada sınai gelişmenin başlaması için lüzumlu olan ön şartlar hazırlanmaktadır. Bu safhada ulaştırma, haberleşme hizmetlerine ve hammaddelere yapılan yatırımlarda artış görülür. Eğitime önem verilir, finansman müesseseleri kurulur ve tasarruflar harekete geçirilir. Sanayileşme riskini yüklenen müteşebbis tipleri ortaya çıkar. Yeni teknolojileri yeni usulleri kullanan yeni yatırımlar yapılmaya başlar. Bu safhada siyasi bünye çok defa önemli değişikliklere maruz kalmaktadır. Milliyetçi bir ruha sahip koalisyonlara dayanan merkeziyetçi milli bir devletin kurulması bu safhanın en önemli yönünü teşkil eder. Böyle bir siyasi bünye, sınai gelişme hareketi için zaruri bir şart olmaktadır.

(4) W.W.Rostow, İktisadi Gelişmenin Merhaleleri, çev. Brol Güngör, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s.5-8, 34-49, 52-53.

Harekete Geçme Safhası:

Bu safhada sanayileşmeye, iktisaden gelişmeye mani olan engeller ortadan kaldırılır. Yani müteğabbisler daha kuvvetlenir ve özel sektör yatırımları artar. İktisadi faaliyette daha evvel kullanılmayan tabii kaynaklardan ve istihsal metodlarından istifade edilir. Sermaye piyasası iyi organize edilir. Harekete geçme safhasında üç şart gerçekleşmektedir.

- Verimli yatırım hacmi milli gelirin % 5'inden % 10'na veya daha fazlasına yükselir.

- Yüksek bir hızla gelişen bir veya birkaç imalat sektörü meydana çıkar (dokuma sanayi gibi).

- Modern sektörde gelişmeyi gerçekleştirecek tasarrufları iyi kullanacak ve gelişmeye devamlılık verecek siyasi, sosyal ve idari müesseseler süratle kurulur.

İngiltere'de harekete geçme safhasının başlamasında modern pamuklu dokuma sanayinin kurulması ve ürünlerinin ihraç edilmesi en önemli rolü oynamıştır. Demiryolları şebekesinin kurulması Fransa'da, A.B.D'de, Almanya'da, Kanada'da, Rusya'da bu safhanın en kuvvetli itici gücünü teşkil etmiştir.

Sanayileşmenin ilk devresi esas alınmak suretiyle bazı ülkelerde harekete geçme safhaları yaklaşık olarak aşağıda gösterilmiştir:

MEMLEKET	HAREKETE G. YILLARI	MEMLEKET	HAREKETE G. YILLARI
İngiltere	1783 - 1802	Rusya	1890 - 1914
Fransa	1830 - 1860	Kanada	1896 - 1914
Belçika	1833 - 1860	Arjantin	1935
A.B.D.	1843 - 1860	Türkiye	1937
Almanya	1850 - 1873	Hindistan	1952
İsveç	1868 - 1890	Çin	1952
Japonya	1878 - 1900		

Olgunlaşma Safhası:

Bu safhada milli gelirin % 10-20 kadarlık bir kısmı devamlı

olarak yatırıma gider. Ekonomi her şeyi değil, fakat istediklerini istihsal edebilecek teşebbüs gücüne ve teknolojik gelişme seviyesine ulaşmıştır. Fert başına düşen gelir artar. Bu safhada teşebbüsleri idare edenler sermayedarlar değil, ehliyetli müdürlerdir. Çeşitli Ülkelerin olgunlaşma safhasına ulaşması yaklaşık şu tarihlere rastlar: İngiltere 1850, A.B.D. 1900, Fransa 1910, Almanya 1910, İsveç 1930, Japonya 1940, Rusya 1950, Kanada 1950, olgunlaşma safhasını yaşayan bir cemiyette sanayileşmenin artık yegane ve hakim gaye olmadığı düşünölmeye başlanır.

Hans Frayer ise, sinai gelişmedeki safhaları İngiltere'yi örnek alarak, sektörlerdeki gelişmeye göre izah etmektedir. Sektörlerin gelişmesi takriben 25'er yıllık periyodlarla birbirini takibetmiştir. Buna göre; evvelâ dokuma sanayii (1775 yılından itibaren) gelişmeye başlamıştır. 1800 yılından itibaren demir ve çelik sanayii gelişmiştir. Bundan sonra (1825) ulaştırma, (1850) kimya, 19. asrın son çeyreğinde elektrik sanayii ve bunu takiben benzin motoru sanayii gelişmeye başlamıştır. Ayrıca 19. asırdan itibaren yazı kalemi, iğne, cam, sigara gibi maddelerin imali ile ilgili sanayi tesisleri yaygın olarak gelişmiştir (5).

2. Sanayileşme Tipleri:

Sinai gelişmenin safhalarına tarihini oluşum içinde izah eden görüşleri kısaca tetkik ettikten sonra, sinai gelişmede aktif rol alacak gruplara göre sanayileşme tiplerini anahatları itibariyle gözden geçirelim. Ülkeler, iktisadi ve sosyal yapılarına, jeopolitik durumlarına ve tarihi gelişimlerine göre sanayileşme tiplerinden birini veya diğerini tercih edebilirler. Bu sanayileşme tipleri esas itibariyle 4 çeşittir. Bunlar, orta sınıfa dayanan sanayileşme, büyük zengin ailelere dayanan sanayileşme, intilâlcı sanayileşme ve milliyetçi sanayileşme başlıkları altında toplanabilir (6):

(5) Hans Frayer, Endüstri Çağı, A.Ü.İşletme Fakültesi yayını, Erzurum, 1980, s. 13-17.

(6) Sabahattin Zaim, Türkiye'nin İktisadi ve Sosyal Gelişmesinde Sanayileşmenin Önemi, (Sosyal Siyaset Konferansları XVI. Kitap, İ.Ü.İktisat Fakültesi yayını, İstanbul), 1965, s.230-234.

a. Orta Sınıfa Dayanan Sanayileşme:

Sanayileşmenin orta sınıfa dayanılarak gerçekleştirilmesi, istikrarlı bir sanayileşmede çok önemli rol oynar. Bu sistemde işletmeler zamanla büyür, sosyal gruplar teşkilatlanır ve büyük müesseseler meydana gelir. İşverenler çeşitli sebeplerle sosyal sorumluluklarını düşünmeden hareket ederlerse, devlet müdahale eder ve yetkisini kullanır. Fakat, bu tip sanayileşmede piyasa faktörlerinin tesiri yine de kuvvetlidir. Genellikle İngiltere, Anglo-Sakson Ülkelerindeki sanayileşme hareketleri bu tipe birer örnek olarak gösterilebilir.

b. Büyük Zengin Ailelere Dayanan Sanayileşme:

Sanayileşmenin zengin ailelerin yapacakları yatırımlarla gerçekleştirilmesi bazı mahzurları da bünyesinde taşır. Ülkenin sanayileşmesi için gerekli yatırımlar zamanında ve yerinde yapılamazsa, diğer bir ifade ile bu tip bir sanayileşme iyi geliştirilemez ise, genellikle sonunda milliyetçi veya ihtilâlcı bir sanayileşme tipine yerini terk etmek zorunda kalır. Şayet zengin ailelere dayanan sanayileşme hareketi muvaffak olursa, zamanla sınıflar arasındaki farklar yumuşamakla, idarecilerin otoritesi azalmaktadır. Fakat yine zamanla rekabet ve tezatların çoğalmasıyla devletin rolü artmaktadır. Almanya ve Japonya bu tip sanayileşmeye örnek gösterilebilir.

c. İhtilâlcı Sanayileşme:

İhtilâlcı gruplar, bir ideolojiye dayanırlar. Kendi ideolojilerini hakim kılabilmek için, eski kültürü yıkarlar, ihtisas sahibi kimseleri derhal iğbâşından uzaklaştırırlar. Yeni bir sınıf ve yeni bir kültür ihdas ederler. Ülkede merkeziyetçi, otoriter bir devlet sistemi meydana gelir. Bütün işler merkezden plânlanır ve tek grup tarafından idare edilir. Rusya ve Çin bu tip sanayileşmeye birer örnektir.

d. Milliyetçi Sanayileşme:

Milli iradenin hakim olmadığı bir yönetime karşı milliyetçi bir grup, ayaklanarak idareye hakim olur. Ülkenin kalkınması için milli güçlerin harekete geçirilmesi için büyük gayretler

sarfedilir. Çok çalışma, milli tasarruf ve milli birlik en çok üzerinde durulan hususlardır. Uygulama zamanla plânlı bir ekonomiye, devletçiliğe veya devletin denetimi altında yürütülen bir sanayileşmeye yönelir. Bu şekil bir sanayileşmede değişen şartlara göre hareket edildiği için liderler değiştiği zaman ülke sarsıntı geçirmektedir. Bu sistem başarıya ulaştığı takdirde orta sınıfa dayanan sanayileşme tipine doğru gidilmekte ve ekonomide genellikle karma ekonomi sistemi yerleşmektedir. Sınai istihsalde özel sektörün payı zamanla artmaktadır. Gayet bu sistem içinde iktisadi kalkınma gerçekleştirilemez ise, devlet idaresi ihtilâlcı liderlerin eline geçebilir.

3. Demokrasi ve Sanayileşme:

Sanayileşmenin safhalarını ve tiplerini gözden geçirdikten sonra, şimdi de demokrasi ile sanayileşme arasındaki ilişkiye kısaca temas edelim.

İnsanlar tarih boyunca, servet ve iktidarın paylaşılması konusunda çekişmeli mücadeleler vermişlerdir. Bu mücadeleler, esasen önce siyasi demokrasinin, bilâhare iktisadi demokrasinin elde edilmesine yönelmiştir (7). 1688 İngiliz ihtilâlinde sonra kanun koyma ve vergi kabul etme münhasıran parlamentoya ait olmuştur. 1789 Fransız ihtilâlinde sonra yayınlanan "İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi" modern demokrasinin hayati kaynağını teşkil etmiştir (8). Bu ihtilâlden sonra yeni teşebbüslerin ve orta sınıfın iktisaden güçlenmesi için yeni tedbirler getirilmiştir (9).

(7) Ömer A. Aksu, İktisadi Demokrasinin Fikri Temelleri ve Gelişmesi, (Sosyoloji Konferansları XVI. Kitap, İ.Ü. İktisat Fakültesi Sosyoloji Enstitüsü yayını, İstanbul, 1978), s.55-69.

(8) Ali Fuat Başgil, Esas Teşkilât Hukuku I. Cilt, Baha Matbaası, İstanbul, 1960, s. 381, 382, 427.

(9) Bert F. Hoselitz, a.g.m., s. 105.

19. asırda liberalizmin anayasaları şekillendirmesi sonucunda eskiden geri plânda kalan sosyal sınıflar, politik güce sahip olmuşlar ve sanayileşme hareketine iştirak etmişlerdir. (10). Bu iktisadî gelişme, demokratik gelişme ile beraber onun yanında meydana gelmiştir (11).

Fakat, bu gelişmeler kolay olmamış , halledilmesi güç problemler ortaya çıkarmıştır. Fabrikatörler, büyük servet sahibi olurken, işçiler sefil ve perişan olmuşlar, kadınlar gayri ahlâki fiillere yönelmişler, sosyal düzen sarıslarak, cemiyet çökmeye başlamıştır. İşçi sınıfının bu sefaleti, düşünürleri, iktisatçıları, mücadeleye sevk etmiştir (12). Sosyal düzenin bu duruma gelmesinden felsefi alanda ferdiyetçilik, iktisadi sahada ise, aşırı liberal mançester ekolü mesul tutulmuş ve buna bir reaksiyon olarak modern sosyalist doktrinler ortaya çıkmıştır. Bunların temel hareket noktasını, mülkiyet hakkının bu sefalete yol açtığı, prensibi teşkil etmiştir. Bu hakka sahip olanların diğer fertlerin emeklerini istismar ettikleri ön fikri haktır. Onlara göre; istihsal vasıtalarının kamulaştırılması ile milli hasıla daha çok artar, iktisadi krizler ve işsizlik ortadan kalkar ve sosyal adalet daha iyi gerçekleştirilebilir. Nihâsen, piyasadaki serbest rekabet, ekonomik ve sosyal mahzurlar tevliid eder. Bu sebeple devlet ekonomiyeye müdahale etmelidir (13).

19 ve 20 yüzyılda kapitalist sistemin mahzurları nazarı itibare alınarak, iktisadi hayatın da demokratlaştırılması için gayret gösterilmiştir. Kapitalist sistemin hürriyetçi tutumu bu konuda gerekli reformların yapılmasına imkân vermiştir (14).

(10) W.O.Henderson, a.g.e., s. 1.

(11) Eugene Stealey, The Future of Underdeveloped Countries, Frederick A.Praeger, New York, 1961, s. 5.

(12) Orhan Ögüz, Genel İktisat Teorisi Dersleri, İ.T.İ.Akademisi Basımevi, Eskişehir, 1978, s. 407.

(13) Nevzat Yalçınbaş, Sosyalizm ve Demokrasi, (Türk Ev Kadınları Derneği Seri Konferansları: IX - XII, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1968), s. 84-86

(14) Ömer A.Aksu, a.g.m., s. 59.

Kapitalist sistemde devletin ekonomiye müdahale ederek, bazı yatırımları bizzat yapması ve işletmesi karma ekonomi sistemini ortaya çıkarmıştır. 19. yüzyılda ulaştırma hizmetlerinde ve I. ve II. Dünya Savaşından sonra, devletin ekonomiye müdahalesi biraz daha artmıştır (15).

Özellikle II. Dünya Harbinden sonra devletin ekonomiye müdahalesi plânlı karma ekonominin gelişmesine sebep olmuştur. Harpten sonra, savaşın tahribatını bertaraf etmek ve huzla kalmak için bu sistem önem kazanmıştır. Bu tarihten sonra yapılan anayasalarda plân ilkesine yer verilmiştir (16).

B. BAZI ÜLKELERDE SİNAİ ÇALIŞMA

1. İngiltere

16. asırda ve 17. asrın başlarında İngiltere'de, bütün kıta avrupalı ülkelerinde olduğu gibi devlet kendi menfaati için, /ekonomik hayatı/ detayları ile birlikte düzenleme çalışıyordu. Politik mülklerle bazı kimseler korunarak, onlara imtiyazlar bahşediliyordu. Dahili harpten sonra bu duruma son verildi. 17. asrın sonunda İngiliz orta sınıfı makul ölçüde gelir seviyesine ulaştı. Böyle bir değişiklik, kıta avrupalı ülkeleri için bahis konusu değildi. İngiltere'de orta sınıf kimsen çok eski sosyal sebeplerden ve kısmen de vergi sistemindeki değişikliklerden dolayı nispeten büyük öneme haiz oldu. Orta gelirli sınıf, sanayi öncesi devresinde İngiltere'de ve onun bütün büyük ticaret merkezlerinde çoğunluğu teşkil etmekte idi (17).

(15) Wolfgang Friedmann, Karma Ekonomide İktisadi Devlet Teşebbüsleri, (Karma Ekonomide Plânlama ve Çalışma, ESEK Yayını, İstanbul, 1966), s. 114-116.

(16) Turgut Tan, Plânlama'nın Hukuki Düzeni, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966, s. 14.

(17) H.J.Habakkuk, The Historical Experience On the Basic Conditions Of Economic Progress (Readings in the History of Economic Growth, edited Malcolm E.Falkus, Oxford University Press, London, 1968), s. 35-37.

Orta sınıfın zenginliğinin ve politik gücünün artması ile vergileme usulleri ve vergi toplama metodlarında serbestiyete gidildi. İngiliz tacirleri ve sanayicileri vergileme usulleri ve vergileme yükünü Parlamento vasıtasıyla kontrol edebiliyorlardı. Bu devirde kralın malf ihtiyaçları beynelmînel ticaretten ve sanayi-ticari monopolilerden sağlanan gelirle karşılanıyordu. Bu sebeple, kralın dahili vergilere daha az ihtiyacı vardı. İngiltere'de vergi mültezimliği müessesesi gelişmedi. Bunda en önemli faktör, İngiliz Paramentosunda orta sınıfın gücünün artması oldu. Hükümetin gelir taleplerini kontrol etmek, parlemen-
tonun hakkı idi. Çünkü onlar, ekonomik gücü olan bir mevkide bulunuyorlardı. Bu sebeple kral, onlarla çalışmaktan sarfınazar etmedi (18).

İngiltere, ilk defa sanayileşen memlekettir. Onun coğrafi mevkii ve iyi limanları sayesinde balıkçılık sanayii ve deniz taşı-
rı ticareti gelişti. İngiltere'nin zengin hammaddelere ve tropi-
kal yiyeceklere sahip olan kolonileri Hindistan, Kuzey Amerika ve Batı Hint Adaları, gemiciliğin ve deniz aşırı ticaretin geliş-
mesinde önemli rol oynadı. İngiltere'nin sanayileşmesine tesir eden bir faktör de nüfusunun artmasıdır. 1720 ile 1801 yılları arasında nüfusu tahminen 6 milyondan 9 milyona yükseldi. Nüfusun artması ve şehirleşme, zirai istinsali teşvik etti. İnsanların beslenmesi ve sanayinin genişlemesi için yün, keten, hayvan derisi, boya kökü gibi hammaddelere daha çok ihtiyaç hissedildi (19).

Diğer taraftan nüfusun hızla artması, sanayi için gerekli işgücünün temin edilmesinde kolaylık sağlıyordu. Bu suretle müteşebbisler, daha yüksek ücret ödemeden işgücü sağlama imkânına sahip oldular. Bu durum müteşebbislerin gelirlerinin artmasına sebep oldu. Yeni yatırımlar için sermaye birikimini hızlandırdı (20).

(18) Bert F. Hoselitz, a.g.e., s. 111.

(19) W.O. Henderson, a.g.e., s. 5-7.

(20) J.H. Habakkuk, Nüfus Artışı ve İktisadi Kalkınma, Çev: Selim İlkin, (İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını, Ankara, 1966), s. 26.

İngiltere'nin coğrafi mevkii onun dahili ve harici ticaretini fevkalâde kolaylaştırdı. Bu özelliği sebebiyle politik istikrarsızlık, karışıklık ve yıkıcı harpler, kıta avrupasına nazaran, İngiltere'nin gelişmesine daha az engel teşkil ettiler. Bu durum onun diğer ülkelere nazaran daha çabuk ve tesirli bir şekilde sanayileşmesine yardım etti. Coğrafi yönden İngiliz Sanayicilerine hazır olan piyasa her büyük ben de fevkalâde müsait idi. Diğer taraftan ulaşım maliyeti çok düşük ve pazarlama kolaylıkları daha iyi idi, koruyucu gümrük vergi ve resimleri gibi imkânlar mevcuttu. Bunlar kıta avrupası ülkelerinin büyük çoğunluğunda yoktu (21).

18. asırda İngiltere'nin sanayileşmesini teşvik eden daha önemli bir faktör özellikle tekstil imalatında ve demir-çelik sanayiinde bir çok yeni makina ve usulün keşfedilmesi idi. Buharlı makinanın bulunması, sanayileşmeyi büyük nisbette hızlandırdı. Fakat sanayi tekniğindeki gelişmeler, sadece İngiltere'ye hasredilmiş değildi. Bu asırda Fransa ve Almanya'da da sanayi sahasında keşifler oldu. Keza, 18. asırda haberleşmenin gelişmesi İngiltere'de ve kıta avrupasında sanayinin inkişaf etmesine sebep oldu. İnşa edilen yollar, köprüler, kanallar, limanlar sayesinde hammaddelerin fabrikalara ve işlenmiş maddelerin tüketicilere ulaştırılması kolaylaştı ve bu durum sanayide verimin artmasını teşvik etti(22).

Bu asrın en önemli görü^{nü}şü, teknik gelişmedeki süratın artmasının temayüz etmesi ve modern fabrika sisteminin başlangıç safhasınının oluşmasıdır. Yeni teknolojinin keşfi ile tedricen büyük sermaye ve disiplinli iş gücü kullanmayı gerektiren fabrikalar kuruldu. Bu sinai gelişme, İngiliz Özel Sektörü tarafından herhangi bir dışyardım almadan gerçekleştirildi (23).

(21) J.H.Habakkuk, The Historical Experience on the Basic Conditions of Economic Progress, s. 35, 36.

(22) W.O.Henderson, a.g.e., s. 8,9.

(23) Richard T.Cill, a.g.e., s.5.

İngiltere'de sanayi için sermaye, tüccarlar, sanayiciler, sonraları anonim şirketler ve bankalar tarafından temin edildi. Banks kredileri özellikle işletme sermayesi olarak kullanıldı. İngiliz sanayinin sabit sermaye ihtiyacının büyük bir kısmı, özel tasarruflardan ve faaliyette bulunan teşebbüslerin kârlarının tekrar yatırımda kullanılması yolu ile sağlandı. Anonim şirketler 1825 tarihinden sonra büyük bir gelişme gösterdiler. Büyük miktarda sanayi organizasyonunu sağlayan kuruluşlar haline geldiler. Özellikle demiryollarının finansmanı bu şirket vasıtasıyla gerçekleştirildi. Halk, demiryolu yapan şirketin hisse senetlerini satın alabilmek için bankalardan kredi aldı. Nemen belirtelimki İngiltere'de tekstil ve demir sanayinin gelişmesi, demiryollarından daha önce oldu. Demir sanayinde en önemli ortaklık 1692 senesinde kuruldu, zamanla bu sanayide faaliyet gösteren firmaların sayısı arttı ve faaliyetleri genişledi. 1717 yılında toplam hem demir istihsalı 18.600 ton iken, 1800 yılından sonraki büyük gelişmelerle istihsal, 1839 tarihinde 1.248.800 tona ulaştı (24).

Diğer taraftan İngiliz Özel Sektörü, İngiltere dışında yatırım yaptı. Bu yatırımlar kısa zamanda büyük ilerlemeler gösterdi. 1850 yılında 230 milyon sterlin olarak tahmin edilen dış yatırım tutarı, daha iyi bir tahminle 1876 yılında 1.200 milyon sterline ve 1914 yılında da 4.000. milyon sterline yükseldi. Bu miktarın 1.500 milyon sterlinden fazlası demiryolu yatırımı idi. 1914 yılında Fransa'nın dış yatırımı tahmini olarak 1.800 milyon sterlin, Almanya'nın 1.200 milyon sterlin, Amerika Birleşik Devletleri'nin dış yatırım tutarı ise, 540 milyon sterlin idi. Görüldüğü gibi bu tarihte en fazla dış yatırımı olan ülke İngiltere'dir (25).

İngiltere'nin sanayileşmesinde, İngiliz Hükümeti istisnai hallerde ve özellikle belirli şartlarla ekonomiye rehber olmak için dolaylı vasıtalarla sanayi kalkınmaya yakinen nezaret etti

(24) Bert F. Hoselitz, a.g.m., s. 112-117, 124-129.

(25) C.D.H.Cole, Introduction To Economic History, 1750-1950, The Macmillan Press Ltd. London, 1972, s. 97-98.

ve bazen de iştirak etti. Devlet, bazı sanayi kollarının gelişmesini temin etmek için o sanayi kollarında faaliyet gösteren firmaların ürünlerini satın aldı. Meselâ, top ve harp malzemesi gibi. 20. asrın başında İngiliz mütעהebbisliğinin gelişmesi tamamlanmış oldu. İngiliz orta sınıfının küçük başlangıçları değerlendirerek, zamanla yükselmesi, İngiltere'nin dünyada sanayileşmiş millet olarak uzun süre önderliğini sağlamış ve aynı zamanda İngiltere'yi Avrupa'nın en önemli politik gücü haline getirmiştir. İngiltere'nin politik ve ekonomik gücünün azalması, onun iş liderlerindeki mütעהebbislik ruhunun azalması sonucunda meydana gelmiştir (26).

2. Fransa

Fransa'da sanayiın gelişmesi için, ilk ciddi çalışma XIV Luis'in Maliye Bakanı Colbert (1619-1683) tarafından yapıldı. Colbert zamanında, bu konuda çeşitli tedbirler alındı. Bu gaye ile devlet sanayi sahasında çalışanlara kolaylık gösterdi. Onlara mali yardımda bulundu, vergiden muaf tuttu ve çeşitli istiyazlar verdi. Fransa'ya gelmek isteyen yabancı sanatkârlara hertürlü kolaylık sağlandı. Colbert, gümrük resimlerini yükseltti, ithalâtı kısıtı, ihracatı arttırmak için sübvansiyonlar, primler gibi tedbirlere başvurdu. Bu devirde Fransa'da büyük imalâthaneler kuruldu. Bunların bir kısmı Kral'a ait imalâthaneler olup, bunların en meşhurları halı, sabun ve porselen üretimi yapanlardı. Devlet imalâthaneleri dışında özel patentle fertlerin kurdukları imalâthanelere Kraliyet imalâthaneleri deniliyordu. Bunlar, sübvansiyonlarla desteklenir ve çeşitli istiyazlardan istifade ederlerdi. Ürettikleri mallara, kraliyet damgasını vururlar ve bu iş yerlerinde çalışanlar askere alınmazdı. Resmi nitelik taşıyanların dışında özel imalâthaneler vardı. Bunlara da çeşitli imkânlar tanındı (27).

(26) Bert F. Hoselitz, a.g.m., s. 111-126.

(27) Vedat Dicleli, İktisadi Gelişme Tarini, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1966, s. 151, 152.

Colbert, yabancı işçilerin bilgi ve h nerlerinden azami derecede istifade etmek için onlara tanıdığı imtiyazlara ilâve-ten kral namına  d n   para vermek suretiyle onları sanayi kuruluşlarına ortak yaptı. Colbert, devlet nüfuzunu her tarafa sokmak ve Fransız sanayi mamullerini, rakiplerine nazaran daha üstün kılmak için 180'den fazla sanayi nizamnamesi y r rl   e koydu. Lüks sanayi kollarında büyük gelişmeler meydana geldi. Fransız sanayi mamulleri kalitesi ve zerafeti ile dünyada meşhur oldu. Colbert, ulaştırma hizmetlerine de önem verdi. Ana karayolları yaptırdı. Uzun kanallar açtırdı. Ayrıca gemi in astını bilmeye etti (28).

Colbert'in ölümünden sonra sanayiye yardım için daha az para tansis edildi ve onun tesis ettiği birkaç kuruluş kapandı. İngiltere'nin rakibi olan Fransa 18. asırda İngiltere'den daha çok işgücü, daha büyük nüfus ve daha geniş iç piyasaya sahipti. Fransa, özellikle doğu akdeniz ülkeleri ve kendi kolonileri olan Hint Adaları ile deniza arı ticareti geli mi  zengin bir ülke idi. Yerli sanayide yüksek vasıfta sanatk r mevcuttu. 18. asırda sanayi sektöründe Fransa'da da keşifler oldu, mühendislik eğitimini te vik edildi. Bu gaye ile 1747, 1793 ve 1794 yıllarında mühendislik okulları açıldı. Ulaştırma ve haberleşmede gelişmeler oldu. Fransa'da başlangıçta sanayi ile u ra an m te ebbisler zamanla sanayi için ihtiyaçları olan fonlara ulaşmanın zor olduğunu anladılar. Devlet sanayiye bizzat yatırım yaptı. Fakat aynı zamanda fabrikat rlere çeşitli imtiyazlar bah ederek, özel yatırımları te vik etmek için gayret sarfetti. 1740 tarihinden itibaren Colbert'in sanayi politikası yeniden canlandı (29).

(28) Louis Andre, Ekonomik Tarih,  ev. Ziya Karanursal, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s. 88-93.

(29) W.O.Henderson, a.g.e., s. 1-11.

1750 tarihinden sonra sanayi gelişme büyük nisbette devlet tarafından himaye edildi. Bu gaye ile müteşebbislere kredi verildi, onlara belirli vergilerden muafiyet tanındı ve müteşebbis gelirinin garanti edilmesi gibi teşvik tedbirleri uygulandı. İmtiyazlı sanayilerde çalışan işçiler belirli vergilerden ve mesuliyetlerden muaf tutuldular. Henri See, imtiyazlara genişletti. Fabrikatörlere önemli imkanlar insan etti. Müteşebbislerin kura- çağı ilk fabrika veya imalâthaneler veya makinaların imali için faizsiz kredi verdi. Bazı Fransızlar, gizlice İngiltere'ye git- tiler, takma isimle çalışarak ticarete ve keşiflere ait birçok sırları öğrenerek, Fransa'ya döndüler. Bu devirde devlet özel sektöre çeşitli şekillerde yardım etmekte sebat gösterdi. Aksi takdirde bu teşebbüsler uzun ömürlü olamayabilirdi. Eski rejim- de sanayi, gelişmenin en önemli karakteristiği, sanayi için ge- rekli sermayenin temin edilmesinde ve sanayideki büyük gelişme- nin başlatılmasında devletin hakim rol oynaması idi. Bu konuda sanayi müteşebbisleri ikinci derecede rol oynadılar. Devlet, sanayi gelişmeyi de kontrol etti. Sanayi ürünlerinin üstün ka- lite ve lezzette olmasına itina gösterdi. Bu tetbikat istihsal- deki gelişmeyi sağladı. Fransız müteşebbisler, millî ekonomide devletin merkezi kuvvetinin önemini anladılar. Böylece devlet ve onun kuruluşları milletin tasarruflarının toplandığı ve ye- tirimlere kanallı olduğu en önemli bir müessese haline geldi (30).

Fransız ihtilâli döneminde faaliyetleri serbest bırakmak için devlet yapısında, arazi tasarruf hakkında ve sosyal sahalar- da çeşitli reformlar yapıldı. Bundan dolayı Fransa'da sanayi eko- nomisi yavaş gelişti (31). Bu dönemde sanayileşmenin yavaş geliş- mesinin diğer bir sebebi uzun süren harplerdi (32)

(30) Bert F. Hoselitz, a.g.m., s. 102-105, 127.

(31) Eugene Staley, a.g.e., s. 70.

(32) W.O. Henderson, a.g.e., s. 5.

Eski rejimden sonra yeni kanunlar çıkarıldı. Devlet yardımları ve yabancı teknolojinin ithali suretiyle sanai kalkınma esaslı surette değişti. İlk adım, fabrika organizasyonunun gelişmesi konusunda atıldı. Napolyon zamanında bu gelişme devam etti. Yeni müteğgibülere ve Fransız orta sınıfının irad sahibi statüsünü elde etme arzusunun gerçekleşmesine yardım etmek için devlet hizmetleri ve devlet yardımlarını tesirli kılmak gayesiyle devletin merkezi rolü artırıldı. 1806 ve 1810-1812 tarihlerinde ekonomik krizler başgösterince, Napolyon bunları atlatabilmek için daha sıkı koruyucu tedbirler uyguladı. Krediler verdi, ayrıca fabrikatörlere birkaç milyon frank tutarındaki krediyi de hibe etti, bu kredilerin büyük bir kısmı büyük firmalara gitti. Fransa'da ilk demokratik radikal cumhuriyet devrinde orta sınıf eski rejim zamanında kendilerini sıkıntıya koyan birçok ağır hükümlerden kendilerini istisna ettiler. Böylece orta sınıf ekonomik faaliyette bulunabilmek için kendilerine açık daha kârlı sahalar buldular. Jan Baptiste Say, Adam Smith'in prensiplerini Fransa partları ile uzlaştıırarak, ıktibas etti. Bu görüşleri Fransız müteğgibis sanayi sınıfının hakim görüşünü temsil etti. Bu görüşün, devletin genel idaresinde bir rehber olması, hükümet tarafından da kabul edildi. Fransa'da işbaşına gelen hükümetler, politik yönden zayıf oldukları için 1830 ve 1848 ihtilâli hareketleri vukuu buldu. Devlet ile sanayiciler arasında tam bir işbirliği yoktu. Müteğgibisler, devletten prim ve yardım talep ediyorlardı. Fakat onlar bu menfaatlerin aynen İngiltere'de olduğu gibi verilmesini arzu ettiler. Müteğgibis sınıf, düşük ücret ödemegi, işçi birliklerinin devlet tarafından yasaklanması, sanai kalkınmaya mümkün olduğu kadar az müdahale eden bir vergi sistemi, iç piyasa için koruyucu tedbirler getirilmesini istiyordu. Devlet bu isteklere cevap vermeğe çalıştı. Dünyada ilk sanayi yatırım bankası Fransa'da kuruldu. Bu banka, sistemi ile kapitalist sanayi sisteminin gücü ve avantajları daha çok gelişti. Sanai yatırım bankası, müteğgibisliğin gelişmesinde ve sanai kalkınmada önemli rol oynadı. Bu banka, zararlar ile kârları denkleştirebilecek şekilde çeşitli sanayi kollarına yatırım yaparak veya monopoli durumu indas etmek gayesiyle sadece

bir sanayi koluna yatırım yapmak suretiyle riskleri asgari seviyeye indirdi. Hükûmdarlığın vesayeti altında gelişen Fransız sanayi bundan böyle kredi müesseselerinin vesayeti altında gelişmesine devam etti. Fransa'da metalurji, tekstil, gıda ve kimya dalındaki temel sanayilerin kurulması ile beraber modern ulaştırma kolaylıklarında aynı zamanda gerçekleştirildi. Yatırım bankası sistemi sadece Fransa'da değil, aynı zamanda İspanya, Avusturya ve Rusya'da demiryolu şebekelerinin inşasında önemli rol oynadı. Bu banka sermaye kitliği içinde bulunan yerli sanayiye yardım etti. Sanayi sahasında önemli atılımlar oldu (33). Fakat, bu tedbirlere rağmen 19. asırda Fransız ekonomisi yavaş gelişti. Bu netice Fransız müteğabbislerinin sosyal durumlarından ileri gelmiştir. Firmalar aile tipi firmalardı. Aileyi harekete geçiren husus, zenginliği daha fazla artırmak arzusu değil, ailenin topluluk içindeki sosyal mevkiini devam ettirmektir. En fazla gelişmeye müsait olan firmalar dahi böyle bir tutum içindeydiler (34).

3. Rusya

Rusya'da 16. yüzyılda yabancılarla ilişkiler kurulduktan sonra imalat sahasında gelişme başladı. 17. yüzyılda demir, potas, tuğla, kireç, çam, tuz imalatı gelişti ve 1684 yılında ipekli dokuma fabrikası kuruldu, 1724 yılında kağıt imali edildi. Özel sektörün yeteri kadar sermayesi ve bilgisi olmadığı için bu gelişmeler devlet vasıtasıyla yürütüldü, yabancı sermayeden de faydalanıldı. 18. yüzyılda demir ve tekstil sanayiinde ilerlemeler oldu. 500 kişinin bir arada çalıştığı imalathaneler kuruldu. 1714 tarihinden sonra devletçik hızını kaybetti, devletin ekonomiye müdahalesi hafifledi, iç tüketim çoğaldı, sanayinin yanında ticarette gelişmeye başladı. Deli Petro idaresinin sonuna doğru liberal bir politika takib edildi. Hükümetler, ekonomik faaliyetleri kontrol etmekle ne yerli sanayi korumakla iktifa ettiler. Bu dönemde sanayi yatırımları için gerekli sermaye, teknik bilgi finansman kolaylıkları ile istinassal pazarlama imkânları kifayetsiz bulunduğu için, Rus ekonomisi batı ülkeleri ile rekabet seviyesine ulaşamadı (35).

(33) Bert F. Hoselitz, a.g.m., s. 105-109, 128.

(34) H.J. Habakkuk, The Historical Experience on the Basic Conditions of Economic Progress, s. 35-36.

(35) Vedat Bicelli, a.g.m., s. 169-173.

19. asrın ilk yarısında gelişen sanayileşme hareketleri Rusya'ya oldukça tesir etti. 1861 yılından itibaren serflere hürriyet verilmesiyle birlikte sanayileşme hareketlerinde hızlandı. Bu hızlanma hem teknik sahada alt yapı tesislerinin yapılması ve modern sanayiın temellerinin atılması hem de muhtelif zümrelerin fikir tutum ve emellerinde görüldü. Rusya'nın sanayileşme hareketinde hububat fiyatlarının artışı önemli rol oynadı. Rusya'ya da 1914 yılından önce gelişme hareketine geçiren faktör demiryolları ve bunun tesirleri olmuştur. Bu devrede demir, kömür ve makine sanayiinde ileri bir hamle yapıldığı gibi, gelişen ihtiyaçları karşılayacak bir dokuma sanayii de kuruldu. Ayrıca Baküdeki petrol sanayii genişletildi. Ukrayna'da bir kömür, demir sanayii kuruldu. Bu devrede Rus ekonomisi ziraat sahasında da büyük miktarda ihracat yapabilecek maddelere sahipti. Komünistler harekete geçme safhasında olan bir ekonomi devraldılar. Bu ekonomiyi yeniden organize etmeleri ve eski istihsal seviyesine çıkarmaları 10 senelik bir zamanı aldı. 1929 tarihinden sonra Rusya'da çelik, makine aletleri, kıyza ve elektrik, elektronik sanayii gelişti (36).

Sovyet ekonomi politikasında yatırımlar, eğitim ve teşvik edici unsurlar en önemli yeni işgal ediyordu. Sermaye malları yatırımları ile eğitim yatırımları rusyanın sanayileşmesinde iki temel unsur olarak benimsendi. İhtilâlden sonra öncelikle ağır sanayi organize edildi. Rusya'nın ihtiyacı olan teknisyen ve ilim adamlarının yetiştirilmesi için eğitime önem verildi. Teşvik edici unsurlar olarak, ilk yaklaşımda halkın idealistik duyguları harekete geçirildi. Bu hareket tarzı harp ve ihtilâl zamanlarında tesirli olabilir, fakat normal hayata döndükten sonra bunların halk üzerindeki tesiri azalır ve kaybolur. Nitekim Rusya'da ihtilâli takip eden başlangıç yıllarında fertler sabit ve oldukça eşit gelire sahip idiler. Fakat zamanla istihsalde verim azaldı. Bunun üzerine devlet fertleri çalışmaya teşvik için bazı ted-

(36) W.W.Rostow, a.g.e., s. 57-58.

birler almak zorunda kaldı. Farklı işlere ve farklı istihzale göre farklı ücret politikası benimsendi. Bütün bu gelişmelerin sonunda Rusya'daki kalkınma hızının 1928 ile 1940 ve 1950-1958 dönemlerinde yılda yüzde 7 civarında olduğu tahmin edilmektedir (37).

II. KALKINMA VE TEŞVİK POLİTİKALARI

A. KALKINMA VE TEŞVİK TEDBİRLERİNİN ÖNEMİ

1- Kalkınma ve Sanayileşme Politikaları; İktisadi politika, genel devlet politikasının iktisadi yönünü ifade eder. Devlet belirli gayelerin elde edilmesi için iktisadi işlere ihtiyatlı bir şekilde müdahale eder, bu konuda kararlar alır ve uygulamaya koyar (38). İktisadi politikanın nihai hedefi, çok geniş bir ifade ile halkın mümkün olan en iyi şekilde memnun edilmesidir (39). Bu tabir çok geniş bir mana ifade etmektedir. Bu hedefe vasıl olabilmek için nazarı itibare alınması gereken başlıca gayeler nelerdir?

İktisadi politikanın başlıca gayelerini dört başlık altında toplanabilir. Bunlar, iktisadi gelişme, iktisadi istikrar, iktisadi adalet ve iktisadi hürriyettir. İktisadi gelişme ve istikrar hakkında istatistiki göstergelerle aşağı yukarı bir bilgi sağlanabilir. Diğer bir ifade ile bunlar, ortalama olarak ölçülebilir. Fakat diğer iki gaye yani iktisadi adalet ve iktisadi hürriyet mülhem ve ölçülmesi zor hususlardır (40).

-
- (37) J. Tinbergen Lessons From The Past, American Elsevier Publishing Company Inc, New York, 1963, s. 26-27.
(38) E. S. Kirschen ve diğerleri, Economic Policy in Our Time Vol:1, North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1964, s. 3,4.
(39) J. Tinbergen, Development Planning, Mc Graw Hill Book Company, New York, 1967, s. 39.
(40) Kenneth B.oulding, Principles of Economic Policy, Prentice Hall, Inc, Englewood Cliffs, N.J., 1958, s. 19.

İktisat politikasının başlıca gayeleri kendi içinde tasnif edilerek, daha şumullü bir tasnife gidilebilir. Bununla beraber burada, genel olarak iktisat politikasında öncelikle nazarı itibare alınan gayeleri belirlemekle yetinəcəz. Bunlar (41):

- Üretimi arttırmak,
 - Taa istindama ulaşmak,
 - Fiat istikrarını sağlamak,
 - Ödemeler dengesini düzenlemek,
 - Gelir ve servet dağılımını ıslah etmek,
 - Anne ihtiyaçlarını karşılamak,
 - Faktörlerin tahsisini ıslah etmek,
 - Bazı bölgelere ve bazı sanayi kollarına öncelik tanımak ve korumak,
- şeklinde sıralanabilir.

Orta ve uzun vadeli iktisadi kalkınma plânlarının en önemli hedefi kalkınma hızını gerçekleştirmektir (42). Bu sebeple iktisat politikasının gayeleri belirtilirken "Üretimi arttırmak" hedefine birinci sırada yer verilmiştir.

Bugün iktisadi kalkınmanın bir kalkınma politikası ile geliştiğine inanılmaktadır. Prensipte itibari ile bu kalkınma politikası 4 gayeyi ihtiva etmektedir. Bunlar:

- Kalkınma için uygun şartların hazırlanması,
 - Bazı temel yatırımların yapılması,
 - Devletin, iş muhitinin ve halkın genel olarak kalkınma potansiyelinden ve kalkınmanın avantajlarından haberdar edilmesi,
 - Özel sektör faaliyetleri ve yatırımlarını kolaylaştırmak ve teşvik etmek için plânlanmış tedbirlerin getirilmesi,
- şeklinde belirtilebilir (43).

(41) Kırşen, s.g.e., s. 5-6.

(42) J.Tinbergen, Development Planning, s. 39.

(43) J.Tinbergen, The Design of Development, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1958, s. 3-4.

Kalkınma politikasının muhtevası nazarı itibare olunursa bu politikanın esasını yatırımların teşkil ettiği anlaşılar. Sınai gelişme bahsinde görüldüğü gibi kalkınmış ülkeler bu seviyeye ulaşabilmek için yatırımlara büyük önem vermişlerdir.

Sanayileşme sonucunda, sanayide kullanılan malzeme ile toplam iş gücünde bir artış meydana gelmiş ve fertlerin toplam istihsaldeki hisseleri yükselmiştir (44). Sanayileşmiş ülkelerin böyle bir neticeye ulaşmaları kolay olmamıştır. Ceniş verimli topraklara ve zengin tabii kaynaklara sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'nin sanayileşmesinde dahi büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Sidney Dell'e göre, bu ülkedeki iç savaşın asıl sebebi, iktisadi kalkınmanın sanayileşmeyi yoksa tarıma mı önem vererek gerçekleştirebileceği konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıktır. Güneyliler, Amerika'nın büyük bir tarım potansiyeline sahip bulunduğunu, geleceğin refahı için tarıma önem verilmesi gerektiğini ileri sürmüşler ve bazı hammeddeleri, makina ve teçhizatı kolayca ithal edebilmek için gümrük tarifelerinin indirilmesini istemişlerdir. Kuzeyliler ise, tarıma önem verildiği kadar, sanayiye de önem verilmesi gerektiğini savunmuşlar ve bu gaye ile koruyucu gümrük tarifelerinin yükseltilmesini istemişlerdir. Bu konudaki anlaşmazlık, bilşhare iç savaşa dönüşmüş ve iç savaştan kuzeylilerin galip çıkması ile Amerika Birleşik Devletleri sanayileşme hamlesini başarıya ulaştırabilmiştir (45).

İktisadi kalkınma yolunda büyük adımlar atan İsraail ise, sanayi yatırımları ile beraber tarım yatırımlarına da önem vermiştir (46) Fakat İsraail'in coğrafi vaziyeti, yüzlüğü ve arazisinin verim durumu nazarı itibare olunursa onun iktisadi kalkınmada takibettiği bu politikanın yerinde ve hatta zorunlu olduğu söylenebilir.

(44) Simon Kuznets, Economic Growth and Structure, W.W.Norton and Company Inc., New York, 1965, s. 194.

(45) Sidney Dell, Trade Blocs and Common Markets, Alfred A.Knopf, Inc, New York, 1963, s. 10-12.

(46) Orhan Türkdoğan, Türkiye'nin Kalkınma Yolu Sosya-Ekonomik Sistem Tartışmaları, Atatürk Üniversitesi Yayını, Baylan Matbaası, Ankara, 1973, s. 36.

Bugün az gelişmiş ülkelerin sanayileşmelerinde takip edecekleri politika ne olmalıdır? Bu önemli konuda ileri sürülen görüşler, başlıca iki grupta toplanmaktadır. Birinci grup, "karşılaştırmalı maliyetler" veya karşılaştırmalı üstünlükler", ikinci grup ise, "yaygın sanayileşme" başlıkları altında incelenmektedir (47).

2. Karşılaştırmalı Maliyetler Politikası (ihtisaslaşma):

Gelişmekte olan bir ekonomide uluslararası maliyetler dolayında üretim yapabilecek sanalarda yatırım yapılmalıdır. Diğer bir ifade ile uluslararası maliyetler ile gelişebilecek belirli sanayi kollarına önem verilmelidir. Sebepleri:

- Sanayileşmede böyle bir politikanın takibedilmesi, ülkeye kaynak tasarrufu sağlar. Zira, dünya piyasasından daha ucuza temin edilebilecek bir malı, daha pahalıya üretmek kaynak israfına yolaçar.

- Uluslararası maliyetlerle üretim yapabilmek için ancak, optimum ölçek dolaylarında gerçekleştirilebilecek muayyen konularda yatırım yapılmalıdır. Çünkü "optimum ölçek" maliyetleri en düşük düzeye indirici ölçektir.

- Gelişmekte olan ekonomiler^{de} iç piyasa sınırlıdır. İhracat imkânları da çok azdır. Bu sebeple iç piyasanın sınırlılığına göre ihtisaslaşmaya yönelik muayyen sanalara yatırım yapılmalıdır.

- Belirli sanayi dallarında ihtisaslaşmaya gidildiği takdirde, bu sanayi kolları zamanla dış piyasa içinde üretimde bulunacaklardır.

- Teknoloji ve iş idaresindeki yetersizlik ve çeşitli finansman problemleri ancak, belirli sanayi kollarının geliştirilmesine imkân verir.

(47) Eröl Manisalı, Gelişme Ekonomisi, Güryay Matbaacılık, İstanbul, 1978, s. 113-130.

- Gelişmekte olan bir ekonomi doğal kaynaklarından azami istifade sağlayacağı belirli alanlarda sanayisini geliştir-
melidir.

- Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik yapıları sanai gelişmeyi olumsuz yönde etkilediğinden bu ülkelerde her sahaya yayılmış yaygın sanayileşmenin benimsenmesi menfi sonuçlar doğurur.

b. Yaygın Sanayileşme Politikası (ithalata ikame):

Yaygın sanayileşme, belirli sanayi alanlarında gelişme yerine, ekonomi içinde yaygın bir biçimde, birçok sanayi alanlarında birden gelişmeyi hedef alan stratejidir." Bu sanayi politikasında bütün sanayi kollarında yatırım hedef alınmamış ancak, ekonominin büyüklüğü ve potansiyeli ile mütenezip olan değişik sanayi kollarında gelişme nazarı itibare alınmıştır.

Bu sanayileşme politikasına göre, sadece bir iki sektörde sağlanacak gelişme ile sanayileşme sağlanamaz. Bu politikanın dayandığı esaslar şunlardır:

- Yaygın sanayileşme "ithalâtı ikame edici" politika ile bağdaşmaktadır. Değişik sanayi kollarındaki üretimin, daha ev-
velce bu sahadaki ithal konularını da kapsaması normaldir.

- İthal ikame edici sanayileşme de, ithal edilen malların bir kısmı ekonomi içinde üretileceğinden bu üretimin dış rekabete karşı korunması gerekir. Bu sebeple yaygın sanayileşme politikası himaye politikasıyla birleşir. Himaye politikasının sanayileşmede ne kadar önemli olduğu uygulama ile anlaşılmıştır. Hemen belirtelim ki, yaygın sanayileşme ile kendi kendine yeterlilik politikası kastedilmemiştir.

- Sanayileşmede, tüketim malları, ara malları ve yatırım malları sanayileri arasındaki denge çok önemlidir. Yaygın sanayileşme politikası, sanayi kesimi içinde bu dengeyi sağlamaktadır.

- Mukayeseli maliyetler politikasından en bariz farkı, uluslararası maliyetlerin üzerinde Üretimde bulunacak sanayi dallarında da yatırım yapılmasını savunmasıdır. Buna göre, yeni sanayideki birim maliyeti başlangıçta uluslararası maliyetlerin üzerinde olsa bile uzun dönem içinde mezkûr sanayi dalı gelişerek, uluslararası maliyetler seviyesine inebilir. Diğer taraftan söz konusu sanayinin gelişmekte olan ekonomide kurulması ile; Katma değer, istihdam, teknoloji, organizasyon yönlerinden ortaya çıkacak dıştan istifadeler uzun dönemde uluslararası maliyet farkını kapatabilecek seviyede ise, söz konusu sanayinin kurulmasında yarar vardır.

- Celişmekte olan bir ekonomide imalât sanayinin alt kesimleri arasında girdi-çıkı ilişkileri göz önünde tutulmaz ise, yahut ara malı, yatırım malı ve tüketim malı sanayileri birbirini tamamlayacak şekilde geliştirilemez ise, imalât sanayinin yapısında büyük dengesizlikler ortaya çıkar. Kısak: Sadece Tüketim mallarına ağırlık veren bir politika takibedilirse; katma değer, istihdam, teknolojik gelişme, dışa bağıllık ve dış ticaret (döviz kaybı) yönünden çeşitli darbogazlarla karşılaşılır.

- Yaygın sanayileşme politikası, imalât sanayisinde tüketim malları ile birlikte ara malı ve yatırım malları sanayilerinin de geliştirilmesini sağlar. İmalât sanayii alt sektörleri arasındaki dengeli gelişme, gelişmekte olan bir ekonominin teknolojik seviyesini yükselterek, sanayileşme hareketini hızlandırır.

2. Teşvik Tedbirlerinin Önemi

Gerek iktisaden gelişmiş ve gerekse iktisaden gelişmekte olan memleketlerde yatırımların önemi çok büyüktür. Celişmiş memleketlerde istihdam hacmi ve milli gelir büyük ölçüde yatırımlara tabidir. Yatırımların azalması, milli gelir ve istihdam hacmi üzerinde daima menfi tesirler meydana getirecek işsizliğin artması, bir çok tesislerin boş kalması, istihsalın azalması gibi arzu edilmeyen neticeler meydana getirir. Celişmekte olan ekonomilerde ise, yatırımlar istihdam imkânları temin etmekle beraber,

esas itibariyle milli istihsalı artıran yani iktisadi kalkınmayı temin eden en önemli unsurlardan biridir (48). Başka bir ifade ile iktisadi kalkınmanın stratejik faktörü yatırımlardır. Yatırımların artırılması ile işsiz kitleyi barındıracak bir istihsal cihazını kurmak mümkündür. Yatırımların artırılmasında en önemli faktör sermayedir. Az gelişmiş Ülkelerde ise, bol insan emegine karşılık sermaye, kıt bir istihsal faktörüdür (49).

Bu Ülkelerde sermaye kıtlığının en önemli sebebi, fakirliktir. Fakirliğin fasit dairesi sermaye teğekkülünü güçleştirmektedir. Sermaye arzı tasarruf kabiliyet ve isteği ile alakalıdır. Sermaye talebi ise, yatırımların teşviki ile ilgilidir. İktisadi yönden bu Ülkelerde sermaye teğekkülü probleminin her iki tarafında da fakirliğin fasit dairesi ile karşılaşılmaktadır. Arz sahesindeki fasit daire Reel gelir düşük olduğu için tasarruf hacmi küçüktür. Reel gelir niçin düşüktür? Çünkü istihsal azdır. İstihsal niçin azdır? Çünkü istihsal yapacak yatırım azdır. Yatırım azdır, çünkü yatırım gerçekleştirecek sermaye azdır. Tasarruf hacmi küçüktür. Talep sahesindeki fasit daire ise, az gelişmiş Ülkelerde halkın satın alma gücü zayıftır. Dolayısıyla yatırımların teşviki asgari seviyededir. Halkın satın alma gücü neden zayıftır? Çünkü istihsal azdır. İstihsalın az olmasının sebebi yatırımların az olmasıdır. Yatırımlar niçin azdır? Çünkü yatırımlar için gerekli sermayeyi harekete geçirecek, müteğabbisleri yatırım yapmağa teşvik edecek yatırım ortamı gelişmemiştir. Yeterli teşvik tedbirleri yoktur (50).

(48) Zeyyat Hatipoğlu, İşletmelerde Yatırımların Planlanması, Yeni Matbaa, İstanbul, 1962, s. 9.

(49) Sabri F. Ülgener, Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme Sermat Matbaası, İstanbul, 1966, s. 422-424.

(50) Ragnar Nurkse, Problems of capital formation in Underdeveloped Countries, A.T. Broome and Son, St. Clements, Oxford, 1953, s. 4-5.

Diğer taraftan bu memleketlerde müteşebbisler, istihsalî genişletmeye ve iktisadî kalkınmaya yönelmeye geçitli sebeplerle arzulu ve istekli değildirler. Bundan dolayı bu Ülkelerde iktisadî kalkınmanın yürütülmesinde birçok lider, düşündür ve yazara görev düşmekle beraber en büyük görev devlete düşmektedir. Devlet öncelikle yatırımların yapılabilmesi için uygun bir yatırım ortamı hazırlamalıdır. Özel Sektörü, yatırıma özendirme için teşvik tedbirleri getirmelidir. Devlet, özel sektöre yardım etmekle elverişli, güvenilir ve kararlı olmalıdır (51). Zira, iktisadî kalkınmayı yeterli teşvik tedbirleri olmadan sadece kanunlar, idari düzenleme ile veya nasihatla gerçekleştirmek mümkün değildir (52).

Bir müteşebbis, bir kalkınma bankası ve bir devlet yetkilisi için en önemli adım yatırım ortamının önceden hesaplanmasıdır. Yatırım ortamı terimi, belirli bir sahada bir yatırım kararına tesir eden ekonomik, sosyal ve politik faktörlerin toplamını ifade eder. Teşvik tedbirleri bu yatırım ortamının meydana gelmesinde en önemli rolü oynarlar (53). Zira, "teşvik tedbirleri iktisadî kalkınmanın anahtarlarıdır" (54).

Her gelişme ve hende gelişmekte olan Ülkelerde yürürlükte olan teşvik tedbirleri genellikle aşağıdaki maksat ve gayelerin gerçekleştirilmesi için uygulanmaktadır (55):

-
- (51) Bruce R. Morris, Economic Growth and Development Pitman Pub. Co., New York, 1967, s. 432, 438, 503.
 - (52) W. Arthur Lewis, Development Planning, Harper and Row Publishers, New York, 1966, s. 273.
 - (53) Richard S. Kaynor, Konrad P. Schultz, A. Practical Guide to Industrial Development, Frederick A. Praeger Inc., New York, 1967, s. 170-176.
 - (54) W. Arthur Lewis, s.g.e., s. 274.
 - (55) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yatırımların, ihracatın ve döviz kazandırıcı hizmetlerin teşvikî, DPT Yayını: 1576-Ölk: 263, 1967, s. 184-185.

Gelişmiş Ülkelerde:

- Bölgesel kalkınmayı temin etmek,
- Teknolojik gelişmeyi sağlamak,
- Bazı faaliyetlerde produktiviteyi artırmak,
- İşsizliği gidermek,
- Tabiat afetlerinden husule gelen hasarları bertaraf etmek.

Gelişmekte Olan Ülkelerde:

- Ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmek,
- Bölgesel kalkınmayı sağlamak,
- Sanayileşmek,
- Bazı sahelerde dünya piyasalarında rekabet imkânına sahip olmak.
- Kıt kaynakları en iyi şekilde kullanmak.

Bu izanattan sonra iktisat politikası ve uygulaması terminolojisi çerçevesinde teşvik tedbirleri genel olarak şöyle tarif edilebilir (56): "Teşvik tedbirleri, iktisadî faaliyetlerin nisbi çekiciliğinin kasıtlı ve şuurlu olarak değiştirilmesi gayesi ile alınan tedbirlerdir." Yanıt teşvik tedbirleri, yatırımları ve dış-viz kandırıcı faaliyetleri artırmak ve ekonomik kalkınmada, genel ekonomi stratejisine uygun olarak özel sektörü daha geniş ve daha etkili hale getirebilmek için uygulanan çok önemli ekonomik araçlardır (57).

Teşvik tedbirleri mali yönden yatırımların gerçekleştirilmesinde etkili rol oynarlar. Müteşebbisin gelir nisbeti üzerinde müessir olarak yatırım seviyesinin tayininde etkili olurlar. Vergi, satınalma gücünün devlete transferi neticesini doğurduğundan, vergi tedbirleri müteşebbisin yatırım kararında daima nazarı ./..

-
- (56) Ahmet Kılıçbay, Hukuk-İktisat İlişkileri ve Ekonomik Kalkınma, (Ekonomi-Hukuk Kongresine Sunulan Tebliğler, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975), s. 5.
- (57) Erol Zeytinoglu, İstanbul ve Çevresinde Kurulacak Yatırımların Teşvik Tedbirlerinden Yararlandırılması Zorunluluğu, (Türk Sanayinde Teşvik Tedbirleri Semineri, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 1978), s. 127.

itibare alınır. Bu bakımdan devlet, iktisadi kalkınmanın gerçekleştirelmesi bakımından lüzumlu olan sektörleri veya alt sektörleri plân hedefleri doğrultusunda ya tamamen vergi dışı bırakır veya diğer faaliyet kollarına nisbetle daha hafif bir şekilde vergilendirir. İşte yatırımları teşvik edici vergi politikasının esas gayesi budur (58).

Yatırımları teşvik edici vergi politikası mali yönden yatırımların maliyetini düşürür veya kârlılığını artırır. Bu sebeple teşvik tedbirleri, yatırımların maliyetini düşüren veya kârlılığını artıran tedbirlerdir, diye tarif edilebilir. Bugün gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkeleri teşvik tedbirleri uygulamaya sevkeden sebepleri mali yönden aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz (59):

- İşletmelerin mali bünyelerinin zayıf olması,
- Ülke şartlarına göre uyumlu bir şekilde çalışan, kuvvetli ve tesirli bir sermaye piyasasının yokluğu,
- Para-kredi piyasasının iyi çalışmaması,
- Bankacılık sisteminde yatırımlara iştiraklerin kifayetsizliği,
- Gelişmekte olan ülkelere yatırımcıların gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla riskle karşı karşıya bulunmaları,
- Çağdaş kalkınma Plânlarının kaynak ve teşvik plânlanmasına uygun olarak hazırlanması.

Teşvik tedbirleri, getirdiği mali imkânlarla teşebbüslerin risklerini azaltır, yatırımların maliyetini düşürür, kârlılıklarını artırır ve bu suretle müteşebbisleri, yatırım yapmaya özendirir, onları teşvik eder.

(58) Arif Nemli, Teşvik Edici Vergi Politikası, (Basılmamış, Doçentlik Tezi, İ.Ü.İktisat Fakültesi, İstanbul, 1969), s.6-8.
(59) İsmail Türk, Cumhuriyet Döneminde Teşvik Tedbirleri ve Celeceği, (Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'de Sanayileşme Sorunları Semineri, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975), s. 660-665.

B. YATIRIMLARI TEŞVİK TEDBİRLERİ ÇEŞİTLERİ

Yatırımların teşviki için getirilen tedbirler çok çeşitlidir. Bu tedbirler, çeşitli şekillerde tasnife tabi tutulabilir.

Meselâ:

- Vergilerle ilgili teşvik tedbirleri,
- Vergi dışı teşvik tedbirleri veya,
- Yatırım öncesi teşvik tedbirleri,
- Yatırım safhası ve sonrası teşvik tedbirleri.

Bu çalışmada ikili bir tasnife gidilmemiş ve fakat teşvik tedbirlerinin gelişmekte olan ülkeler için önem dereci nazarı itibare alınarak, bir sıralama yapılmıştır. Bu tedbirlerin incelemeye bağlamadan önce mevzuat konusuna temas edelim.

Saniyeşmek istiyen bir ülkede, sanayi yatırımları ile ilgili bütün kanun; Kararname ve Yönetmelikler gözden geçirilmeli ve yatırımları zorlaştırıcı, geciktirici hükümler yürürlükten kaldırılmalıdır. Yatırımlarla ilgili faaliyetleri düzenliyen, kolaylaştıran ve teşvik eden bir yatırım kanunu hazırlayarak yürürlüğe konulmalıdır. Mevzuatın bu şekilde düzenlenmesi önemli bir teşvik unsurudur. Şimdi yatırımları teşvik eden diğer önemli tedbirleri genel hatlarıyla tetkik edelim (60):

1. Genel Vergi Tedbirleri

Özel Sektörün sanayi alanına yatırım yapmasını teşvik edecek en basit ve en pratik tedbirlerden birisi de vergi muafiyetleri tesis edilmesidir. Yatırım yapmak istiyen bir kisse için, hiç bir şey bir vergi muafiyeti veya indirimi kadar müşahhas ve cazip bir özelliğe sahip değildir.

Bazı Ülkeler, duruma göre beş veya on senelik bir dönem için gelir, ticaret ve emlak vergilerini tamamen kaldırmaktadırlar. Diğer bazı Ülkeler ise, bir tekol vaziyeti veya daha başka özel durumlar dolayısıyla hasıl olacak fazla kârdan devletin hissesini alabilmek için vergi muafiyetini yatırım toplamına nisbetle muayyen

(60) Murray D. Bryce, Sınai Kalkınma, Çev. Cemil Sökmen, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. 80-83, 86-101.

bir kazanç yüzdesine kadar tasımaktadırlar. Bazı ülkeler ilk beş yıl için daha çok, ondan sonraki yıllarda da gittikçe azalan ve takriben 10.seneden itibaren şirketin normal vergi ödemesine kadar süren bir vergi muafiyet sistemi getirmektedirler. Diğer bazı ülkeler, millî ekonomi bakımından öncelik taşıyan sanayi kollarına veya ithal malı yerine yerli hammaddeleri kullananlara daha büyük muafiyetler tanımaktadırlar. Vergi muafiyeti genellikle işletmenin işletmeye açıldığı tarihten itibaren uygulanmaktadır.

Sanayi yatırımlarında elde olunan kârların bir kısmının vergi dışı bırakılması, menleket kaynaklarının daha prodüktif kullanılmasını teşvik eden özel bir devlet yardımıdır. Kârlardan alınan düşük vergi, yerli özel yatırımların kazancını artırır ve bir dereceye kadar onların zarar etme eğilimlerine karşı destek olur. Bu tip bir vergileme yatırım kaynaklarının daha elverişli işlere tabisini sağlayarak, kâr haddinin yükselmesini temin eder. Kârların yatırımcı elinde kalması, yatırımcının kâr edebilir bir teşebbüsü işletmeye ve kendi arzusu ile risk altına girmeye kabiliyeti bulunduğunu gösterir (61).

Özetle ifade edersek, vergi muafiyetleri ve indirimleri tanımamanın gayesi, riskleri azaltmak ve beklenen kâr nisbetini yükseltmek suretiyle yatırımları daha cazip hale getirmektir.

2. Gümrük Muafiyeti ve Himaye

a. Gümrük Muafiyeti

İthal edilen makine ve teçhizatın gümrük vergi ve resimlerinden muaf tutulması sınıflı kalkınmayı teşvik eden en esaslı tedbirlerden birisidir. Bu tedbir, devlet bütçesine fazla külfet yüklemeyecektir. Zira, sınıflı kalkınma programı, vasat bir başarıya ulaşsa dahi bunun ileride vergi gelirlerinde sağlayacağı artış,

(61) R.W.Rindholm, Economic Development, University of Oregon Press, Eugene, Oregon, 1964, a. 9.

muafiyet tanınmadığı takdirde, gümrük vergi ve resmi olarak alınacak paradan daha fazla olacaktır.

Sınai yatırımlar için ithal edilen makine ve teçhizata tanınan gümrük muafiyeti genel olarak ve uzun süreyle eski yeni bütün işletmelere teşmil edilmelidir. Zira getirilecek makine ve teçhizat memleketin sınai kalkınmasına hizmet edecektir. Bu sebeple, bunların maliyetlerini yükselten vergilemeden kaçınılmalıdır.

b. Gümrük Himayesi

Sınai kalkınmayı teşvik için en çok kullanılan usullerden birisi de dış rekabete karşı yerli firmaların gümrük tarifeleri himayesine alınmasıdır.

"Koruyucu gümrük tarifesi kadar hiç bir teşvik tedbiri sanayi kalkınma için uzun süre şumullü olarak kullanılmamıştır" (62). Bu tedbir bir yatırım projesinin beklenen ticari kârlılığını arttırarak yatırımı çekici hale getirmek için başvurulan klâsik bir yoldur (63).

Sanayileşmenin başlangıç safhasında bütün ülkeler (Japonya hariç) koruyucu gümrük tarifeleri uyguladılar (64). Zira, yeni kurulan sanayilerin bir çoğu ilk yıllarda normal istihsal maliyeti seviyesine ulaşamazlar. Bunların kuruluş ve inkişaf devrelerine müşhasır kalmak üzere, geçici bir süreyle gümrük tarifesi himayesine alınmasında iktisadi yönden bir mahzur bahis konusu değildir.

Gümrük tarifelerinin sanayileşme hareketlerine iki önemli tesiri olmuştur. Birincisi, bu tarifeler kurulmakta olan sanayiye rekabet gücü kazandırmak suretiyle memlekette değişmeyi tahrik eden sebeplerin etkisini azalttılar. İkinci olarak, dahili piyasanın cazibesini ve gelişmesini kolaylaştırdılar. Fransa'da birinci tesiri, diğer memleketlerde ikinci tesiri daha fazla olmuştur (65).

(62) Murray D. Bryce, Policies and Methods for Industrial Development, Mc.Graw-Hill Book Com., Inc., New York, 1965, s. 228.

(63) Aynı eser, s. 228.

(64) H.J. Nabakuk, The Historical Experience on The Basic Conditions of Economic Progress, s. 47.

(65) Aynı Makale, s. 47.

Gümrük himayesi yeni kurulan sanayilere tanınmış olan bir imtiyazdır. Yalnız burada bir tehlike bahis konusudur. O da bu imtiyazların devamlı hale gelmesi ve uzayıp gitmesidir.

Diğer bir tehlike de bu imtiyazların sistimsel edilmesidir. Şayet memleketin dış ödemeler dengesinde güçlükler yok ise, bu sanayi ürünleri dış ülkelerden ithal edilebilir. Ödemeler dengesi açık veriyor ise, şurlu bir plânlama ve teşvik politikası takip edilmiş ise, veya harp ve siyasi baskı gibi sebeplerle ithalat yapılmıyorsa gümrük himayesinin bahsettiği imtiyazların kötüye kullanılması sonucunda ülkede bir tekel gücü doğacak ve gereğinden fazla kâr elde edilecektir (66).

3. Finansman Kolaylıkları

Özel sektör yatırımlarının yapılmasında ve gelişmesinde en önemli darboğaz, yeterli finansman imkânlarının bulunmamasıdır.

Yatırım geleneksel olarak, kısmen müteşebbisin kendi öz kaynakları ile finanse edilir. Bu sebeple, kredi kaynakları daima önemli bir faktör olmuştur. Bilindiği gibi bu kolaylıklar çeşitli memleketlerde çeşitli şekillerde organize edilmiştir. Hemen hemen her yerde küçük teşebbüslerin bu kolaylıklardan istifade etmesi problem olmuştur. Umumiyetle bu problem, bu teşebbüslere halkın iştirakiyle ve şirketleşme yolu ile çözümlenmiştir (67).

Sermaye piyasasının kurulması muhakkak ki, sanai kalkınmaya hız temin eder. Zira, sermaye piyasalarının eksikliği, kalkınmaya şumullü bir engel teşkil etmektedir. A.B.D ve Avrupa'da sermaye piyasası bulunduğu için hisse senetlerinin alınıp satılma ve öz sermayenin yükselme imkânları vardır. Bu durum, bu memleketlerin gelişmesine çok büyük hız vermiştir (68).

-
- (66) Thomas Balogh, İktisat Politikası ve Fiet Sistemi, Çev.Ergin Günce, (İktisadi Kalkınma Sağma Yazılar, Orta Doğu Üniversitesi Yayını, Ankara, 1966), s. 316. *İktisadi Kalkınma*, 1966, s. 316.
- (67) J.Tinbergen, The Design of Development, s. 58.
- (68) Richard S.Kaynor, Konrad F.Schultz, a.g.e., s. 178-179.

memleketteki vasıfsız iş gücü o Ülkenin kalkınmasına ciddi bir engel teşkil eder (70). Eğitim yatırımları bir memleketin sanayileşmesini sağlayan temel unsurlarlarından birisidir (71). Her ne kadar önceleri devlet adamları ve iktisatçılar, kalkınma hamlesinin özellikle bir sermaye girdisi meselesi olduğuna inanmış iseler de, bir millet fertlerinin kabiliyet ve becerilerinin kalkınma hızının tayininde önemli bir faktör olduğu çabuk anlaşılmıştır. Böylece insangücünün ekonominin taleplerine göre yetiştirilmesi ve kendilerine verilen eğitime uygun sanalarda istihdam edilmesi fazlasıyla önem kazanmıştır (72).

18. asırda Fransa ve Almanya'nın sanai gelişmesinde eğitime önem verilmiş ve 1745, 1765 yıllarında Almanya'da, 1747, 1793 ve 1794 yıllarında da Fransa'da çeşitli mühendislik okulları açılmıştır (73). Keza Amerika Birleşik Devletleri de eğitim alanında geniş çapta yatırımlar yapmıştır. Amerikan ekonomisinin yüksek bir verimlilik derecesine sahip olması ve değişikliklere kolayca uyabilmesi ancak bu suretle izlen edilmektedir. Japonya'da sanayileşmek için eğitime önem vermiş ve bu gaye ile yurd dışına eğitilmek ve yetiştirilmek üzere eleman göndermiş, ayrıca Ülkesine yapılan teknik yardımları değerlendirmiştir (74).

(70) Adam Curle, Educational Strategy for Developing Societies, Tavistock Publication Limited, London, 1970, s. 127.

(71) J. Tinbergen, Lessons From the Past, s. 92.

(72) Nevzat Yalçınbaş, Türkiye'de İnsangücü ve İstihdam Hedefleri, (Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, Sermet Mat., İstanbul, 1971) s. 497-501.

(73) W.O. Henderson, a.g.e., S. 8.

(74) Eugene Staley, İktisadi Kalkınmada Devletin Rolü, Çev. İ. Atilla Dicle, İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1973, s. 164.

Eğitim yolu ile gelişmiş ülkelerde teknik ilerleme artmakta, icatlar birbirini takibetmektedir. Teknolojideki bu ilerleme insanların boş zamanını artırmakta ve artan boş zamanlar, daha fazla eğitim imkânları bahşederek, yeni teknolojilerin bulunmasını hızlandırmaktadır. Bu hızlı tempoya ulaşan ülkeler, teknolojiye ve ilimde öncülük kazanmakta ve bir defa zenginleştikten sonra daha fazla boş vakte sahip olabilmek için başka ülkelere işgücü satılmaktadırlar. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelere boş vakitler gereği gibi değerlendirilmemekte ve eğitim gerektiği şekilde yürütülmektedir. Netice itibarıyla bu ülkeler, geri kalmışlığın acısına katlanmaktadırlar (75).

Eğitime gerekli önemi vermeyen, teknoloji üretmeyen gelişmekte olan ülkeler, iktisaden kalkınabilmek için gelişmiş ülkelere mevcut tecrübe edilmiş geniş bir teknik ve ilim hazinesinden eğitim yoluyla faydalanmalıdırlar. Zira, eğitim tekniğin bir ülkeden diğerine geçmesini sağlayan en önemli bir vasıta. Gelişmekte olan ülkelere tarımla uğraşan halkın bu sahadaki yenilikleri öğrenebilmeleri için dahi onların eğitilmesi gereklidir. Bu sebeple bu ülkelere her seviyede bir eğitim seferberliğine gidilmesi şarttır. Bunu temin için iktisadi kalkınma plânları her seviyede ihtiyaç duyulan elemanların eğitimini sağlayacak müesseselerin kurulmasına ve geliştirilmesine imkân sağlayacak şekilde hazırlanmalıdır (76).

İktisadi kalkınmada eğitim o kadar önemlidir ki, bir ülkede yürürlükte olan teşvik tedbirlerinin tanıtılması dahi özel bir eğitimi gerektirir. Yatırımlara tanınan vergi muafiyetleri ve

(75) Enüran Kurtkan, Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Unsurları, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1972, s. 35.

(76) Birleşmiş Milletler Uzmanlar Kurulu Raporu, Yeter Derecede Gelişmiş Ülkelerin İktisadi Kalkınmaları ile İlgili Tedbirler, Çev. Necdet Serin, Seying Matbaası, Ankara, 1964, s. 36-40.

diğer teşvik tedbirleri ile ülkede mevcut piyasa hacmi ve gelişme imkânları, işgücü arzı ve emek maliyeti ve işletmeler için avantajlar sağlayacak faktörler hakkında gerekli bilgilerin toplanması ve bunların ilgilililere ulaştırılması eğitime gereken önemin verilmesi ile mümkündür.

7. İhracata Dönük Yatırımların Teşviki

Sınai gelişme için gerekli mal ve hizmetler, ithalât yoluyla karşılanır. Bunların ithaliyle birlikte bir teknik know-how akımı da başlar. Yatırım için uzunluu mal ve hizmetlerin akımı döviz karşılığında sağlanır. Dövizin temin edilmesi için de ihracat şarttır. Diğer taraftan ihracat, ülkenin en verimli sahelerindeki hacimleyi artırmak, kalkınma borçlarını ödemek için de gereklidir (77).

"Sanayi sistemi hammaddelerin diğer ülkelerden sanayi merkezlerine taşınması sonra sanayinin yığın halinde imal ettiği eşyanın başka ülkelere ihraç edilmesi prensibine dayanır" (78).

Bu sebeple gelişmekte olan ülkeler de ekonomik kalkınma, gündeki gelişmiş ülkelerin geçmişte geçtikleri aşamalardan geçerek, sanayi ürünleri ihracatını hacim ve cins itibarıyla artırarak başarıya ulaşabilir. Bir başka ifade ile kalkınma için sınai ürün ihracatının hızlı bir şekilde artırılması gereklidir (79).

Dış ticaret yönünden dengeli bir kalkınma için yalnız arzulanen nispette bir kalkınma hızı meydana getirecek yatırımların yapılması kâfi değildir, aynı zamanda bu yatırımların ilerde ithalât talebini karşılayacak bir ihracat sanayii tesis edecek şekilde yapılması zoruridir. Gelişmekte olan bir ülke, yatırımlar dolayısıyla artan ithalât talebini ihracattan elde ettiği döviz ile karşılayamadığı takdirde, pek kısa bir zaman sonra dış ilişkilerde güçlük-

(77) Bared A. de Vries, Entegrasyon, Dış Ticaret ve Sınai Gelişme, (Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme, ESER Yayını, İstanbul, 1968), s. 185-187.

(78) Hans Frayer, s.g.e., s. 15.

(79) Nicholas Kaldor, Azgelişmiş Ülkelerde Endüstrileşme Sorunları, Çev. Tunç Tayanç, Plânlama, Devlet Plânlama Teşkilâtı Dergisi, Sayı:9, Ankara, 1970, s. 86-88.

ler bağlayacak ve bu güçlüklerin halli için alınacak tedbirler, konulacak tahditler, kalkınmayı geciktirecektir (80).

Bu sebeple ihracat gelirlerinin artırılması, ithalatın finansmanı yönünden çok önemlidir. İhracatın teşviki ve geliştirilmesi, kalkınmanın ve buna paralel olarak yatırımların istenilen nisbette gerçekleştirilmesi bakımından hayati bir öneme sahiptir. Yatırımların, özellikle ithal ikamesi sağlayan ve ihracata dönük sanayi yatırımlarının teşviki ve geliştirilmesi için bazı tedbirlerin getirilmesi ve bunların gereği gibi uygulanması iktisadi kalkınma için zaruridir. Bu tedbirler, ihracat mevzuu malların arz-talep ve fiyatlarına ilişkin meseleleri çözebildiği nisbette başarılı olabilirler (81).

8. Diğer Teşvikler

Yatırımların teşviki ile ilgili diğer tedbirlerini aşağıdaki şekilde inceleyebiliriz (82):

a. Organize Sanayi Bölgeleri Tesisi

Pek çok defa uygun bir fiatla elverişli bir mihitte sanayi yatırımı için gerekli arazi veya fabrika binası temin etmek zordur. Sanayi için en iyi yer alt yapı hizmetlerinin bulunduğu veya kolaylıkla temin edildiği organize sanayi bölgeleridir.

Sanayi bölgesi müteşebbise tek başına başaramayacağı veya çok pahalıya maledeceği tesislere daha iyi şartlarla ve uygun fiyatlarla kavuşma imkânını bahşeder. Devlet tarafından, toprak arsa-nın, suyun, elektriğin temini ve yolların, binaların inşası daha ucuza sağlanır. Diğer taraftan sanayi bölgesi yeniden öğrenme, çe-

-
- (80) Memduh Yasa, Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi ve Dış Ticaret, (Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme, ESEK Yayını, İstanbul, 1968), s. 30, 31. bk. a. s. 30-31.
- (81) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Ök Raporu, Yatırımların İhracatın ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki, s. 1-3, 38.
- (82) Murray D. Bryce, Policies and Methods for Industrial Development, s. 252-263.

şitli sanayi problemlerini birlikte çözme, birbirine yardımcı olma yeridir. Müteşebbisin, işcinin ve idarenin ekle çalışacağı bu yerlerde sanayi gelişme daha hızlı olur. Bu sebeple sanayi bölgesi, yatırım yapmaya istekli olmayan şahısları dahi bu yönde yatırım yapmaya teşvik eder (83).

b. Enerji ve Diğer Hizmetlerde Düşük Fiyat Tesbiti

Pekçok gelişmekte olan ülkede sanayi tarafından kullanılan faydalı hizmetler devlet tarafından sağlanır. Elektrik, su, telefon haberleşmesi, bazen tabii gaz, nakliye (umumiyetle demiryolu nakliyesi) gibi hizmetlerin normal fiyatından daha düşük bir fiyatla devlet tarafından temin edilmesi bir teşvik unsurudur.

c. Öncelikle Döviz Tahsisi

Sanayi yatırımları ile ilgili döviz tahsisi ve transferine öncelik verilmesi ve bununla ilgili formalitelerⁱⁿ basitleştirilmesi yatırımların daha çabuk gerçekleşmesine yardım eder. Kaynak ve zaman israfını önler.

d. Müşavirlik Hizmetleri

Sanayi teşebbüsünün problemlerini çözmek veya çözümlenmesine yardımcı olmak için profesyonel seviyede yönetilen servislerin kurulması çok faydalıdır. Meselâ, şirketlerin pazar araştırması, eğitim programlarının hazırlanması ve yürütülmesi ve benzeri çalışmalara bu servisler yardımcı olabilirler. Gelişmiş ülkelerde bu hizmetler, özel sanayi danışma teşkilâtları tarafından yürütülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde, devlet tarafından kurulacak bir ajans vasıtasıyla bu hizmetlerin parasız veya düşük bir ücretle sanayicilere temin edilmesi, yeni sanayilerin zamanında kurulmasına ve gelişmesine yardım eder.

(83) Özdemir Yarer, , Müessir bir Kalkınma Aracı Organize Sanayi Bölgeleri, (IV. Türkiye Sanayi Kongresi Tebliğleri, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını, Ankara, 1968), s. 135-136.

e. Garantiler

Bir projede risklerin azaltılması herhangi bir yatırımcının önde gelen gayelerinden biridir. Risklere karşı garanti verilmesi bir nevi teşviktir. Garanti verilecek riskler çeşitlidir. Millileştirme ile ilgili olanını yukarıda gördük.

Şayet memlekette sanayi lisansı var ise, diğer bir garanti şekli de belirli bir süre yatırımcının rekabetten korunmasını teminat altına almaktır. Bu halde devlet aynı konuda faaliyet gösterecek diğer bir firmaya lisans vermez.

f. Devletin İstisnaili Satın Alması

Sanayi istisnasının büyük bir kısmının devlet tarafından satın alınmasının teminat altına alınması yeni bir sanayi için en kuvvetli teşviklerden biridir. Satın alınan malların bedelleri en kısa zamanda sanayicilere ödenmelidir.

g. Kalitenin Devletçe Tasdiki

Sanayi mamul kalite ve standardının resmî müsaadeye tabi tutulması sistemi iyi çalıştığı takdirde, yerli mamule karşı emniyet ve güven artar, talep yükselir.

h. Sanayi Hizmetlerinin Desteklenmesi

Sanayi işletmelerinin faaliyetlerini yürütmede büyük ölçüde yararlı olan bu hizmetler, çok önemlidir. Bunlar, elektrik ve motor bakım servisi, mühendislik servisi, ilân servisi, laboratuvar test servisi, yük taşıma servisi, muhasebe ve kontrol servisi, temizleme servisi... v.b. Devletin doğrudan doğruya veya dolayısı ile bu hizmetlerin görülmesine yardım etmesi sanayii teşvik eden bir faaliyettir.

Yukarıda görüldüğü gibi teşvik tedbirleri çok çeşitlidir. Bir memlekette yatırımları teşvik için bazı tedbirlerin getirilmesi önemli bir adımdır. Bu konuda önemli olan ikinci bir adım da tedbirlerin gereği gibi uygulanmasını temin etmektir. Uygulamanın gereği gibi yapılması millî kaynakların israfına yol açabilir. Uygulanmada takip edilecek politika, idareye tanınan takdir hakkı ve

bunun gusulu dikkatlice tesbit edilmelidir (84).

Vergi muafiyeti ile ilgili teşviklerin, tedbirsizce yapılmış bir tatbikatına Filipinler'de rastlanır. Vergi muafiyeti ile teşviki öngörülen "yeni ve ehemmiyetli" sanayi kollarının neler olduğu mevzuatta açıklanmamış ve bunun takdiri idareye bırakılmıştır. Uygulamada "yeni ve ehemmiyetli" tabiri çok geniş tutulmuş ve pek çok şirket vergi muafiliğundan istifade ettirilmiştir. Netice itibarıyla idareye tanınan bu takdir hakkı arzu edilmeyen neticelere sebep olmuştur (85). Diğer taraftan vergi muafiyeti veya vergi indirimi şeklindeki teşvik tedbirlerinin indasınca ve uygulamasında hatalar varsa bunların tesirliliği şüpheli hale gelir. Bazı hallerde bu teşvik tedbirlerinin getirdiği imkânlar, herkesi yatırımdan ziyade istihlâke teşvik eder (86).

-
- (84) Hubert Brochier-Pierre Tabatoni, Çev: Adnan Erda, Mali İktisat, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1971, s. 336.
(85) Benjamin Higgins, Economic Development, W.W.Norton and Company Inc, New York, 1959, s. 515.
(86) J.Tiebergen, The Design of Development, s. 54-55.

İKİNCİ BÖLÜM

BAZI ÜLKELERDE VE TÜRKİYEDE YATIRIMLARIN TEŞVİKİ

1. BAZI ÜLKELERDE YATIRIMLARI TEŞVİK TEDBİRLERİ

Bugün yatırımları teşvik tedbirleri gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan pek çok ülkede uygulanmaktadır. Bu teşvik tedbirlerinin uygulanması ile elde olunan tecrübeler çok önemlidir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerde özel sektörün plânlı teşviki ile kazandığı tecrübelerden istifade etmelidirler (87).

A. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER

Gelişmekte olan bazı ülkelerde uygulanmaya konulan yatırımları teşvik tedbirlerini aşağıdaki şekilde inceleyebiliriz (88):

1. Filipinler

Filipinlerde sanayileşme hareketi esas itibariyle bir plân dahilinde yürütülmüştür. Bu ülkede, Cuaderno Plânı (1949-1953) ile ilk defa kalkınma için fon tahsis edilmiştir.

Bu devrede devlet bazı sanayi müesseseleri ile anne hizmeti ifa eden bazı teşebbüsleri kurmuştur. 1954-1959 yıllarında yürürlükte bulunan Beş Yıllık Plân'da, istindamin genişletilmesi ve özel sektöre sanayi gelişmede güvenilmesi konularına yer verilmiştir. 1963-1967 yıllarında yürürlükte bulunan Beş Yıllık Plân'da ise, iktisadî kalkınma görevinin prensip itibariyle özel sektöre aidiyeti açıkça belirtilmiş ve ayrıca devletin iş hayatına girmemesi ve devletin asla iyi bir iş adamı olmayacağı vurgulanmıştır. Plân'da, özel sektöre yardım edilmesi ve iktisadî gelişme için özel müteşebbislerin tenvir edilmesi devletin bir görevi olarak kabul edilmiştir.

1961 yılında, gelişmemiş Mindanao adasında yeni sanayi ile tarımsal faaliyetin gelişmesini teşvik etmek gayesiyle Mindanao Kalkınma Mercii, (MDA) kurulmuştur. MDA'nın mali, teknik ve idari

(87) Jan Tinbergen, The Design of Development, s. 62.

(88) John C. Honey, The Planning and Private Sector, Dunellen Publishing Company Inc., New York, 1970, s. 76-87.

yardımlı yeni sanayi ve tarımsal teşebbüslere teşmil edilmiştir.
MDA'nın başlıca görevleri:

- Kalkınma Projelerinin uygulanması kapsamına giren Devlet ve Özel şahıslara ait çeşitli faaliyetleri koordine etmek.
- Vergi istisnalarını uygulamak.
- Pazarlama yardımında bulunmak.
- Alt yapı kolaylıkları sağlamak.

1961 yılında yürürlüğe giren Tesel Sanayiler Kanunu, bu sanayi kolları ile ilgili makina, yedek parça ve malzemelerin ithalatında özel ithalat vergisi muafiyeti, muvazene ve gümrük resmi muafiyeti tedbirlerini getirmiştir. Bu muafiyetlerden aşağıdaki esaslar dahilinde istifade edilmesi ayrıca hükme bağlanmıştır:

a. Kanunun kabul edildiği tarihten 31 Aralık 1966 tarihine kadar ödenmesi lazım gelen vergilerden % 100 muafiyet.

b. 1 Ocak 1967 tarihi ile 31 Aralık 1967 tarihleri arasında ödenmesi gereken vergilerden % 75 muafiyet.

c. 1 Ocak 1968 tarihi ile 31 Aralık 1968 tarihleri arasında ödenmesi gereken vergilerden % 50 muafiyet. 1968 tarihinden sonra müteşebbisler, bu konudaki bütün vergilerden tamamen mesul olacaklardır.

Bu ülkede yerli sanayii korumak için gümrüklerde uygulanan gümrük tarife nisbetleri yüksek tutulmuştur.

2. Malezya

Malezya'da yapılacak yatırımlara, devletin tanıdığı teşvik tedbirleri şunlardır:

a. Yatırımda kullanılan sabit sermaye tutarına bağlı olarak 2 yıldan 5 yıla kadar gelir vergisinden muafiyet,

b. Makina ve bazı hallerde hammadde için ithalat vergisinden muafiyet,

c. Ucuz fiyatta arsa temini,

d. Kredi kolaylıkları,

e. Alt yapı tesislerinin geliştirilmesi ve bu konuda kolaylıklar,

- f. İdareciler ve personel için eğitim imkânları,
- g. Sanayi ile ilgili araştırmalar için kolaylıklar,
- h. Yabancı sermaye yatırımlarında kârların ve sermayenin serbestçe transferi,
- i. Kamulaştırmaya karşı yabancı yatırımlara teminat verilmesi,
- j. Yabancı rekabete karşı yerli sanayinin korunması.

3. Hindistan:

Hindistan'da Birinci Beş Yıllık Plân'dan itibaren sanayi için alt yapı tesislerinin önemi üzerinde durulmuştur. İkinci Beş Yıllık Plân döneminde 60 adet civarında sanayi bölgesi kurulmuştur. Bunların büyük bir kısmı büyük şehirlerde veya yakınlarındadır. Üçüncü Beş Yıllık Plân'da, küçük ve orta büyüklükteki şehirlerde 300 adet sanayi bölgesinin kurulması öngörülmüştür.

1961 yılında, yerli ve yabancı müteşebbisleri yatırım yapmağa teşvik etmek, yatırımlar için kaynak oluşmasına ve müştereken girişilmiş projelerin gerçekleştirilmesine yardım etmek için Hindistan Yatırım Merkezi kurulmuştur. Merkez, Hindistan ekonomisi ve faaliyeti hakkında ve ayrıca özel yatırım faaliyetleri ile ilgili kanunları, kaideleri ve usulleri gösteren kitap ve broşürler yayınlamıştır. Merkez, New York ve diğer bazı yabancı şehirlerde şubeler açmıştır.

Hindistan'da, sanayi gelişmeyi teşvik etmek için getirilen tedbirler:

a. Yeni sanayi teşebbüslerinin 2 yıldan 5 yıla kadar her türlü vergiden muaf olması,

b. Kullanılan sermayenin % 6 nisbetine kadar olan kârların gelir vergisinden muaf tutulması. Vergi dışı bırakılan kârlardan, hissedarlara ödenen kâr paylarının da aynı zamanda vergilerden muaf olması,

c. İlâve olarak serbest amortisman indirimi ile fabrika ve makina maliyetinin % 20'sine eşit miktarda gelişme tenzilatının yıllık vergilendirilebilir gelirden düşülmesi,

d. Belirli sanayi kollarında faaliyet gösteren yerli ve yabancı şirketlerden elde olunan kâr hisselerinin münzam vergiden muaf tutulması. Bunlara % 25 vergi nisbeti uygulanır,

e. Münzam vergi istisnasından istifade edemeyen yerli şirketlerin kârlarına düşük vergi nisbeti uygulanması,

f. Diğer teşvik tedbirleri:

- Vergisiz krediler,
- Zarar ve tenzilat hesaplarının nakledilmesi,
- İleri araştırma, royalti ve teknik personel masrafları için tenzilat.

Hindistan'da yabancı sermaye yatırımlarının teşvikine de önem verilmiştir. Ayrıca yerli sanayii yabancı rekabete karşı himaye etmek maksadıyla gümrüklerde koruyucu tedbirler getirilmiştir.

4. Pakistan:

1961 senesinde Pakistan'da, özel sektör yatırımları için müsait bir ortamın geliştirilmesi hususunda ve müteşebbislere yatırım ile ilgili faaliyetlerde yardıma bulunmak üzere, Yatırım Geliştirme Bürosu kurulmuştur. Büro, yatırım imkânları ve şartları ve ithalat lisansı, arazi ve inşaat malzemeleri teminindeki kolaylıklar ve yardımlar konusunda aydınlatıcı bilgileri yayınlamış ve yatırımcılara teknik bilgi temin edilmesinde ve bu bilgilerin korunmasında yardımcı olmuştur. Bu konuda Merkezi Hükümetle veya eyalet yetkilileri ile devamlı temasta bulunmuştur.

Pakistan Standartlar Enstitüsü de, kabul edilebilir kalitelerin standartlarını hazırlamakta ve bunları millî standartlar olarak basmaktadır. Bu suretle yerli sanayi mamullerine halkın itimat ve güveni sağlanmaya çalışılmaktadır.

Karachi ve Lahor'da kurulan Pakistan Sanayi Teknik Yardım Merkezlerinde, sanayide verimlilik konusunda araştırmalar yapılmış ve uygun proje raporları üzerinde incelemelerde bulunulmuştur.

Pakistan'da, ikinci Beş Yıllık Plan döneminde, müteşebbislerin devletin koyduğu tahditlerden kurtulmaları ve piyasa kuvvetle-

rine itimadin gelişmesi yönünde kuvvetli bir temayül meydana gelmiştir. Yine bu devrede devlet meslek okullarının kuvvetlendirilmesi ve sanayide teknik eğitimin geliştirilmesine büyük önem vermiştir.

Pakistan Devleti Sanayi'nin gelişmesini teşvik etmek için belirli sayıda teşvik tedbirleri getirmiştir. Bunlar:

a. İkinci Plân döneminden itibaren yatırımlara, kuruluş yerleri nazarı itibare alınarak, 4, 6, 8 yıllık vergi muafiyeti tanınmıştır.

b. Serbest amortisman sistemi getirilmiştir.

c. Zararların 6 yıl için hesaba nakledilebilmesi kabul edilmiştir.

d. Uygun görülen sanayi yatırımlarında kârların esaltılmasında ve sermayenin menşe memleketine iadesinde sınırlandırma kaldırılmıştır.

e. Çift vergilemeye meydan vermemek için bazı memleketlerle anlaşma yapılmıştır.

f. Uygun görülen sanayi kollarında çalışan yabancı teknisyenler iki yıl için gelir vergisinden muaf tutulmuştur.

g. Yerli sanayii dış rekabete karşı korumak için gümrük tarifelerinde gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Pakistan'da uygulanan vergileme ve diğer mali politikalar ile, daha ziyade, tekrar yatırım gayesiyle sermayenin şirket bünyesinde tutulması teşvik edilmiştir.

5. İran:

Millî gelirden maksimum gelişme sağlayacak sanayi kollarının kalkınmasını ve genişlemesini temin etmek gayesiyle, İran Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânında özel sektör yatırımlarını teşvik etmek için bir seri tedbirler ve tavsiyelere yer verilmiştir.

Yatırımların teşviki konusunda plânda yer alan hükümler şunlardır:

a. Yatırımları arzu edilen sanayi kollarına kanalize etmek ve tasarrufları artırmak için vergi sisteminin tadil edilmesi.

b. Yeni sanayilerin kurulması ve yabancı bilgi ve hünlerin memlekete girişini teşvik için devletçe ayrı bir tahsisat ayrılması.

c. Tekrar yatırım ile tevsil teşvik etmek gayesiyle daha serbest amortisman nisbetlerinin kabul edilmesi.

d. Tekrar yatırımda kullanılan kârların vergi dışı bırakılması.

e. Sermaye malları ithalatına gümrük vergi ve resimleri muafiyeti getirilmesi.

f. Hammaddeler ithalatında düşük vergi nisbetlerinin kabul edilmesi.

g. Ticaret Bakanlığı'nan müsaadesiyle yeni yatırımlara 2 yıldan 5 yıla kadar her türlü vergiden muafiyet sağlanması.

h. Kalkınmakta olan bölgeler için daha uzun süre bütün vergilerden muafiyet imkânının getirilmesi.

i. Petrol şirketlerine satılan malların istihsalinde kullanılan hammaddelele ilgili bazı vergilerin uygulanmaması.

j. Yerli sanayicileri teşvik etmek için koruyucu gümrük vergileri getirilmesi.

6. İspanya

İspanya'da sanayi yatırımlarını teşvik etmek için getirilen tedbirler, aşağıdaki hususları ihtiva eder (89).

a. Subvansiyonlar

Teşvik kapsamına alınan bölgelerde yapılan yatırımlara sabit sermaye tutarlarının % 20 nisbetine kadar subvansiyonlar uygulanır.

b. Mali Kolaylıklar

(1) Vergi İndirimi:

Yatırım yapan teşebbüsün kuruluş ve sermaye tezyidi muameleleri ile ilgili hukuki muamele ve intikâli vergilerinden yapılan indirimdir. İndirim nisbeti % 95'e kadar ulaşabilir.

(2) Gümrük ve İthal Vergilerinden İndirim:

İspanya'da imal edilmeyen donatım mallarının ithalinde alınan gümrük ve ithalat vergileri nisbetlerinde indirim yapılmaktadır.

(89) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye'de ve Dünyada Teşvik tedbirleri, TUGM: 4, Ankara, 1973, s. 57, 58.

(3)Patent vergisinde indirim:

Bu indirim, ithal edilen makine ve teçhizatın iktisabında alınan vergiden yapılan indirimdir. İndirim nisbeti % 95'e kadar varmaktadır.

(4)Amortisman Serbestisi:

Yatırım yapan teğebbüslerin sabit aktifini teşkil eden maddelere ve kanunda tesbit edilen konulara dahil olan kıymetlere ilk beş sene içinde amortisman serbestisi tanınmaktadır.

c. Kredi Kolaylıkları

Özel sektöre,yatırımlarının finansmanı için yatırım programının durumuna ve gösterilen teminatlara göre kamu kuruluşlarıncı kredi verilir.

7- İsrail

İsrail'de yatırımlara teşvik etmek gayesiyle getirilen tedbirler aşağıda özetlenmiştir (90):

a. Mali Kolaylıklar

(1)Yatırım Kredileri:

İsrail'de yatırım politikası dahilinde yapılan yatırımlar için açılacak kredilere normal faizden daha düşük nisbette faiz uygulanır. Ayrıca bu kredilere daha uzun vade ve ödemesiz devreler tanınır.

(2)Bağış şeklinde Yardım:

Yatırım politikasına uygun yatırımlara, toplam yatırımın belli bir nisbetinde bağış şeklinde yardım yapılır.

Bu bağışların yatırım sahasına göre dağılımı ve nisbetleri şöyledir:

Öncelik Bölgeleri

	<u>A %</u>	<u>B %</u>	<u>C %</u>
Binalar	20	15	10
Makinalar - Donatım			
Malzemeleri	33 $\frac{1}{3}$	25	20

(90) Şekip Altay, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Diğer Ülkelerdeki Teşvik Tedbirleri, c.I, DPT:1025-TUD:16 Ankara, 1971, s. 60-62.

b. Vergi Kolaylıkları,

- İsrail'de teşvik edilen sanayi kolları gelir vergisinden muafırlar.

- Teşvik edilen sanayi kolları sadece 5 yıl için % 28 nisbetinde kurumlar vergisine tabidir.

- Keza bu sanayi kollarında dağıtılan kârlar vergiden muafırlar.

- Teşvik edilen sanayi dallarında yapılan sanayi tesisleri, fabrika v.s. inşaatın bitiminden itibaren 5 senelik bir süre için mülkiyet vergisinden muafırlar.

- Bu sanayi tesislerinde kullanılan donatım malzemelerinden alınan verginin 1/6 nisbeti muafiyete tabidir.

- Ayrıca yatırımlara ilgili bütün gümrük, satış ve vasıtalı vergilerden muafiyet için esaslar getirilmiştir.

- Hızlandırılmış amortisman usulü vardır.

B. Yunanistan

1960 yılından itibaren Yunanistan'da beşer yıllık kalkınma plânları uygulanmaktadır. Özel sektörün serbestliğini mümkün olduğu kadar zedelemekten ekonominin bütün dallarını etkileyecek, milli üretimin imkân nisbetinde geliştirilmesi esas alınmıştır. Bu bakımdan plân bir çerçeve olmaktadır. Kamu teşebbüsleri, geleneksel devlet tekeli olan demiryolu, PTT gibi alanlar dışında faaliyet göstermektedir. Hükümet ancak, özel teşebbüsün ilgi duymadığı alanlarda büyük sınıai teşebbüsleri kurmakta ve bunların işletilmesini sonradan özel teşebbüse devretmek gayesini gütmektedir (91).

Yunanistan'daki yatırımları teşvik tedbirleri şöyle sıralanabilir (92).

(91) Giuseppino Traves, Çev: Selâhattin Özmen, Ekonomik Kalkınma Aracı olarak Dünyada Plânlama ve Programlama, Plânlama Dergisi, Sayı:11, DPT Yayını, Ankara, Mart 1971, s. 15-16.

(92) Şekip Altay, a.g.s., s. 91-92.

a. Her Türlü Vergiden Muafiyet

Verimli yatırım projelerinin (93) gerçekleşmesi için kullanılan alet, edevat, makina, gerekli taşıt araçları, araştırma ve test yapmada kullanılan araçlar ve inşaatta kullanılan malzemeler Devlet ve Belediyeler lehine toplanan her türlü vergiden muaftırlar.

b. Emlâk Vergisi Muafiyeti

Verimli yatırımlar, emlak vergisinden muaftır.

c. Özel Vergi Muafiyeti

Sanayi ve madencilikle iştigal eden Yunan şirketleri, yabancı banka veya firmalardan aldıkları borçların ve faizin ödenmesi sırasında devlet lehine vergi ödemekten muaf tutulmaktadır. Maden tasfiye sanayiinde kullanılan kömür ve minerallerden de vergi alınmamaktadır.

d. Kârların Vergiden Muafiyeti

Sınai Üretim faaliyetinde bulunan firmaların üretim kapasitelerini artırmak amacıyla yatırıma tahsis etmek üzere net kârdan ayıracakları meblağlar 31 Aralık 1972 tarihine kadar vergiden muaf tutulmuştur. Sermaye için ayrılan fonlarda vergiden muaftır. (1967 tarih ve 147 sayılı Kanun)

e. Hızlandırılmış Amortisman

Sanayi işletmelerinde amortisman uygulaması % 22,50 oranına kadar yükselmektedir.

f. İndirimli Faiz Kolaylığı

Sanayi yatırımları için verilen kredilerde, firmanın ödeyeceği faizin bir kısmı devlet tarafından ödenir.

(93) 1961 tarih ve 4171 sayılı Kanun'un 2.maddesine göre, verimli yatırım projelerinden maksat, ülkenin iktisaden kalkınmasına yardımcı olacak, millî hasılanın ve yurt içi istihdamının önemli bir şekilde artmasını sağlayacak veya ihracaatta kayda değer bir artış temin edecek veya döviz tasarrufu sağlayacak veya büyük meblağlarda yabancı sermaye akımına yol açacak nitelikteki projelerdir. Bakınız, Şekip Altay, a.g.e., s. 91'de dipnot.

9. Kredi İmkânları

Bankalar mevduatlarınının % 10'unu (bilâhare bu oran % 15'e çıkarılmıştır) orta ve uzun vadeli kredilere tahsis etmeye mecbur tutulmuşlardır.

Diğer taraftan sanayi yatırımlarına tahsis edilen orta ve uzun vadeli banka kredilerinde faiz nisbeti % 12 değil % 7,5 olarak tesbit edilmiştir.

h. Diğer Teşvikler

1977 yılında yatırımlarda meydana gelen yavaşlama ve diğer taraftan AET'ye girme hazırlıkları Yunanistan'a yatırımların teşvikinde formaliteleri basite irca eden bir uygulama aranmaya sevk etmiştir. Ayrıca bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi için özel çalışmalar yapılmıştır. A, B, C, D ve E bölgelerinde yapılan yatırımlarda her bölge için farklı teşvik tedbirleri getirilmiştir. Bunlar, genellikle çeşitli vergi tedbirleri ile finansman kolaylıklarıdır (94).

9. Latin Amerika Ülkeleri:

(El Salvador, Costa Rika, Guatemala, Honduras, Nikaragua)

Bu ülkelerde yatırımları teşvik için getirilen tedbirler şunlardır (95):

- a. Gelir Vergisi Muafiyeti,
- b. Sermaye Vergisi Muafiyeti,
- c. Tesisat, İstihsal ve Satış Vergisi Muafiyeti,
- d. Gümrük Vergileri Muafiyeti.

Bu teşvik tedbirlerinin uygulama nisbetleri ve süreleri her memleket için ayrı ayrı tablo: 1'de gösterilmiştir.

(94) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kaynakları, 1977.

(95) Richard S. Kayner, Konrad F. Schultz, a.g.e., s. 181. Müellifin tabloyu iktibas ettiği kaynak: Latin Americas Merging Market, published by Business International, New York, January 1964.

YASLO: I

LATİN AMERİKA ÜLKELERİNDE TEŞVİK TEDBİRLERİ

TEŞVİKLER	COSTA-RİKA (4)	EL-SALVADOR	GUATEMALA	HONDURAS (5)	NICARAGUA (5)
GELİR VERGİSİ	% 100 5 YIL(1)	% 200 5 YIL	% 100 5 YIL	% 100 5 YIL	% 100 5 YIL
	% 50 5 YIL(1)	% 50 5 YIL	% 50 5 YIL	% 75 5 YIL(2)	% 50 5 YIL
SERMAYE VERGİSİ	% 100 5 YIL(1)	% 100 5 YIL	% 100 5 YIL	% 100 5 YIL	% 100 5 YIL
	% 50 5 YIL(1)	% 50 5 YIL	% 50 5 YIL		
TESİSAT, İSTİHSAL VE SATIŞ VERGİSİ	Konuyu Mahallî idareler tesbit eder	% 100 5 YIL % 50 5 YIL	% 100 5 YIL % 50 5 YIL	% 100 5 YIL	% 99 5 YIL
GÜMRÜK VERGİLERİ					
- İnşaat Malzemesi	% 99 10 YIL	% 100 10 YIL	% 100 10 YIL	% 100 SURZ.	% 100 SURZ.
- Makina veyehizat	% 99 10 YIL	% 100 10 YIL	% 100 10 YIL	% 100 SURZ.	% 100 SURZ.
- Zaruri Muhafaza	% 99 10 YIL	-	% 100 10 YIL	% 100 10 YIL	% 100 10 YIL
- Yakıt	% 99 10 YIL(3)	-	% 100 10 YIL	% 100 10 YIL	% 100 10 YIL
- Hammaddeler	% 99 10 YIL	% 100 10 YIL	% 100 10 YIL	% 100 10 YIL	% 100 10 YIL

Kaynak: Business International, Jan., 1964.

- (1) Reçevkilerin cürresi, bunların eklenmeye olan imkânlarına bağlıdır. Fakat bu süre 10 sene den fazla değildir.
- (2) Honduras Ülkesi için bu süre, 5 sene toplam süreyet belirlenmiştir ayrıca sabit kayıplara tekror yatırımların 75'ini muktekip 5 sene için vergiden muafittir.
- (3) Ülkelerin istikbaline ilaveten, mahallî idareler özel ve mahallî vergilerinin 5 sene boyunca cürresi için muafittir. Kene, ihracat vergileri için de muafittir. Fakat, ihracat vergisi 3 kat arttırılabilir.
- (4) Ülkelerin istikbaline ilave olarak toplam ihracat vergilerinin 10'una kadar muafittir.
- (5) Ülkelerin istikbaline ilave olarak toplam ihracat vergilerinin 10'una kadar muafittir.

B. GELİŞMİŞ ÜLKELER:

1- İngiltere

İngiltere'de teşviki öngörülen bölgeler ayrı ayrı belirlenmiştir. Bu bölgelerde yapılacak yatırımlar şu teşviklerden istifade ederler (96).

a. Sübvansiyonlar

(1) Bina temini için Sübvansiyon

Hükümet, kalkınması öngörülen bölgelerde yapılacak fabrika ve tesislere ait binalarda bina maliyetinin % 25'ini ödemektedir. Yardım nispeti bazı istisnai durumlarda % 35'e kadar çıkabilmektedir.

(2) Teçhizat yardımı

Bu bölgelerde yapılan yatırımlarda makina ve teçhizat bedelinin % 40 nispetine kadar müteğabbis yardım yapılmaktadır.

b. Kredi

Ticaret Bakanlığı, kalkınma bölgelerinde yapılacak sanayi yatırımları için müteğabbislere kredi vermektedir. Kredilerin vadesi 6 ay ile 11 sene arasında değişmekte, faiz oranları ise, % 5 ile % 5,5 olmaktadır. 1961-1965 döneminde 40.9 milyon sterling kredi verilmiştir.

c. Fabrika kiralanması ve Alımında Kolaylıklar

Bu teşvik tedbiri sayesinde ve "Industrial Estates Management Corporations" vasıtasıyla sanayiciler kalkınma bölgelerindeki fabrikaları ucuz olarak kiralayabilirler. Başlangıçta iki senelik kira muafiyeti vardır. Ayrıca bu bölgelerde müteğabbisin satın aldığı fabrika bina maliyetinin % 35'ini hükümet, yardım olarak ödemektedir.

d. Diğer Yardımlar

Ticaret Bakanlığı, kalkınma bölgelerindeki işsizlikler

sebebi ile yatırım masraflarında meydana gelen anormal artışları telâfi etmek maksadıyla da 1960-1965 döneminde yatırımlara 6 milyon Sterlinglik yardıma bulunmuştur.

Diğer taraftan sanayicilere kaliteli işçi sağlanabilmesi için sanayi işçilerine ödenen ücretin % 8'ine tekabül eden kısmı bölgesel ve selektif işgücü primi olarak hükümet tarafından ödenmektedir.

Nihayet sanayi maksadı ile yapılan arazi amenejmanı çalışmalarını için % 85 oranında hükümet yardımı yapılmaktadır.

2. Fransa

Devlet, Özel teşebbüsleri ekonomi politikanın başlıca hedefleri ile uyuzan yatırımlar yapmaya özendirme için çeşitli teşvik tedbirleri getirmiştir. Bunları finansman yardımları, bölgesel gelişmeyi teşvik tedbirleri, genellik ve araştırma tedbirleri, özel amaçlı teşvik tedbirleri ve ihracata teşvik tedbirleri olarak gruplandırmak mümkündür. Bu tedbirlerden özellikle yatırımların teşviki ile ilgili olanlara kısaca tetkik edelim (97):

a. Finansman Kolaylıkları

Devlet teşebbüslere doğrudan doğruya yardım etmekte veya bu konuda yardım edecek bazı kuruluşları tesis etmektedir.

(1) Devlet Kredileri

Devlet yatırımları bir merkezde toplama, belirli bir merkezden uzaklaştırma, yahut şekil değiştirme ve plân hedeflerine uygun yatırımları kolaylaştırmak gayesiyle uzun vadeli krediler vermektedir. Bu kredi, iki şekildedir:

Devletin Riskini Taşıdığı Krediler:

Bu kredilerin miktarı, süresi ve şartları teşebbüsün mali durumuna ve yatırımın verimliliği ve niteliğindeki değişikliklere göre tayin edilmektedir. Süresi genellikle 10-15 yıl arasındadır.

(97) Mehmet Karaduman, Fransada Teşvik Tedbirleri Uygulaması, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, Ankara, 1979, s. 29-69.

Kuruluşların Riskinde Krediler:

Devlet uzmanlaşmış çeşitli kuruluşlara belirli kategorideki teşebbüslere daha iyi şartlarla kendi riskleri altında ödünç vermelerini temin etmek gayesiyle avans vermektedir.

b. Uzman Kuruluşların Özel Fonları ve Kredileri

Devlet, özel fonların kullanımını sağlamak için ihtisas sahibi bazı kuruluşların tesisine iktisadî hazırlanmaktadır. Sanayi gelişme enstitüsü, bölgesel gelişme şirketleri ve yeniliğin finansmanı şirketleri bu nevidendir. Keza, Devlet uzun vadeli ikrazların verilmesini kolaylaştırmak için uzmanlaşmış kredi kuruluşlarının tesisini teşvik etmektedir. Kredi Nasyonal, Kredi Hotelier ve Kredi Kooperatifi gibi.

Bu kuruluşlardan, Sanayi Gelişme Enstitüsü, sınıflı teşebbüslerinin gerekli şekil değiştirme veya hızlı gelişmeleri için ihtiyaç duyulan fonları temin etmektedir. Bölgesel gelişme şirketleri, bölgesel faaliyet gösteren sınıflı teşebbüslerin finansmanına ya sermayeye iştirak suretiyle veya kredi vererek yardım etmektedirler. Yeniliğin finansmanı şirketleri, yenilikçi orta ve küçük teşebbüslere ortak olmaktadır.

c. Özel Güçlükleri Bulunan Teşebbüslere Yardımlar

Devlet, özel güçlüklerle karşı karşıya kalmış, daha ziyade orta ve küçük sanayi teşebbüsleri ile ilgilenmektedir. Bu teşebbüslerin şekil değiştirmesini veya başka teşebbüs tarafından kâmen veya tamamen satın alınmasını kolaylaştırmak gayesiyle gerekli yardımları yapmaktadır.

d. Bölgesel Gelişmeyi Teşvik Tedbirleri

1955 tarihinden itibaren, yatırımların Fransa'da dengeli dağılımını sağlamak gayesiyle, devamlı olarak özel teşvik tedbirleri uygulanmaktadır. Bunlar:

(1) Bölgesel Gelişme Primi

Belirli bölgelerde istihdam imkânları getiren yatırım projelerini teşvik etmek gayesiyle tesis edilmiştir. Prim miktarı gerçekleştirilen yatırım tutarına ve istihdam durumuna bağlıdır. Bu miktar, istihdam sayısının götürü bir miktarla çarpılması suretiyle veya yatırım tutarının belirli bir yüzdesini aşmayacak şekilde hesaplanabilir. Yardım oranı bölgelere göre değişir. Meselâ yüksek oranlı bölgelerdeki yatırımlarda istihdam başına 25.000 franktır. Prim miktarı yatırım tutarının % 20'si ile sınırlıdır. Özel durumlarda, meselâ 800 kişiden fazla istihdam imkânları olan yatırımlarda, istihdam başına yardım miktarı 10.000 franktır. Keza 10 milyon frangın üstündeki yatırımlarda, yatırım tutarının % 25'ini geçmemek şartıyla önceden belirtilen nisbetlere bakılmaksızın yardım miktarı tesbit edilir.

Bu yardımdan istifade edebilmek için yatırımın prim talep tarihinden itibaren 3 yıl içinde gerçekleştirilmesi lazımdır. Prim miktarının hesaplanmasında da bu üç yıl içinde devamlı olarak meydana getirilen istihdam durumu esas alınır. 10 milyon altındaki yatırımların, primden istifade etmesi il seviyesinde, bu miktarın üstündeki yatırımlar için merkezde (Paris'te) incelemeler yapılır ve karar verilir. Bölgesel gelişme primleri yatırımlar gerçekleştirildikten sonra yapılan tahkikat üzerine ödenir.

(2) Araştırma faaliyetlerinin lokalizasyonu primi

Paris ve Lyon bölgeleri dışındaki araştırma faaliyetlerinin gelişmesini kolaylaştırmak için verilen primdir. Bölgesel gelişme primi ile birlikte verilemez.

(3) Kırsal bölgelere özel yardım

Kırsal bölgelerde tarımdan başka faaliyetlere işçi istihdamı sağlamak ve köyden şehire göçü durdurmak gayesiyle özel yardım yapılır. Bu yardım başka hiç bir prim ile aynı zamanda verilemez.

(4) Dağıtım tazminatı

Paris havzasındaki yatırımları, bu havza dışına çıkarmak için

teşebbüsleri teşvik gayesiyle getirilen bir tedbirdir. Yardım miktarı transfer masraflarından (taşıma, sökme, montaj) sonra tesbit edilir.

(5) Vergi hafifletmeleri

Belirli bölgelerde istihdam durumunu iyileştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunan teşebbüsleri cesaretlendirmek için bunlardan alınan bazı vergiler hafifletilir. Bunlar:

- Meslek Vergisi istisnası:

Bu istisna kısmen veya tamamen olabilir. Süre 5 seneyi aşamaz.

- Emişa alım vergisi veya intikâl harcı indirimi: Vergi nisbeti muayyen bir miktar indirilir. İndirim en az 5 yıldan beri inşa edilen fabrikaların veya ticari sermaye satınalmalarının tabi oldukları vergi ve harçlara tatbik edilir.

- İstisnai amortisman: "Teşebbüsler, yeni inşaatlarının harcamalarını, % 25 yükseldiğinde, binaların tamamlanmasını takibeden ilk dönemden itibaren amorti edebilir" (98).

- Değer artışılarında vergi indirimi: "Arsa'nın bırakılması esnasında gerçekleşen değer artışlarının vergi oranı % 25'den % 12.5'e indirilebilir" (99).

e. Yenilik ve Araştırma Teşvik Tedbirleri

Devlet, bütün sektörlerde veya belirli sahelerde araştırma yapacak özel kurumlar tesis etmek veya değişik kamu ve özel kuruluşlara mali destek sağlamak yahut araştırma sahalarında aktif faaliyet gösterecek ve kamu ve özel araştırma kuruluşları ile işbirliği yapacak yahut da yeni usulleri veya malları piyasaya sürecektir teşebbüsleri teşvik için bazı tedbirleri getirmiştir. Bunlar:

- Araştırma fonu yardımları (özellikle ortak faaliyetler)
- Celiştirme öncesi yardımı
- Celişmeye yardım
- yenilik izin belgesi
- Araştırma gayretini kolaylaştıran vergi hükümleri

(98) Aynı eser.

(99) Aynı eser.

- Araştırma ile ilgili kamu idaresinin direkt yardımı (Kredi olarak)
- Araştırmanın geliştirilmesi için uzman kuruluşların yaptığı yardımlar,

f. Özel Gayeli Teşvik Tedbirleri

Devlet, bazı faaliyetlerin ve sanayi sektörlerinin gelişimini kolaylaştırmak (hava gemileri yapımı, savaş gemisi yapımı, elektronik sanayi) veya belirli özel gayelerin gerçekleştirilmesi (kirliliğin azaltılması, enerji tasarrufu, çalışma şartlarının iyileştirilmesi) için çeşitli özel yardım şekilleri indaa etmiştir.

3. Almanya

Almanya'da sanayi yatırımlarını teşvik için getirilen tedbirleri aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz (100).

a. Düşük Faizli Kredi

İşletmelere düşük faizle yatırım kredileri verilmektedir. Bu tip krediler, inşaat ve tesisat yatırımları için 15 yıl vade ve % 3.5 faizli, makina ve teçhizat yatırımları için 10 yıl vade ve % 4.5 faizlidir. Müteğabbis yatırım miktarının en az 1/3'ünü kendisi karşılamak zorundadır.

Düşük faizli kredilerin tavanı, işletmenin toplam yatırım tutarının % 50'sine ulaşmaktadır.

b. Hibe

Devlet, sanayi yatırımları için yatırımın mahiyetine göre muhtelif nisbetlerde hibe şeklinde yardımlarda bulunmaktadır.

c. Vergi İndirimi

Yatırım miktarına göre muayyen nisbetler dahilinde yatırımlara vergi indirimi sağlanmaktadır.

(100) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye'de ve Dünyada Teşvik tedbirleri, s. 21-26.

Almanya'da yatırımları teşvik için getirilen tedbirlerin iki gayesi vardır:

- Geri kalmış bölgelerin kalkınması,
- Rus işgalindeki mıntikalara konmuş olan bölgelerin geliştirilmesi.

Bu maksatla her yıl federal bütçeye 140 milyon mark tahsisat konulmaktadır. Bu miktarın % 50'si kredi, % 50'si de hibe şeklinde kullanılmaktadır. Bu yardımların uygulandığı saha, Almanya yüzölçümünün % 30'unu kapsamaktadır. Yardım, nüfusun % 11'nin toplandığı bölgelere yapılmaktadır.

Yardımlar kuruluş, tevzii, modernleşme faaliyetleri ile ilgili olduğu kadar, rasyonelleşme ve yapı değişikliği faaliyetlerini de kapsamı içine almaktadır.

II- TÜRKİYEDE YATIRIMLARI TEŞVİKİN GELİŞİMİ

Memleketimizde yatırımları teşvik için alınan tedbirleri üç dönemde incelemek mümkündür:

- A- 1923 ÖNCESİ
- B- 1923 - 1960 DÖNEMİ
- C- PLANLI DÖNEM

A. 1923 ÖNCESİ:

Prinsip itibariyle eski Türk toplumunda, ferdin hakkını ferde, toplumun hakkını topluma veya devlete bırakan bir ekonomik anlayış hakim olmuştur. Osmanlı Devletinin kuruluş döneminden XV.yüzyılın sonlarına kadar bu yapı devam etmiştir. Yani kapitalist veya pre-kapitalist bir yapıya sahip olmadan iç ve dış ticarete gereken önem verilmiş ve tarım, sanayi de etkin kılınmıştır. Fakat XVI. yüzyıldan itibaren bu yapıdan ayrılmış ve ülke günden güne gerilemeye başlamıştır (101).

Bu gidişi durdurmak ve ülkeyi kalkandırmak için 19. asırda

(101) Orhan Türkoğlu, Türk Toplumunda Sanayileşmenin Tarihi Gelişimi ve Sosyal Sorunları, İşletme Dergisi, Erzurum, c.3, Sayı:3-4, Baylan Mat. Ankara, 1978, s. 24-27.

fabrika sanayiini kurma teşebbüsüne geçilmiş ise de, çeşitli siyasi, sosyal ve iktisadi sebepler neticesinde, yerli ve yabancı sermaye ile memleketin muhtelif bölgelerinde kurulan fabrikalar kapanmış ve sanayileşme hareketi 1860 yılında başarısızlıkla sonuçlanmış-
tır (102). Her ne kadar 1863 yılında "İslâhı Sanayi Komisyonu" kurulmuş ise de, kapitülasyonlar, bu komisyonun aldığı tedbirlerin başa-
rılı kazanmasına büyük bir engel teşkil etmiştir. Nihayet 1913 yıla-
da sanayi yatırımlarının teşviki gayesi ile Teşviki Sanayi Kanunu
muvakkati çıkarılmış ve bu kanun 1927 yılına kadar yürürlükte kal-
mıştır (103).

Bu kanun ile belirli şartları haiz sanayi kuruluşlarına ba-
za muafiyetler getirilmiştir. Sanayi kuruluşlarının bu kanundan ist-
tifade etmeleri için gerekli işlemler çok basit olduğu halde uygu-
lamada bundan yararlananların sayısı çok az olmuştur. Bir çok kuru-
luş, bu kanundan haberdar olmamıştır. Kanundan istifade edenlerin
bir kısmının dahi bu kanun hakkındaki bilgileri sınırlı kalmıştır.
Çünkü, bunların hükümetle olan ilişkilerini komisyoncular yürüt-
müştür (104).

B. 1923 - 1960 DÖNEMİ

I. 1923 - 1934 Dönemi

Cumhuriyet döneminin ilk iktisat kongresi 17 Şubat - 4 Mart
1923 tarihleri arasında İzmir'de yapılmıştır. Çeşitli sektörlerle
mensup 1535 üyenin katıldığı bu kongrede tarım, sanayi, ticaret ve
el emeği konularında önemli kararlar alınmış ve oy birliği ile "Mi-
sak-ı İktisadi" tesbit edilmiştir. Kongrenin sanayi gurubu, sanayi
geliştirmek için "İktisat Esasları" başlığı altında şu esasları ka-
bul etmiştir:

- Gümrük hisseye usulünün uygulanması,
- Teşvik Sanayi Kanunu çıkartılması,
- Yollar ve ulaşım araçlarında özel tarife tatbik edilmesi,

(102) Sabahattin Zaim, Türkiye'nin İktisadi ve Sosyal Gelişmesinde
Sanayileşmenin Önemi, s. 236.

(103) Akın İkin, Türkiye'de Sanayi Politikası, İ.U.İktisat Fakül-
tesi Mecmuası c.30, No:1-4, İstanbul, 1974, s. 377-379.

(104) Cündüz Ökçin, Osmanlı Sanayii, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971,
s. 3-4.

- . Sanayi eğitim ve öğretimine önem verilmesi,
- . Sanayi bankalarının kurulması.

Bu kararların kesin sonuçları alınmamış olmasına rağmen böyle bir kongrenin yapılması memleketimizde teşvik tedbirleri konusunda önemli bir adım olmuştur (105).

1923 İzmir İktisat Kongresinden sonra sosyal ve politik devrimler üzerinde durulmuş ve bunları takiben ekonomik problemlere öncelik verilmiştir. Bu devrede özel sektöre ağırlık veren bir kalkınma stratejisi uygulamaya konulmuş ve ilk olarak 1927 yılında Teşviki Sanayi Kanunu çıkarılmıştır (106). Kanunun gerekçesinde, Milli sanayinin teşvik ve himayesi ve dahili ihtiyaçlarımızı karşıladık-tan sonra ihracat yapan büyük sanayi müesseseleri kurulması, halkı-mızın da birleşerek, müştereken veya ferdien mümkün olan sınıflı teşeb-büslere girişmesi, konularında önemle durulmuştur (107).

28 Mayıs 1927 tarih ve 1055 sayılı Teşviki Sanayi Kanunu ile getirilen teşvik tedbirlerinin başlıcaları aşağıda gösterilmiştir:

a. Arazi Bağışı

- Sanayi kuruluşları ve müstakil işletimin tesis, inşaa ve tevsi,
- Mühürrik güç üretim veya nakli,
- Bu tesisleri en yakın ve uygun ulaşım merkezlerine bağlamak için her türlü ulaştırma, yükleme ve boşaltma araçları ve tesisleri için gerekli arazi, belediye sınırları dışında başka bir yere tah-sis edilmediği ve Ticaret Bakanlığınca onaylandığı takdirde Bakan-lar Kurulu kararı ile hazine arazisinden 10 hektar kadarı müessese (müteğabbis) namına bağışlanır. Bu arazi özel şahıslara ait olup da, sahiplerinden rıza ile alınmadığı takdirde istimlak Kanununa göre istimlak edilir.

-
- (105) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye'de ve Dünyada Teşvik tedbirleri, s. 3-4.
- (106) Mükerrer Sig, "50 Yıl Boyunca Muhtelif Dönemlerde Uygulanan Ekonomik Celişme Stratejileri ve Milli Gelir Artışları" I.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, c.30 No:1-4, İstanbul, 1974, s.48.
- (107) Ugur Tığlıoğlu, Sanayi Teşvik Tedbirleri Üzerine Bir İnceleme, (Teksir), Ankara, 1975, s. 30.

b. Kolay Arsa Temini

Sanayi müesseseleri ve müstemilâtının tesis, inşa ve tevsi için gerekli olup, belediye sınırları içinde bulunan devlete ait arazi başka bir yere tahsis edilmemiş olmak kaydıyla Bakanlar Kurulu Kararı ile, takdir edilecek bedelleri 10 senede ödenmek üzere, müessese namına devredilebilir.

c. Haberleşme Hizmetlerinde Kolaylık

Sanayi müesseseleri veya bu müesseseler ile devlet şebekesi arasında telgraf veya telefon bağlantısı kurulabilir. Bu bağlantı resis ve harçtan muaftır. Devlet bu bağlantı için gerekli kolaylığı gösterir.

d. Gümrük Muafiyeti

Bu kanuna göre aşağıdaki maddeler, gümrük vergi ve resimlerinden muaftırlar.

- Sanayi müesseseleri ve müstemilâtının tesis, inşa ve tevsi-lerine ilişkin her nevi inşaat malzemesi,
- Bu müesseselerin üretim yapabilmesi için gerekli hammaddeler,
- Bu müesseseler için lüzumlu olan her nevi makine ve alet ve bunların yedek parça ve aksesuarları,
- Bu müesseselere ait olarak yapılacak ulaştırma, yükleme, boşaltma ve muharrik güç üretimi ve nakli ile ilgili tesisler için lüzumlu bilcümle malzeme (inşaat malzemesi dahil) ve donatım.

e. Çeşitli Vergilerden Muafiyet

Sanayi yatırımı yapmak isteyen şirketlerin hisse senedleri ve tahvilleri, damga resminden muaftır.

Sanayi müesseseleri ile bunların bulunduğu arazi, yardımcı ve sosyal tesisler ve yukarıda (a) fıkrasında sayılan her nevi tesisat, aşağıda yazılı vergi ve resimlerden muaftırlar:

- Mülakakat vergisinden,
- Arazi vergisinden,
- Kazanç vergisinden,
- Bu vergilerin idareyi hususiyeye ve belediyelere ait ek kısımlarından,

- Maktu zam vergisinden,
- Belediyelere ait inşaat, bunar kazanları, motör ve imbik ruhsat resimlerinden.

f. Nakliye Ücretinden İndirim

Sanayi müessesesi ve mühtemilâtının tesisi, inşa ve tevâilleri ile ilgili her nevi inşaat malzemesi, makina ve teçhizatın temin-i ket içinde naklinde cari tarifelerde % 30 indirim uygulanır. Bu indirimden istifade ettirilemeyen müesseselere aynı miktarda prim ödenir.

Bu müesseselerin hammaddesi ve mamul naklinde Bakanlar Kurulu Kararı ile özel indirimli tarife tatbik edilebilir. Bu takdirde indirimden istifade ettirilemeyen müesseselere indirim miktarı kadar prim ödemek mecburiyeti vardır.

g. Tercihli Alım

Hükümet, özel idareler, belediyeler ve bunlara bağlı müesseseler, istiyazlı şirketler ve bu kanundan istifade eden müesseseler, ihtiyaçlarına göre alacakları malları, ithal edilenlere nisbetle % 10 pahalı dahi olsa, tercihan yurt içinden almaya mecburdurlar.

h. Diğer İndirim ve Primler

(1) Ticaret Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulunun kararıyla sanayi müesseselerine bir yıl süre ile üretilen mamul kıymetinin yüzde onuna kadar prim ödenabilir.

(2) Ticaret Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulunun kararıyla, sanayi müesseselerinin ihtiyacı olan tuz, ispirto ve patlayıcı maddelerin fiyatlarında indirim yapılabilir veya prim ödenir.

Yukarıda görüldüğü gibi Teşviki Sanayi Kanunu ile getirilen teşvik tedbirleri, sanayileşme için gerekli ileri ve çağdaş ^{bazı} hükümleri ihtiva etmektedir. Bu kanunun diğer bir özelliği de muvakkat oluşudur. Mezkûr kanunun 44.maddesinde, bu kanunun 1 Haziran 1942 tarihine kadar cari olacağı açıkça belirtilmiştir.

2. 1934-1950 Dönemi

Evvelki

bu dönemde özel sektör, henüz kalkınmayı tek başına sağlamak hususunda yeterli seviyede değil idi. Diğer taraftan 1930'da dünya iktisadi bunalımı ortaya çıkmıştır. Bu sebeplerle özel sektöre ağırlık veren iktisadi kalkınma stratejisi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun üzerine iktisadi kalkınma ve sanayileşme hamlesinde devlet ve iktisadi devlet teşekkülleri baş rolü almış ve 1934-1938 yılları için 5 yıllık bir sanayi planı (Sanayi Programı) uygulanmıştır (108). Daha çok sanayileşme konusuna muhtasır bir kaç ana hedef dışında diğer bütün olaylar piyasanın tanzim edici kuvvetine bırakılmıştır. Bununla beraber, günün havası ve şartları içinde vazgeçilmez olan bir devletçilik anlayışı ve tutumu ile ana hedeflerin çoğunun gerçekleştirilmiş olduğunu söyleyebiliriz (109).

1930 yılından sonra başlayan bu tür bir sanayileşme hareketi, gayrisafi milli hasılanın meydana getirilmesinde gerek özel ve gerekse kamu teşebbüslerinin görev aldığı yeni bir devrin başlangıcı olmuştur. O tarihte memleketimizde, müteğabbislik kabiliyeti yeterince gelişmemiş ve mevcut müteğabbislerde kafi sermayeye sahip değillerdi. Hükümet bu durumda, bazı tedbirler almak zorunda kalmıştır. Kurulan kamu teşebbüsleri, ülkemizin sanayileşmesinde önemli rol oynamışlardır. Kamu teşebbüslerinde yetişen bazı kimseler, bilâhare Türk Özel Sektöründe görev almışlar ve bu sektörün gelişmesinde etkili olmuşlardır (110).

Bu dönemde, Sümerbank, T.Şeker Fabrikaları A.Ş., Maden Tetkik Arama Enstitüsü, Etibank, Elektrik İşleri Etüd İdaresi, T.Selçuk ve Kağıt Fabrikaları işletmesi (SEKA), Türkiye Demir Çelik İşletmeleri gibi önemli kuruluşlar gerçekleştirilmiştir.

"Bu suretle memleketimizde başlıyan karma ekonomi rejimi, bir iktisadi doktrinden değil, iktisadi hayatın bir gerçeği olarak ortaya çıkar" (111).

(108) Mukherrem Biç, s.g.s., s. 48-49.

(109) Sabri Ulgener, "Türkiye'de Plânlama ve Plânlı Döneme Geçiş", Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri, c.1, Sermet Matbaası İstanbul, 1971, s.4.

(110) Ahmet Kılıçbay, Karma Ekonomide Özel ve Kamu Sektörleri Arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri, c.1, Sermet Matbaası, İstanbul, 1971, s. 77.

(111) Aynı Makale, s. 77.

1936 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Plânının hazırlanması gayesi ile bir sanayi kongresi yapılmıştır. Bu kongrenin hazırladığı raporlar, bilâhare iktisat vekaletince düzene sokularak, İkinci Beş Yıllık Sanayi Plânı (1939-1943) haline getirilmiştir. Bu plân da da, büyük sermaye ve teknik güce ihtiyaç gösteren ve hammaddesi tamamen içerde bulunan sanayi yatırımları üzerinde durulmuştur. İkinci Dünya Harbinin başlaması sebebi ile bu plân tam olarak uygulanamamıştır (112).

1945 yılından sonra liberal bir felsefe ile özel sektörün ön plâna geçirilmesi görüşü benimsenmiştir (113). Fakat bu görüş bu dönemde uygulama imkânına sahip olmamıştır. Ömer Celâl Sarç, 1948 yıllarındaki iktisadi durumu şöyle izah etmektedir (114).

Bugünkü iktisadi rejimimiz insicam arzermeyen, ferdi faaliyetleri esas olarak tanıdığı halde bu faaliyetlere saba bırakmamış olan, sermaye ve enerji israflarına yol açan, servet kaynaklarımızın verimlendirilmesini, devletin asıl vazifelerini başarmasını güçleştiren bir rejim mahiyetini arzermektedir.

3. 1950-1960 Dönemi

Mütakkip yıllarda özellikle 1950-1960 döneminde özel teşebbüse faaliyet gösterme imkânı verilmiş, dış yardım ve özel yabancı sermayeden istifade etmek için gerekli tedbirler alınmıştır. Bu dönemde uygulanan sanayileşme politikası sayesinde, ithal ikame sanayii geliştirilmiş, temel madenlerin yurd içinde üretimini artırılmıştır. 1954 yılından sonra dış ticarete ortaya çıkan darboğazlar ithalatı zorlaştırmış ve buna bağlı olarak karaborsa yaygınlaşmıştır. Bu mahzurları ortadan kaldırmak gayesiyle sanayileşme politikası tekrar gözden geçirilerek, ithal ikame sanayinin geliştirilmesine hız verilmiştir. Özel sektör, yatırımları krediler yoluyla teşvik edilmiştir. Bunun yanında Devlet, doğrudan doğruya

(112) Akın İlkin, a.g.m., s. 392-396.

(113) Sabri Ülgener, a.g.m., s. 4.

(114) Ömer Celâl Sarç, Devletin İktisadi Hayat Üzerine Müdahaleleri, (1948 Türkiye İktisat Kongresi, Kongreye Verilen Tebliğler Bülteni III, Sison Matbaası, İstanbul, 1948), s. 131.

veya iktisadi Devlet Teşekkülleri vasıtasıyla önemli yatırımlarda bulunmuştur (115).

Bu dönemde, kamu özellikle özel sektörün yapamadığı enerji, liman inşaatı, ulaştırma ve haberleşme ile ilgili yatırımlara yönelmiştir. Karayolları sistemi oldukça geliştirilmiş, baraj ve sulama tesislerinin yapımına önem verilmiştir. Bu faaliyetlerin sonucunda, alt yapı sahasında bir çok yatırım gerçekleştirilmiştir (116).

1950-1960 döneminde, sanayiın G.S.M.M. içindeki payı giderek, yükselmiştir. 1950 yılında sanai üretim /G.S.M.M. nisbeti % 9,7 iken, 1959 yılında bu nisbet % 13,2'ye yükselmiştir. Her ne kadar sanayide ağırlığın özel sektöre verilmesi politikası ortaya konmuş ise de, kamu sanai yatırımları, özel yatırımların üzerinde olmuştur. Bu durum Tablo: 2'den kolayca anlaşılmaktadır (117).

TABLO: 2

Sanayi Yatırımları (1950-1960)
(1953 fiyatları ile Milyon TL.)

YIL	ÖZEL	%	KAMU	%
1950	40.7	43	53.1	57
1951	60.7	44	77.0	56
1952	65.5	53	57.8	47
1953	100.2	55	105.6	45
1954	88.6	38	141.8	62
1955	100.6	40	147.9	60
1956	111.0	39	174.4	61
1957	86.4	46	102.9	54
1958	73.2	43	97.4	57
1959	86.7	63	50.0	37
1960	83.4	52	78.1	48

Kaynak: Erol Manisalı, *Gelişme Ekonomisi*, s. 228.

(115) Mukerrem Niç, a.g.m., s. 52-54. 1954 yılında gayet liberal hükümleri ihtiva eden 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanuna göre, yabancı sermayeli teşebbüsler, yerli teşebbüslere tanınan bütün hak ve imkânlardan istifade ederler. Ayrıca sermaye ve kârın serbestçe transferi gibi konularda kolaylıklar getirmiştir.

(116) Ergül Han, *Kalkınmada Alt Yapı Yatırımları*, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Eskişehir, 1975, s.119.

(117) Erol Manisalı, a.g.e., s. 227-229.

Bu dönemdeki kamu yatırım harcamaları özel sektör yatırım harcamalarından daha hızlı bir gelişme göstermiştir. Ekonomideki tasarruf seviyesi, yatırım seviyesinin çok altında kalmıştır. Tasarrufların, yatırımlardan az olması fiyat seviyesinin yükselmesine ve enflasyona sebebiyet vermiştir (118).

1923-1960 dönemindeki sanayileşme hareketlerini özetliyecek olursak diyebilirizki, her ülkede olduğu gibi memleketimizde de sanayileşme hareketi genellikle tüketim malları sanayi kolunda başlamıştır. Bu konuda öncülüğü, dokuma sanayii yapmış ve bunu gıda sanayii takip etmiştir. 1930-1940 devresinde devlet yatırımları söz konusu olurken, tatbik edilen birinci kıstas, evvelâ Türkiye'de ham maddesi bol olan fakat bu ham maddeleri değerlendiremeyen sanayi kollarının öncelikle kurulmasıdır. İkinci kıstas ise, ithal ikame-i politikasının esas alınmasıdır. Bu suretle, ithalat sebebiyle fazla döviz kaybına sebep olan malları üretecek tesisler Türkiye'de kurulmağa bağlanmıştır. Öncelikle harici-alem diyebileceğimiz malların üretimini için gerekli yatırımlar yapılmış ve bilâhare kademe kademe diğer sanayi kollarına gidilmesi mevzu bahis olmuştur. Cumhuriyetin ilk 20-30 yılı içinde daha ziyade tüketim malları sanayii-nde dokuma ve gıda sanayilerine önem verilmiş ve bilâhare madeni eşya sanayii yatırımları bunu takibetmiştir. Plânlı döneme intikâl sırasında ve ondan sonra ise, sanayileşme hareketinde yavaş yavaş ara malları ve yatırım malları sanayiine doğru bir geçiş müşahade edilmektedir (119).

C. PLANLI DÖNEM

1. Genel Olarak

1961 Anayasası iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla kalkınma plânlarına uygun olarak gerçekleştirmek görevini Devlete vermiştir. Devlet bu görevini yaparken, yatırımları

(118) Talât Gülülp, Türkiye Ekonomisinde Talep Enflasyonu ve Para Politikası (1950-1960), Teksir, Erzurum, 1970, s. 60-63.

(119) Sabahattin Zaim, Montaj Sanayisinin İktisadi Yönü, (Refii Şükrü Şuvla'ya Armağan, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını No:295, İstanbul, 1971) s. 379-381.

toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmekle mukelleftir. Anayasanın 41.maddesinde, kalkınma plânları yapmanın devletin görevi olduğu sarahaten belirtilmiş ve 129.maddesinde de bu maksatla Devlet Plânlama Teşkilâtı'nın kurulması ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmanın plâna göre gerçekleştirilmesi esası yer almıştır. Anayasa ile kabul edilen plânlama çeşidi, merkezi plânlama değil, demokratik plânlamadır.

1961 Anayasası, esas itibariyle karma ekonomi sistemini kabul etmekle beraber bunu metninde açıkça belirtmemiştir (120). Anayasanın 40.maddesinde, özel teşebbüs kurmanın serbest olduğu, bu hürriyetin ancak kamu yararı gayesiyle sınırlandırılabilceği ve özel sektörün iktisadi ve sosyal kalkınma gayelerine uygun surette faaliyette bulunmasını sağlayacak tedbirleri alma görevinin devlete ait olduğu, belirtilmiştir. Anayasanın 40. ve 41.maddelerinde yer alan hükümler Türk karma ekonomi sisteminin temel hukuki esaslarını teşkil etmektedir.

1961 Anayasası'nın en önemli bir özelliği de, ekonomik ve sosyal hak ve hürriyetlere büyük önem vermesi ve bu Anayasa'nın devletin siyasi teşkilâtı ve nizamı yanında ekonomik ve sosyal bir teşkilât ve nizam meydana getirmek istemesidir (121).

Ülkemizde plânlı karma ekonomi sistemi içinde iktisadi ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirebilmek için çeşitli tedbirler alınmış, yeni müesseseler inşaa edilmiştir. 30.9.1960 tarih ve 91 sayılı Kanunla Devlet Plânlama Teşkilâtı kurulmuştur. Bu kanunla, özel sektörün faaliyetlerini plânın hedef ve gayelerine uygun bir şekilde teşvik ve tanzim edecek tedbirleri tavsiye etmek görevi, Devlet Plânlama Teşkilâtına verilmiştir. Bu konuda alınması gerekli tedbirlerden bir kısmına "Plân Hedefleri ve Stratejisinde" yer verilmiştir (122)

(120) Tayfun Akgüner, Özel Girişim Özgürlüğü ve Yatırımları Teşvik Tedbirleri, Formül Matbaası, İstanbul, 1979, s. 35-45.

(121) Vakur Versan, Türk Anayasasının iktisadi Esasları ve Başlıca Siyasi Partilerin iktisadi Görüşleri, (Karma Ekonomide Plânlama ve Çelişme, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti Yayını, İstanbul, 1966), s. 97.

(122) Resmi Gazete, 3.7.1961 tarih ve 10846 sayı.

Bilâhare yürürlüğe konulan bütün kalkınma plânlarında, sanayileşme ve dış ticarete önem veren stratejiler benimsenmiştir. Bilindiği üzere, Kalkınma Plânlarımız, kamu sektörü için emredici, özel sektör için yol göstericidir. Kamu sektörü, yatırımlarını kalkınma plân ve programlarında belirtilen toplum yararının gerektirdiği önceliklere uygun olarak yapmak mecburiyetindedir. Halbuki, özel sektör için böyle bir mecburiyet yoktur. İşte özel sektör kalkınma plân ve programlarına uygun faaliyetlere yönelmek için 1963 yılından itibaren yatırımların ve ihracatın teşviki için bazı tedbirler getirilmiştir (123).

Plânlı dönemde getirilen Beş Yıllık Kalkınma Plânlarında ve Yıllık Programlarda yer alan ve önemli giderek artan teşvik tedbirlerinde esas ittinaz edilen ilkeleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (124):

- Özel sektör yatırımlarının plânlarda öngörülen hedef ve ilkelere uygun bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak,
- Özel sektör yatırımlarında yapısal bir değişiklik sağlamak ve özellikle sanayileşmede özel sektör yatırım ve üretim payını arttırmak,
- Özel sektör yatırımlarının bölgelerarası dengeli gelişmeyi temin edebilecek bir şekilde dağılmasını sağlamak,
- Sanayi ürünlerine dış pazarlarda ve özellikle AET karşısında rekabet gücü kazandırmak ve yeni üretim teknolojilerini yurda aktarmak,
- Yeni teşebbüslerin, dünyada mevcut ve kullanılmakta olan tesislere uygun ekonomik kapasitede olmasını veya mevcutların bu şartlarla tevaiini temin etmek,
- Döviz gelirlerini arttırıcı, ihracata yönelik veya döviz harcamalarını azaltıcı, ithalat ikamesi sağlayıcı yatırımları gerçekleştirebilmek,
- Özel sektörün, özellikle yatırımların başlangıç aşamasında finansman zorunluluğunu hafifletmek, böylelikle müteşebbisleri büyük kapasiteli ve düşük maliyetli mal üretimine yöneltecek,

-
- (123) Mükerrer Hic, Birinci ve İkinci 5 Yıllık Plânların Stratejisi ve Tedbirler - Bir Karşılaştırma, (Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri c.1, İ.Ü.İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1971), s. 11-21.
- (124) Erol Zeytinoglu, İstanbul ve Çevresinde Kurulacak Yatırımların Teşvik Tedbirlerinden Yararlandırılması Zorunluluğu (Türk Sanayinde Teşvik Tedbirleri Semineri, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul, 1978), s. 128-129. Bakınız, SBYP, s.490-495, İBYF, s. 116-118, 618-619-628-637, ÜBYF, 899-900, DBYF, 271-277, 656-664.

- İstihdamın arttırılması ile gelirin yurt düzeyinde ve adil bir şekilde dağılmasını sağlamak,
- Geri kalmış bölgelerin ve yörelerin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına öncelik tanımak,
- Halka açık anonim şirketler ile kooperatif şirketlerince gerçekleştirilecek yatırımlara ağırlık vermek,
- Yurd dışında çalışan işçilerin Türkiye'de yapacakları yatırımları kolaylaştırmak ve onların dövizlerini verimli alanlara ve bölgelere yöneltmek,
- İhracata yönelik yatırımlara öncelik kazandırmak,
- Yatırımların, ekonominin ihtiyaç duyduğu malların istih-saline yönelmesini sağlamak, kit kaynakları en rasyonel bir biçimde kullanmak.

2. Plânlarda Sanayi Politikası ve Tedbirleri

a. Birinci Uzun Vadeli Kalkınma Plânı (1962-1977)

Uzun Vadeli Plân 1963 yılından itibaren 15 yıllık bir devre için iktisadi ve sosyal hedefleri göstermektedir. Bu plânın temel hedefleri; yılda ortalama yüzde 7'lik bir kalkınma hızının sağlanması, istihdam meselesinin çözülmesi, dış ödeme dengesine ulaşılmaması ve bu hedeflerin sosyal adalet prensiplerine uygun olarak gerçekleştirilmesidir. Sanayileşme konusunda 15 yıllık plân hedefleri şöyle özetlenebilir (125):

- Bu dönemde tarım ve sanayi sektörleri arasında dengeli bir gelişmenin sağlanması,
- Birinci plân devresinde ithalatı ikame, yatırımlarının büyük ölçüde geliştirilmesi,
- İhracata dönük yatırımlara öncelik verilmesi ve özellikle toprak ve su ürünlerinin masul olarak ihracı için gayret sarfedilmesi,
- Emek-yoğun sanayi kollarının avantajlı olduğu yatırım konuları üzerinde durulması,
- Özel sektörü daha fazla yatırım yapmaya özendirme için teşvik tedbirleri getirilmesi,
- Özel teşebbüsün yönelmediği yatırımlarla, alt yapı yatırımlarının devlet tarafından yapılması
- Teşvik tedbirlerinin özel sektöre ve kamu sektörüne eşit şartlarla tatbik edilmesi,

- Zaruri gıda ve giyim maddeleri sanayii ile ev yatırımlarına gereken önemin verilmesi,
- Yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılımında bölgelerarası dengeli kalkınma esaslarına uyulması ve az gelişmiş bölgelere yatırımların cezbedilmesi için yeni tedbirler getirilmesi.

Birinci Uzun Vadeli Plân, güvenilir ve zengin istatistikî verilere dayanmadığı ve plânlama metodları ve tekniği çerçevesi içinde ele alınmadığından, doktrinde gerçek manada bir plân olarak kabul edilmemektedir. Fakat, bu plânının ülkemizde yapılan ilk uzun vadeli plân olduğu gözden uzak tutulmamalıdır (126).

b. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1963-1967)

Birinci plân döneminde imalât sanayinin geliştirilmesi için alınması öngörülen tedbirleri, aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz¹²⁷ (127):

- İthalât politikasının sanayii koruma tedbirlerine uygun olarak tesbiti ve yerli sanayii mesullerini¹²⁸ ithal mesulleri ile rekabet edemez durumda bırakan, idarî ve hukukî aksaklıkların giderilmesi,
- Tehelci durumlar meydana getirilmesine ve ağır kârlar sağlanmasına mani olacak gerekli tedbirlerin alınması,
- Fazla kapasitenin kullanılması ve yeni fazla kapasiteler meydana getirilmemesi¹²⁹ için lüzumlu tedbirlerin uygulamaya konulması,
- Sanayinin, geliştirilmesi için yeni teşvik tedbirleri getirilmesi.

Birinci Plânda, bu dönemde gerekli tedbirlerin uygulanması ile 1962 yılında gayri safi milli hasılanın yüzde 16.8'ini teşkil eden sanayi sektörü payının, dönem sonunda yüzde 21.4 nisbetinde yükselmesi öngörülmüştür (128).

Bu dönemde sanayi sektörü için plânlanan yatırım tutarı 1961 fiyatlarıyla 18.456 milyon T.L.'dir. Bu meblağ, bu dönemde bütün

(126) Ahmet Kılıçbay, Türkiye'de Plânlama, (Türkiye Ekonomisi'nin Elli Yılı, Bursa İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayını, İstanbul, 1973), s. 429-430.

(127) BSYF, s. 205-206.

(128) BSYF, s. 140.

sektörlerde yapması öngörülen toplam yatırım tutarının yüzde 30.9'unu teşkil etmektedir (129).

TABLO: 3
Gayri Safi Yatırımlar (1963-1967)
(1961 Fiyatlarıyla - Milyon T.L.)

SEKTÖRLER	1963-1967 (Toplam)
Tarım	10.548.4
Madencilik	3.233.0
İmalât Sanayi	10.089.2
Enerji	5.134.0
Diğerleri	30.642.2
TOPLAM	59.646.8

Kaynak: BBYP. s. 137

Birinci Beş Yıllık Plan Sonunda, ekono^{mik} yapı, tarımsal karakterini muhafaza etmekle beraber, sanayi ve hizmetler sektöründe gelişmeler olmuştur. Bu dönemde özel sektör yatırımları, plan hedeflerini aşmakla beraber bu yatırımlar, istenildiği ölçüde imalat sanayisine yönlendirilememiştir. Ev yapımı gecikiliğini devam ettirmiştir (130).

Bu dönemde imalat sanayinde, kamu sektörü yatırımları kimya, petrol ürünleri, ametaller, demir-çelik gibi ara malı sektörlerinde yoğunluk kazanmış, özel sektör yatırımları ise, daha ziyade dokuma, giyim, gıda gibi tüketim malları ile lastik, plastik, kimya, petrol ürünleri ametaller ve demir-çelik gibi ara mallarına ve madeni eşya alt sektöründe de dayanıklı tüketim mallarına yönelmiştir (131).

(129) BBYP, s. 137.

(130) DPT, İBYP, s. 9-12.

(131) Uğur Korum, Türk İmalât Sanayii ve İthal İkamesi: Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977, s. 117-119.

Özel sektörü, plân hedeflerine uygun yatırımlara özendirerek için 1963 yılından itibaren bazı teşvik tedbirleri yürürlüğe konulmuş ise de, istenilen sonuçlar elde edilememiştir. Getirilen bu tedbirlerin müteşebbisler tarafından iyice bilinmemesi, formalitelerin fazlalığı, yetkili ve sorumlu kuruluşların dağınıklığı zaman israfına sebep olmuş ve bu tedbirlerden genellikle belirli büyüklükteki kuruluşlar istifade edebilmişlerdir (132).

Bu dönemde kalkınma hızını yavaşlatan etkenlerden biri de, döviz darboğazı olmuştur. İhracatın yapısında beş yıl boyunca önemli bir değişiklik meydana gelmediğinden, ihracattan gerekli döviz de elde edilememiştir (133).

c. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1968-1972)

1968 yılında yürürlüğe giren İkinci Beş Yıllık Plânda, birinci plândan farklı olarak, ekonomide köklü yapısal değişime öngörülmuş ve bunun içinde sanayi sektörü sürükleyici sektör olarak kabul edilmiştir. Uzun vadeli sanayileşmenin temel yatırımlarını teşkil eden ve büyük ölçüde ithal ikamesi sağlayan demir-çelik, metalurji, kimya, suni gübre, kâğıt, çimento makine imalat gibi tesislerin yapımına öncelik tanınmıştır (134).

İkinci Plânda, sanayileşme ile ilgili diğer esasları ana hatları itibarıyla şöyle belirtebiliriz (135).

- Özel sektörün teşviki ve yönlendirilmesi gayesiyle uygulamaya konulan tedbirlerin dağınıklıktan kurtarılması, formalitelerin basitleştirilmesi ve uygulamada bızlı işleyen açık bir sistemin tesis edilmesi,

- Sanayi yatırımlarına orta ve uzun kredi imkânları sağlanması,
- Az gelişmiş bölgelerde yapılacak yatırımlar için özel tedbirler getirilmesi,

- İhracata dönük sanayi yatırımlarının teşviki,
- Sanayi için vasıflı iş gücü yetiştirilmesi gayesiyle gerekli çalışmaların yapılması,

(132) İBYP, s. 27, 116-117.

(133) Erdoğan Alkin, Gelir ve Büyüme Teorisi, İ.Ö.İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1975, s. 220.

(134) İBYP, s. 294-297.

(135) İBYP, s. 101-119.

- Organize sanayi bölgeleri kurulması ve geliştirilmesinin teşvik edilmesi

- Özel yabancı sermayenin, Türk Müttepebbisinin teknik bilgi, tecrübe ve sermaye yetersizliği sebepleriyle giremediği sanayi dallarında kabul edilmesi,

- Özel sektörün teşviklere rağmen giremediği konudaki yatırımlar ile alt yapı yatırımlarının kamu tarafından yapılması,

- Uzun dönemde imalat sanayiinin gelişmesinin özel sektöre bırakılması.

Bunlara ilâve olarak, imalat sanayiinde gelişmeyi hızlandırmak gayesiyle, teknolojik ve işletmecilik araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin geniş ölçüde artırılması ve bunu tesin için 5 senelik plân döneminde kamu kaynaklarından 400 milyon T.L.tutarında bir kalkınma fonu tesis edilmesi öngörülmüştür. Plânda, ayrıca imalat sanayiinin gelişmesi bakımından önemli olan enerji sektörü yatırımlarına öncelik verileceği açıkça belirtilmiştir (136).

İkinci Plân, karma ekonomi anlayışı, Birinci Plândan biraz farklıdır. İkinci Plânın karma ekonomi anlayışında, sanayi yatırımlarının önce özel teşebbüs, sonra karma teşebbüs eliyle yapılması kabul edilmekte, şayet her iki halde de bazı yatırımlar yapılamıyorsa ancak bu durumdaki yatırımların devlet tarafından gerçekleştirilmesi uygun görülmektedir. Görüldüğü gibi İkinci Plân, Birinci'den farklı olarak karma teşebbüs tercihinin getirmiştir (137).

Plânda, sanayiinin ekonominin sürükleyici sektörü olması öngörüldüğü ise de, sektörel denge ihmal edilmemiş ve sanayileşmenin tarımsal verimliliğin artması ve tarım ürünlerinin değerlendirilmesini sağlayıcı yönde gerçekleştirileceği açıkça ifade edilmiştir (138).

(136) İBYP, s. 298

(137) İBYP, s. 101

(138) İBYP, s. 631.

Tablo 4'de bu dönemde yapılması plânlanan yatırımların sektörler'e göre dağılımı gösterilmiştir.

TABLO: 4
Yatırımların Sektörlere Dağılımı (1968-1972)
(1965 Fiyatlarıyla Milyar T.L.)

SEKTÖRLER	YATIRIM TUTARI	YATIRIMLARIN YÜZDE DAĞILIMI
TARIM	16.9	15.2
SANAYİ	38.0	34.1 100.0
MADENCİLİK	4.1	10.8
İMALAT SANAYİ	25.0	65.7
ENERJİ	8.9	23.5
DİĞERLERİ	56.6	50.7
TOPLAM	111.5	100.0

Kaynak: İSYF, S.297.

İkinci plân döneminde sanayi sektörünün yıllık büyüme hızı (sabit fiyatlarla) yüzde 12.0 olarak hedef alındığı halde gerçekleşme yüzde 7.6 olmuştur. Birinci Plân döneminde sanayinin büyüme hızı yüzde 12.3 hedef alındığı halde bu nisbete ulaşılamamış, gerçekleşme yüzde 9.7 olmuştur (139).

Birinci ve İkinci Plân döneminde alt yapı yatırımları iyileştirilmiştir. Elektrik enerjisi iletim tesisleri plân hedeflerine uygun olarak gerçekleştirildiği halde üretim tesislerinin gecikmesi, sanayinin ihtiyacı olan enerji talebinin karşılanmasında bir darboğaz olmuştur. Sanayi talebinin artması yanında şehirleşmenin hızlanması da elektrik enerjisi üretimini zorlamıştır. Haberleşme alt yapı hizmetlerinde gelişmeler olmuş, ancak hızla artan ihtiyaçlar sebebiyle darboğazlar giderilememiştir. Sanayi tesisleri düşük kapasite ile çalışmıştır (140). Keza bu dönemde sanayinin ihtiyacı

(139) DPT, ÜSYF, s. 6.

(140) ÜSYF, S. 17-19.

olan vasıflı işgücünü sağlayacak olan mesleki ve teknik eğitime (orta) gereken önem verilmemiştir (141)

Dönem sonunda ülke ekonomisi, yine tarım ve hizmet sektörlerinin ağırlık taşıdığı bir yapıyı muhafaza etmiştir. Türk Sanayii, tüketim mallarına dönük kalsın ve yatırım mallarında büyük bir gelişme görülmüştür (142)

d. Getirilen Tedbirler

1963 yılından itibaren sınıai yatırımların teşviki için çeşitli tedbirler getirilmiştir. Bu tedbirlerden bazıları, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Halen yürürlükte olan yatırımları teşvik tedbirleri esas itibariyle Birinci ve İkinci Plân döneminde uygulamaya konulmuşlardır. Bilâhare, bu tedbirlerden bir kısmında güncel şartları nazari itibare alınarak, bazı değişiklikler yapılmıştır (143).

Bu dönemde getirilen yatırımları teşvik tedbirlerini kronolojik sıraya göre kısaca gözden geçirelim:

(1) Yatırım İndirimi

Bu tedbir 18.2.1963, 19.2.1963 tarih ve 199 ve 202 sayılı Kanunlarla ihdas edilmiş olup, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine tanınmış bir vergi istisnasıdır.

(2) İhracatta Vergi İadesi

27.6.1963 tarih ve 261 sayılı Kanunla düzenlenmiş olup, ihrac fiyatlarının yükselmesine sebep olan vergi, resim, harç gibi mükellefiyetleri azaltmaya matuf bir tedbirdir.

(3) Gümrük Muafiyeti ve Gümrük Taksitlendirmesi

14.5.1964 tarih ve 474 sayılı Kanun, yatırım mallarının ithalinde alınan gümrük vergi ve resimlerine muafiyet tanınması veya bu vergilerin taksitlendirilmesi imkânlarını getirmiştir.

(141) ÜBYP, s. 110.

(142) ÜBYP, s. 114.

(143) Halen yürürlükte olan yatırımları teşvik tedbirleri hakkında tezin üçüncü bölümünde etraflı izahat verilecektir.

(4) Yetkilerin Bir Kuruluşta Toplanması

28.7.1967 tarih ve 933 sayılı Kalkınma Plânı'nın Uygulama Esaslarına Dair Kanun, muhtelif bakanlıklar tarafından yürütülen teşvik uygulamasını bir elde, tek mercide toplamıştır. Bu merci, "Başbakanlık Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu"dur. Kanundan evvelki uygulama, (uzun formaliteler delayısı ile) teşvik sistemini menfi yönden etkilemekte idi. Bir gümrük taksitlendirmesi teşvik tedbirinden istifade edebilmek için yapılan muameleler 9 aya yakın bir zamanı almaktaydı. Teşvik tedbirleri uygulamasının bir mercide toplanması ile bu süre 30 güne inmiştir (144).

Büro, 15.9.1967 tarihinde Devlet Planlama Teşkilâtına bağlanmış ve 9.5.1968 tarihli Başbakanlık onayı ile yabancı sermayenin teşviki ile ilgili görevleri de bünyesine alarak "Teşvik ve Uygulama Dairesi"ne dönüşmüştür (145).

(5) Geliştirme ve Teşvik Fonları

933 sayılı Kanunla, yatırımların ve ihracatın finansmanını kolaylaştırmak için getirilmiş bir tedbirdir. Geliştirme ve teşvik fonlarından verilen krediler, belirli bir ödemesiz devreyi kapsar, uzun vadeli ve düşük faizlidirler. Kalkınmada öncelikli bölgelerdeki (gerice yöreler) yatırımlarda ödemesiz süre diğerlerine nazaran bir misli daha fazladır (146).

Plân'da geliştirilmesi istenilen, sektörlerde uygun kapasitelerde, yapılacak yatırımlar ile ihracata yönelen yatırım projelerine, bölgelerarası dengeli kalkınma ilkesi de gözönünde tutularak, bu fondan kredi verilmesi esas alınmıştır (147).

(144) Turgut Özel, Uygulama ve Sonuçları, (Yatırımları ve İhracata Teşvik Tedbirleri, Ekonomik ve Sosyal Konferanslar Heyeti Açık Oturum Yayınları:4, İstanbul, 1971), s.4.

(145) Resmi Gazete, 15.9.1967 tarih ve 12700 sayı.

(146) DPT, 1968 Yılı Programı, s. 3, 15-16.

(147) DPT, 1969 Yılı Programı, s. 409-410.

(6) Yatırım İndirimi Nisbetinin Yükseltilmesi

Ervelki tatbıkatta yatırım projeleri en fazla % 50 nisbetinde yatırım indiriminden istifade edebiliyordu. 933 sayılı Kanun, bu sınırı % 80'e yükseltmiş ve sektörler ve bölgeler için seçmeli uygulama imkânını getirmiştir. Hangi sektörlerde hangi faaliyet kolları için ne nisbette yatırım indirimi uygulanacağı yıllık programlarda gösterilmiş ve kalkınmada öncelikli bölgeler için yatırım indirimi nisbetinin % 80 olması uygun görülmüştür (148).

(7) Çerhüklerde Tam ve Kısmi Muafılık

933 sayılı Kanun, yatırım mallerında ve ham maddelerde gümrük vergi ve resimleri ile ithalde alınan diğer vergi ve resimler toplamında iktisadi faaliyet sektörlerine göre kısmi veya tam muafılık indos etmiş ve bu konuda karar verme yetkisini Bakanlar Kuruluna tanımıştır. Programlarda hangi sektörlerle ne nisbette muafiyet uygulanacağı listeler halinde gösterilmiştir (149). 474 sayılı Kanunda, konu tamamen genel anlamda ele alınmış ve sektörlerle inilmiştir. 933 sayılı Kanunla getirilen muafiyet esası bu eksikliği tamamlamış ve geliştirilmesi istenilen yatırımların daha fazla teşvikini sağlamıştır (150).

(8) Arazi İstimali ve Devri

933 sayılı Kanuna göre sanayi ve turistik bölgelerin tesis ve tanzimi için Bakanlar Kurulu kararı ile arazi istimali edilebilir. Bu bölgelerde gereğinde alt yapı yatırımları gerçekleştirildikten sonra gayrimenkuller, plâna ve programa uygun tesis kuracak olanlarla ilgili Bakanlıklarca devredilir. Devirle ilgili şartlar (vade, faiz v.b.) Bakanlar Kurulunca düzenlenir.

(9) Karma Teşebbüslere İştirak

933 sayılı Kanuna göre, sermaye ve idare hakimiyeti mahdud sayıda özel kişilere ait olmamak üzere kamunun da iştiraki ile karma teşebbüsler kurulabilir. Kamu iştirak payı, genel bütçeden karşılanır.

(148) 1968 Yılı Programı, s. 7, 17-20 ve 1969 Yılı Programı, s. 8, 20-25.
(149) 1968 Yılı Programı, s. 20-21 ve 1969 Yılı Programı, s. 25-29.
(150) 1969 Yılı Programı, s. 407.

Bu teşebbüsler, özel teşebbüsün yönelmediği veya sermaye yetersizliği sebebiyle girişmediği konularda faaliyet gösterir. Karan teşebbüsün sermayesinin esgari % 10'u halka açık bulundurulacak anonim şirket şeklinde kurulabilir. Bu tip teşebbüslerle ilgili diğer hususlar, programlarda gösterilmiştir (151).

(10) Yabancı Sermaye Teşvikinde Kolaylık

933 sayılı Kanun ile, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun yürütülmesinde, görevli olan "Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi" kaldırılmış ve bunun görevleri Devlet Planlama Teşkilatına verilmiştir. Zira, Komitenin toplanması, karar alması uzun formaliteleri gerektiriyor ve çok zaman israfına sebep oluyordu.

(11) Proje ve Araştırma Faaliyetlerinin Teşviki

1968-1972 döneminde, inaat sanayinde gelişmeyi hızlandırmak için proje ve araştırma faaliyetlerinin desteklenmesi gayesiyle kamu kaynaklarından bir Kalkınma Fonu tesis edilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatınca, 1968 yılından itibaren yaptırılan araştırmalar, yerli mühendislik ve müşavirlik firmalarının gelişmesinde önemli rol oynamıştır (152).

(12) Teşvik Belgesi Sistemi

Müteşebbisi, çeşitli teşvik tedbirlerinden faydalanmak maksadıyla, müteaddit müracaatlarda bulunmak kulfetinden kurtarmak ve faydalanabilmesi maksadına olan her türlü teşvik tedbirlerinden haberdar etmek gayesiyle 1968 yılı ortalarından itibaren "Teşvik Belgesi Sistemi" getirilmiştir (153). Yatırım projelerinin plan ve programlara uygunluğunu ifade eden bu belgeler, Teşvik ve Uygulama Dairesi tarafından verilir (154).

(151) 1968 Yılı Programı, s. 6 ve 1969 Yılı Programı, s. 7.

(152) DPT, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yaptırılan Araştırmalarla ilgili Genel Bilgiler, DPT Yayını: 1045, Ankara, 1971, s. 1-5.

(153) 1969 Yılı Programı, s. 411.

(154) DPT, Yatırımların ve İhracatın Teşviki ve Uygulama Sonuçları, DPT Yayını: 1044-TUD: 18, 1971, s. 14.

(13) Özel Sektör Yatırım Kotasından Döviz Tahsisı

1969 Yılı Programında teşvik tedbirleri uygulamasında öncelik tanınan sektörlerdeki yatırım projelerine döviz tahsisı bakımından da öncelik tanınması uygun görülmüştür (155).

Anayasa Mahkemesi 25.10.1969 tarihinde 933 sayılı Kanunun bazı hükümlerini iptal etmiştir. Bu iptal kararı ile, mezkûr Kanunun getirdiği en önemli teşvik tedbirleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bunlar, Geliştirme ve Teşvik Fonları, Gümrüklerde Tam ve Kısmi Muafiyet, Yatırım İndirimli Oranının Yükseltilmesi, Karma Teşebbüslere İştirak ve Arazi Devri... gibi tedbirlerdir (156). Bu teşvik tedbirlerinin iptali, özellikle bazı sektörlerin ve geri bölgelerin gelişmesine menfi yönden tesir etmiştir. Bu sebeple Anayasa Mahkemesi'nin mezkûr iptal kararından sonra yatırımların teşviki için bazı tedbirler getirilmiştir:

(14) Gümrük Muafiyeti

474 sayılı Kanuna istinaden çıkarılan 28.10.1969 tarih ve 6/12585 sayılı Kararname ile, yatırım projelerinin ithal girdilerinden alınan gümrük vergi ve resimleri bazı şartlarla sıfıra indirilmiştir

Anayasa Mahkemesi'nin, mezkûr iptal kararından sonra özellikle gümrük muafiyeti konusunda ortaya çıkan boşluk, 6/12585 sayılı Kararname ile bazı yönlerden doldurulmuştur. 1.1.1968 ile 31.3.1971 tarihleri arasında gerek 933 sayılı Kanun ve gerekse 6/12585 sayılı kararname hükümlerinden istifade eden proje adedi 162 olup, bunların toplam yatırım tutarı 22.863 milyon T.L.'dir. Muaf tutulan gümrük vergileri miktarı ise, 6.684 milyon T.L.'dir. Bunun % 90'ını teşkil eden 6.012 milyon T.L.'lik muafiyet, 57 adet kamu projesine ve 672 milyon T.L.'lik muafiyet de 105 adet özel sektör projesine tahsis edilmiştir (157).

(155) 1969 Yılı Programı, s. 412.

(156) DPT, kalkınma Planı ve Devlet Planlama Teşkilatı ile ilgili Kanunlar ve Anayasa Mahkemesi Kararları, DPT Yayını, Ankara, 1980, s. 107-201.

(157) DPT, Yatırımların ve İhracatın Teşviki ve Uygulama Sonuçları, s. 68.

(15) Vergi-Resim ve Harç İstisnası

27.6.1963 tarih ve 261 sayılı Kanuna istinaden Bakanlar Kurulu'nun 7.8.1970 tarih ve 7/1117 sayılı kararı ile orta ve uzun vadeli ihracat garantili yatırım kredilerine vergi-resim ve harç istisnası getirilmiştir (158).

(16) Dış Kredi Kolaylıkları

Bakanlar Kurulu'nun 7.8.1970 tarih ve 7/1121 sayılı kararı ile yerli sermayeli Türk şirketlerine bazı şartlarla 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu hükümlerinden istifade ederek, kredi temin etme imkânı tanınmıştır (159).

(17) Bina İnşaat Vergisi İstisnası

1318 sayılı Finansman Kanunu'na göre, fabrika, değirmen ve imalathaneler, bu vergi istisnasından otomatikmen yararlanırlar. Otel ve moteller ise, ancak, teşvik edilirse bundan faydalanabilirler.

(18) Faiz Farkı İadesi (Selektif Kredi Uygulaması)

31.8.1970 tarih ve 7/1198 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile orta ve uzun vadeli kredi maliyetinin ucuzlatılması ve banka kaynaklarının iktisadi gelişme hedeflerine yöneltilmesini temin gayesiyle, banka ve müstakrizme faiz farkı iadesi tedbirini getirilmiştir (160).

Plânlı dönemde getirilen teşvik tedbirlerini kısaca gözden geçirdikten sonra, bu tedbirlerin uygulanması ile yetkililerin kullandıkları teşvik tedbirleri ile yetkililerin kullandıkları teşvik tedbirleri arasındaki gelişmelere temas edelim.

28.7.1967 tarih ve 933 sayılı Kanuna istinaden Başbakanlığa bağlı olarak kurulan "Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu", 15.9.1967 tarihinde Devlet Plânlama Teşkilâtına bağlanmış ve 9.5.1968 tarihinde yabancı sermayenin teşviki ile ilgili görevleri de bünyesine alarak "Teşvik ve Uygulama Dairesi"ne dönüşmüştür.

(158) Resmi Gazete, 10.8.1970 tarih ve 13575 sayı.

(159) Resmi Gazete, 10.8.1970 tarih ve 13575 sayı.

(160) Resmi Gazete, 3.9.1970 tarih ve 13598 sayı.

Bu daire, bülhare 12.5.1971 tarihli Cumhurbaşkanlığı onayı ile Baş Ekonomik İlişkiler Bakanlığına ve 23.12.1971 tarihli Cumhurbaşkanlığı onayı ile Ticaret Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu sırada yatırım kotası ve acil kota ile ilgili işlerin yürütülmesi görevi de bu Daireye verilmiştir. Bundan sonra, 17.1.1972 tarih ve 4/40 sayılı Cumhurbaşkanlığı onayı ile bu dairenin Yabancı Sermaye, İhracat, Yatırım Kotası ve Acil Kota Şubelerinin Ticaret Bakanlığı'nda kalması ve proje Değerlendirme, Yatırım İndirimi ve Gümrük Şubelerinin bütün görev ve yetkileri ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlanması uygun görülmüştür (161).

Yatırımların teşviki ile ilgili tedbirler 25.1.1980 tarihine kadar Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü) tarafından yürütülmüştür. Teşvik tedbirlerinin muhtelif kuruluşlarda yürütülmesi uzun formalitelere ve zaman israfına sebep olduğundan 4/43 ve 4/44 sayılı Cumhurbaşkanlığı onayı ile bu tedbirleri yürütmek üzere Başbakanlık Teşvik ve Uygulama Dairesi ile Yabancı Sermaye Dairesi kurulmuştur (162). Bu daireler, 22.2.1980 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bağlanmıştır (163).

d. İkinci Uzun Vadeli Kalkınma Planı (1973-1993)

Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile münasebetleri, jeopolitik durumu ve karşılaştığı problemler gözönünde tutularak, 1993 yılında ulaşılmaya zaruri görülen ekonomik yapı ve gelişmişlik düzeyine göre İkinci Uzun Vadeli Plan hazırlanmıştır. Planda, sanayi sektörü, iktisadi kalkınmanın sürükleyici sektörü olarak kabul edilmiştir. Sanayi sektörünün bu görevini ifa edebilmesi için yatırım malları ve ara malları alt sektörlerinde büyük gelişmeler sağlanmıştır. Planda öngörülen diğer hedefler ve bunun için alınması gerekli tedbirler, aşağıda özetlenmiştir (164):

(161) Resmi Gazete, 14.5.1971, 23.12.1971, 20.1.1972 tarih ve 13836, 14051, 14078 sayılar.

(162) Resmi Gazete, 25.1.1980 tarih ve 16860 Mükerrer sayı.

(163) DPT, ÖPTBülteni, Ekim 1980, s. 22.

(164) ÜSYP, s. 120-141, 999-1003.

- Sanayi sektörünün gayri safi yurt içi hasılda 1972 yılında yüzde 23 olan payının 1995 yılında yüzde 37'ye çıkarılması,

- 1972-1987 döneminde sınıf Üretimdeki ortalama artış hızının madencilik sektöründe yüzde 12.9, imalat sanayiinde yüzde 11.2 ve enerji'de yüzde 11.9 olması,

- 1972-1987 döneminde imalat sanayii içinde tüketim malları sanayii payının yüzde 47'den yüzde 31'e düşürülmesi, buna mukabil, ara malları ve yatırım malları sanayii payının yüzde 53'den yüzde 69'a çıkarılması,

- 1972 yılında sanayide çalışan işgücü toplam işgücünün yüzde 11'ini teşkil ederken, 1995'de bu nisbetin yüzde 22'ye ulaştırılması,

- Büyük nisbette ithal ikamesi sağlanması,

- Sanayinin ihtiyacı olan vasıflı işgücünü yetiştirecek, eğitimin geliştirilmesi ve teknoloji üretimine, mühendislik ve müşavirlik hizmetlerine önem verilmesi,

- Dış rekabete açık sanai yatırımlarında, rekabet imkânları sağlayacak ileri teknolojilerin kullanılması, diğer yatırımlarda plân hedeflerini zaman yönünden aksatmayan emek-yoğun teknolojilerin kabulü,

- Enerji Üretiminin Devlet tekelinde artırılması,

- Öncelikle kimya, petro kimya, makine imalat, madeni eşya, metal ve elektronik sanayii yatırımlarının yapılması,

- Yatırımlarda, yer seçimi, teknoloji seçimi kapasite büyüklüğü ve kullanımı ve rekabet imkânları konularına gereken önemin verilmesi,

- Sermaye piyasasının organize edilmesi ve geliştirilmesi.

Bu dönemde, Tablo: 5'de görüldüğü gibi, toplam sabit sermaye yatırımları içinde sanayi sektörü payının giderek artması öngörülmüştür. 1972 yılında 40.1 milyar T.L. olan toplam yatırım tutarının (1971 fiyatlarıyla) 1987 yılında 198.0 milyar T.L. ve 1995 yılında ise, yaklaşık olarak 430.0 milyar T.L.'ne varılması planlanmıştır (165).

TABLO: 5

Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

SEKTÖRLER	1967-1972	1972-1977	1972-1987	1988-1995
TARIM	12	12	10	8
SANAYİ	38	45	48	50
HİZMETLER	50	43	42	42
TOPLAM	100	100	100	100

Kaynak: ÜSYF, s.141.

e. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Uzun vadeli plânda öngörülen sanayi hamlesinin gerçekleştirilebilmesi için Üçüncü Plân döneminde ara malları sınıf üretiminin arttırılması ve yatırım malları sanayinin kurulması^{/n} kolaylaştıracak bir ortamın hazırlanması esas alınmıştır. Tüketim malları, ara malları ve yatırım malları sanayilerindeki üretimin yıllık ortalama artış hızlarının sırasıyla yüzde 7.4, yüzde 14.3 ve yüzde 16.8 nisbetlerinde olması plânlanmıştır (166). Ara malları sanayiinde kimya grubu ile metal sanayilerinin, yatırım malları sanayiinde de elektrik, elektronik ve makine imalat sanayilerinin hızla gelişmesi öngörülmüştür. Ayrıca Savunma sanayii yatırımları ile diğer yatırımlar arasında eşenkli bir gelişmenin sağlanacağı benimsenmiştir (167).

Plânda sanayileşme ile ilgili diğer tedbirleri kısaca şöyle açıklayabiliriz (168):

(166) ÜSYF, s. 160.

(167) ÜSYF, s. 289-297.

(168) ÜSYF, s. 897-899.

- Optimal ölçekli tüketim malları sanayiine öncelik tanınması,
- İthal ikamesi sağlayan optimal ölçekli ara mallar yatırımlarına öncelik verilmesi,
- Yatırım malları sanayi alt sektöründeki bütün yatırımlara öncelik sağlanması,
- Dış rekabetin bahis konusu olduğu sanayi kollarında ileri teknolojilerin getirilmesi, dış rekabetin bahis konusu olmadığı sanayi dallarında istihsalin gereği olan azek-yoğun teknolojilerin tercih edilmesi,
- İmalât sanayi ve enerji sektörünün girdi ihtiyaçlarını karşılayacak ve ihracatı arttıracak maden üretimine önem verilmesi ve enerji yatırımlarının ihtiyacı karşılar hale getirilmesi,
- İthal ikame sanayi yatırımlarına ehemmiyet verilmesi ve gerçekleştirilen ithal ikamesinde ara malları sanayinin ağırlık kazanması (169).

Üçüncü Planda, sınıf yatırımlarının teşvikinde, sınıf mal ihracatının geliştirilmesi, istihdam istikârlarının arttırılması, bölgesel dengesizliğin giderilmesi, teknolojik seviyenin yükseltilmesi, objektif kaidelere göre uygulamanın yürütülmesi, idari takdir hakkının sınırlandırılarak, teşvik mekanizmasının kendiliğinden işler hale getirilmesi ve teşviklerin mümkün olduğu nispette yerli teşebbüslere yöneltilmesi esasları benimsenmiştir (170). Özel sektör yatırımlarının, az gelişmiş bölgelere gitmesini önenecek yeni teşvik tedbirlerinin getirilmesi öngörülmüştür (171).

Bu dönemde yapılması plânlanan sabit sermaye yatırımları Tablo: 6'da gösterilmiştir.

(169) USYP, s. 190.

(170) UBYP, s. 900.

(171) UBYP, s. 902

TABLO: 6

Sabit Sermaye Yatırımları (1973-1977)
(1971 Fiyatlarıyla)

SEKTÖRLER	MİLYAR T.L.	YÜZDE DAĞILIMI
TARIM	33.0	11.7
SANAYİ	128.0	45.7
MADENCİLİK	16.3	
İMALAT SANAYİİ	87.7	100.0
- Tüketim Malları	14.5	16.6
- Ara Malları	33.8	61.4
- Yatırım Malları	19.3	22.0
ENERJİ	24.0	
HİZMETLER	120.1	42.6
TOPLAM	281.1	100.0

Kaynak: ÜBYP, 5,170, 294.

Uçlaçın Planın Uygulama Sonuçlarını kısaca tetkik edelim (172)

- Sanayi sektöründe yılda ortalama yüzde 11.4 nisbetinde bir büyüme hızı hedef alındığı halde, gerçekleşme yüzde 9.9 olmuştur.

- İmalât sanayiinde yılda ortalama, yüzde 11.1 büyüme hızı hedef alındığı halde gerçekleşme yüzde 8.8 nisbetinde olmuştur.

- Sanayi tesisleri etil kapasitede, aşırı ithal girdilerine dayalı ve iç piyasaya dönük olarak faaliyet göstermişlerdir.

- Sanayinin karşılaştığı en önemli problemler, alt yapı yetersizliği, döviz noksanlığı, vasıflı işgücü eksikliği, ulaşım kısırlılığı hızlı fiyat artışları olmuştur (173).

(172) DPT, ÜBYP, s. 7-15.

(173) ÜBYP, s. 35-38.

- Sanayi ürünleri ihracatında, plân hedefinin çok altında kalmıştır (174).

Bu dönemde teknoloji, istenilen seviyede gelişmemiş, genellikle yatırımlar optimum ölçekte kurulmamıştır. Bu durum, kaynak israfına sebep olmuştur. İmalât Sanayii alt kesimleri arasında dengeli bir gelişme olmamıştır. Özellikle yatırım malları ve kısmen de ara malları sanayiinde önemli darboğazlar meydana gelmiştir (175). Buna mukabil tüketim malları sanayiinde gelişmeler görülmüştür. Fakat esas itibariyle bu dönemde, imalât sanayiinde plânda öngörülen üretim hedeflerine ulaşamamıştır (176).

Birinci, ikinci ve üçüncü Plân dönemlerine ait imalât sanayi üretim bileşimindeki gelişmeler ile diğer bazı ekonomilerdeki imalât sanayii üretim bileşimi Tablo: 7'de ve Tablo: 8'de mukayeseli olarak incelenebilir.

TABLO: 7

İmalât Sanayi Üretiminin Bileşimi (1962-1977)

	1962	1967	1972	1977	III.Plân Hedefi 1977
TÜKETİM MALLARI	62.3	52.9	53.2	49.0	42.6
ARA MALLARI	27.8	35.4	33.9	37.7	40.7
YATIRIM MALLARI	9.9	11.7	12.9	13.3	16.7
İMALÂT SANAYİ	100.	100.	100.	100.	100.

Kaynak: DBYP, s.3,13 ve DPYP: s.14.

(174) DBYP, s. 65

(175) Erol Manisalı, s.g.e., s. 230-234.

(176) DBYP, s. 14-15

TABLO: 8

Çeşitli Ekonomilerde
İmalât Sanayi Üretiminin Bileşimi

	Gelişmiş Ekonomiler	Gelişen Ekonomiler	Latin Amerika	Merkezi Pazar Ekonomiler
TÜKETİM MALLARI	20	39	38	25
ARA MALLARI	35	36	35	27
YATIRIM MALLARI	45	25	27	48
İMALAT SANAYİ	100	100	100	100

Kaynak: UNIDO "Statistical Yearbook 1970"den ÜBYP, s. 14.

Bu dönemde bütün dünyada ortaya çıkan petrol bunalımı'nda sanayi gelişmemize olumsuz şekilde tesir etmiştir. Bunalım bir taraftan içi döviz akışını azaltmış, diğer taraftan ithal edilen makine, teçhizat ve hammaddelere ödediğimiz döviz miktarını artırmıştır. İthalat, büyük ölçüde kısıtlanmış, maliyetler yükselmiş ve sınıf mamul ihraç imkânları azalmıştır. Bu durum, yeni tesislerin kurulmasını ve istindam imkânları meydana getirilmesini kısıtlamıştır (177).

f. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Üçüncü Plan döneminin son yıllarında gittikçe kendini hissettiren ekonomik darboğazlar, 1978 yılında daha da ağırlaşarak devam etmiştir. Dördüncü Beş Yıllık Plan, bu ekonomik şartlar gözönünde tutularak, hazırlanmıştır.

Sanayide yapısal değişikliği gerçekleştirmek için, plan döneminde, toplam sanayi üretiminin yılda ortalama yüzde 11.7 ve imalât sanayii üretiminin de yüzde 11.4, nisbetinde artması, hedef alınmıştır. İmalât sanayii üretim bileşimi Tablo:9'da görüldüğü gibi, tüketim malları sanayii payının giderek azalması ve buna

(177) Kubilay Baysal, Uluslararası Petrol Sorunları, Sermet Matbaası, İstanbul, 1977, s. 206-207.

kargılık ara ve yatırım malları sanayi payının giderek artması öngörülmüştür (178).

TABLO: 9

İmalât Sanayi Üretim Yapısı (1978-1983)

	1978	1983	Yıllık Ortalama Artış Hızı
TÜKETİM MALLARI	42	36.8	8.4
ARA MALLARI	41.1	43.3	12.6
YATIRIM MALLARI	16.8	19.9	15.2
İMALAT SANAYİ	100.0	100.0	11.4

Kaynak: DBYP, s. 207.

Dördüncü Plan döneminde sanayiın geliştirilmesi için öngörülen diğer hedefleri ve tedbirleri aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz (179):

- Yatırım malları sanayiın kurulması ve geliştirilmesi esas olacaktır. Ara malları sanayiinde doğal kaynakların değerlendirilmesine yönelik, optimal ölçekli ve ileri teknoloji kullanan projelere öncelik verilecektir. Tüketim malları sanayiinde ise, öncelikler ihracata dönük ve üretimde darbogaz giderici yatırımlara yönelecektir.

- Makina imalât, metalurji, kimya, elektronik, elektro-mekanik ve diğer enerji üretim nakil ve kontrol sanayilerinin hızla kurulması sağlanacaktır,

- Araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilerek, bazı sanayi kollarında teknolojinin yurd içinde üretilmesi temin edilecektir.

- Sanayiın ihtiyacı olan vasıflı işgücünün yetiştirilmesi

(178) DBYP, s. 206-207

(179) DBYP, s. 270-277, 292.

için eğitime önem verilecektir.

- Alt yapı hizmetleri geliştirilecek, organize sanayi bölgeleri kurulacaktır.

Sanayi ve enerji sektörünün ihtiyacını karşılamaya yönelik madencilik sektörü yatırımlarına itina gösterilecektir.

- Teşvik tedbirleri, yatırımın konusuna, kapasitesine, teknolojisine, ödemeler dengesine katkısına ve bu yatırımda kullanılan sermayenin sahipliğine göre farklılaştırılarak, uygulanacaktır.

- İhracata dönük yatırımlar, özendirilecektir.

- Sınai yatırımlarının az gelişmiş bölgelerde yapılması teşvik edilecektir.

- Yabancı sermaye yatırımlarında ileri teknoloji aranacak ve formaliteler kolaylaştırılacaktır.

- Özel sektörün sanayi yatırımları yapması teşvik edilecek ve bu konuda gerekli tedbirler alınacaktır.

- Halkın ve yurd dışındaki işçi tasarruflarının sınai yatırımlara kanalize olması özendirilecektir (180).

- Savunma sanayiinin genel sanayileşme hareketi ile abenk içinde geliştirilmesi gözetilecektir (181).

Tablo: 10'da görüldüğü gibi, bu dönemde yapılması planlanan sabit sermaye yatırımlarının büyük bir kısmı, imalat sanayisine ayrılmıştır. İmalat sanayi içinde de en büyük pay, ara malları sanayisine tahsis edilmiştir.

Üçüncü Plan döneminde başlayan ekonomik darboğazlar, giderek ağırlaşmış ve Dördüncü Plan döneminin ilk yıllarında büyük boyutlara erişmiştir.

(180) DBYP, s. 663.

(181) DBYP, s. 664

Sabit Sermaye Yatırımları (1979-1983)
(1978 Fiyatlarıyla)

SEKTÖRLER	MİLYAR T.L.	YÜZDE DAĞILIMI
TARIM	191.6	12.2
SANAYİ	695.4	44.1
- Madencilik	96.3	
- İmalât Sanayi	432.3	100.0
- Tüketim Malları	55.0	12.7
- Ara Malları	308.9	71.5
- Yatırım Malları	68.4	15.8
- Enerji	166.8	
HİZMETLER	688.8	43.7
TOPLAM	1575.8	100.0

Kaynak: DBYP, s. 215-237.

Kılıçbay, Türkiye'nin sanayileşmesinde karşılaşılan darboğazların çıkış sebeplerinin, sanayileşme politikasındaki iki hatadan ileri geldiğini ifade etmektedir (182):

Birincisi, Türkiye'de yakın tarihlere kadar sanayileşme politikasında sadece ithal ikamesine önem verilmiş, buna mukabil ihracat, adeta ihmal edilmiştir. Eğer, ithal ikamesi ile beraber ihracata da gereken önem verilerek, ilze dayalı olarak, alınacak tedbirler uygulamaya konulmuş olsa idi, bugün Türk Ekonomisinde ihracatta karşılaşılan darboğazlar ortadan kaldırılırdı. Bu suretle, ihracata dönük sanayinin gelişmesinde büyük mesafeler alınır, sanayinin ihtiyacı olan dövizⁱⁿ temin edilmesi kolaylaşardı.

İkincisi, ithal ikamesi yapan sanayilerin, seçisinde hata yapılmıştır. Türkiye'de ithal ikamesi yapması uygun görülen sanayi

(182) Ahmet Kılıçbay, Pahalı Sanayileşme ve Ekonomik Yapımız, Ekonomi ve Para ve Kredi Dergisi, Sayı:2, İstanbul, Şubat 1981, s. 30-31.

dallarının çoğu genel sanayi piramidinin en üstünde yer alan dallar olmuştur. Yani, ithal ikamesi dena çok nihai mal üretimi ve ya ona en yakın dallarda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Otomotiv sanayii bu stratejinin en tipik misalini teşkil eder. Bu sanayi dalı, üretilen motorlu araçlar için gerekli ara malları ile temel yatırım mallarını ithal eden bir yapıya sahip olmuştur. Bu sanayi dalında her üretim artışı ya ithalâtı artırmış veya öteki ara malı üreten yerli dalların ithal ihtiyacını büyütmiştir. Dövizin gittikçe kıt ve pahalı olması, bu sanayi dalını Türk ekonomisi için çok pahalıya mal olan bir dal haline getirmiştir.

Her ne kadar, plânlı dönemde ihracatın teşviki için bazı tedbirler getirilmiş ise de, bu tedbirler esas itibariyle ihracat sanayinin kurulmasına ve gelişmesine kâfi gelmemiştir. Ara malları ve yatırım malları sanayiinde genellikle ithalât-ihracatın çok üstündedir. Memleketimizde çok az sanayi dalında yapılan ihracat ödemeler dengesine müsbet katkıda bulunmaktadır. Bunlarda, genellikle toprağa ve tarıma dayalı bazı sanayi kollarından ibarettir (183).

Yukarıda izah edildiği gibi sanayileşme politikasındaki isabetsizliği ve bunun ortaya çıkardığı ekonomik darboğazların sebeplerini başlıca iki hata etrafında toplamak mümkün olmakla beraber bu konu ile ilgili olan önemli bir hususa da temas etmekte fayda vardır.

Bilindiği gibi, bir ekonomide sermaye malları birikiminin artmasında tasarrufları, yatırımlara iyi bir şekilde kanalize eden sermaye piyasasının rolü büyüktür. Modern toplumların, sanayi güçlerinin büyük nisbette gelişmesinde, sermaye piyasasının getirdiği imkânların çok önemli tesiri olmuştur (184).

Organize olmuş bir sermaye piyasası, yerli sermayenin seyyal hale gelmesinde, fertlere tasarruf disiplinin aşılanmasında, millî

(183) Mükerrer Hic, Türkiye Ekonomisinin Analizi, Güray Matbaası, İstanbul, 1980, s. 38-39.

(184) Herbert K. Dougall, Capital Markets and Institutions, Prentice-Hall, inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1970, s. 2-3.

tasarrufun artmasında ve bu tasarrufların yatırımlara kanallize edilmesinde, yatırımlarda, maliyetin düşmesinde ve kârlılığın artmasında, etkili bir fonksiyona sahiptir (185). Bu sebeple, gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasasının kurulması, gelecek yıllarda iktisadi kalkınma hızının artmasında çok önemli rol oynar (186).

Memleketimizde biriken fonların en faydalı bir şekilde kullanılmasına sağlamak, ekonomide ^{kalkınma} seviyesini yükseltmek ve tasarrufları en iyi biçimde yatırımlara kanallize ederek, istihsalı artırmak için iyi işliyen bir sermaye piyasasına ihtiyaç vardır (187). Bu maksatla, kalkınma plan ve programlarında, ülkemizde sermaye piyasasının kurulması ve geliştirilmesi konusunda gerekli tedbirlerin alınacağı, defaatle belirtilmiştir (188). Her ne kadar sermaye piyasasının düzenlenmesi için muhtelif tarihlerde tasarılar hazırlanmış ve bu tasarılardan bazıları Meclise sunulmuş ise de, bunlar, kanun haline gelememişlerdir (189).

Son senelerde, ülkemizde tasarruflar, sanayiye gitmiyorsa, sanayi finansman zorluğu içine düşmüşse, yatırımların maliyeti artmışsa veya kısaca sanayileşme hareketimiz çeşitli darboğazlara düşmüş ise, bu duruma gelinmesinde organize olmuş bir sermaye piyasasının bulunmaması, önemli bir sebep teşkil etmektedir.

-
- (185) Mustafa Saatçı, Sermaye Piyasası ve Yatırım Analizleri, (Teksir), A.Ü.İşletme Fakültesi, Erzurum, 1978, s. 5-11.
(186) Richard S. Kaynor, Konrad F. Schultz, a.g.e. s. 179.
(187) Oktay Yenal, Türkiye'de Sermaye Piyasasının Gelişmesi Me-selesinin İktisadi Mahiyeti ve Önemi, (Türkiye'de Sermaye Piyasasının Gelişmesi için Gereklî Tedbirler, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını, Ankara, 1964). s. 7-8.
(188) BBYP, s. 482, İBYP, s. 104-105, ÜBYP, s. 999, DBYP, s. 265, 1975 Yılı Programı, s. 337, 1980 Yılı Programı s. 416.
(189) Mustafa Saatçı, a.g.e., s. 58-59.

Ekonomimizin içinde bulunduğu durumdan kurtulması ve sağlıklı bir sanayileşme ortamının tesis edilmesi için bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Her nekad 25.10.1980 tarihinde teşvik tedbirleri uygulaması tek mertebe toplanmış ve bilâhare yatırımların ve ihracatın teşviki için bazı tedbirler getirilmiş ise de, (190) uygulamasının tekrar gözden geçirilerek, ilmin ışığında millî bünyemize uygun yeni bir sanayileşme politikasının tesbit edilmesi ve bu politika istikametinde yeni teşvik tedbirleri getirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.

(190) Üçüncü Bölümde bu teşvik tedbirlerinden bahsedilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYEDE YATIRIMLARI TEŞVİK TEDBİRLERİ VE UYGULAMA SONUÇLARI

1. YATIRIMLARI TEŞVİK TEDBİRLERİ

Bu bölümde halen memleketimizde yürürlükte olan yatırımları teşvik tedbirleri ile ilgili esaslar tetkik edilecektir. Bilindiği gibi bir ülkenin iktisadi kalkınmasında, önce uygun bir yatırım ortamının hazırlanması şarttır. İşte teşvik tedbirleri kalkınma için gerekli yatırım ortamının oluşmasında ve bu ortamın gelişmesinde çok önemli rol oynarlar. Teşvik tedbirleri tetkik edilirken, her tedbirin mahiyeti ve genel esasları ve bu konudaki değişiklikler ve uygulama, daima göz önünde tutulmuştur (191).

A. GÜMRÜK VERGİ VE RESİMLERİ MUAFİYETİ

Gümrük Giriş Tarife Cetvelinin değiştirilmesi hakkındaki 14.5.1964 tarih ve 474 sayılı Kanunun 2.maddesi Bakanlar Kuruluna, gümrük vergi ve resimlerinde tamamen muafiyete varan değişiklikler yapma yetkisi vermiştir.

28.9.1979 tarih ve 33 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile 474 sayılı Kanunun 2.maddesinin birinci fıkrası değiştirilerek, Bakanlar Kurulunun yetki alanı biraz genişletilmiştir. Buna göre, Bakanlar Kurulu, uzun vadeli Kalkınma Planının hedeflerini gözönünde bulundurarak, Gümrük Tarife Cetvelinin mali ve koruyucu etkisini ülke ekonomisine en uygun nitelikte tutmak gayesiyle, kararnamelerle, Gümrük Giriş Tarife Cetvelinde gösterilen gümrük vergisi ve buna bağlı olarak ithalde alınan diğer vergi ve resim oranlarını (ithalde alınacak dağa resmi dahil) ithal edilecek maddelere göre değiştirmeye ve tarifedeki notlarda gerekli değiştirmeyi yapmaya ve bu değişikliklerin uygulanmasına ilişkin usul ve şartları tesbit etmeye yetkilidir (192).

(191) Resmi Gazete, 17.2.1981 tarih ve 17254 sayı ve 30.11.1980 tarih ve 17176 Mükerrer Sayı.

(192) Resmi Gazete, 28.9.1979 tarih ve 16769 Mükerrer Sayı.

Kanunun 2.maddesinin verdiği bu yetkiye istinaden Bakanlar Kurulu, esas itibarıyla iki şekilde gümrük muafiyeti uygulamasını uygun görmüştür. Birinci, proje bazında gümrük muafiyeti uygulaması, diğeri madde bazında gümrük muafiyeti uygulamasıdır.

1. Proje Bazında Gümrük Muafiyeti

Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen bazı kararnamelerle, bir projeye bağli olarak Türkiye'de imali edilmeyen veya ithali gerekli olan yatırım malı, hammaddede veya ana girdilere yüzde yüz gümrük muafiyeti uygulaması imkanı sağlanmaktadır. Bu muafiyet ile ilgili mevzuat ve bunlardan faydalanan esasları aşağıda ayrı ayrı incelenmiştir.

a. Genel Gümrük Muafiyeti

Bakanlar Kurulunun 28.10.1969 tarih ve 6/12585 sayılı kararı ile genel gümrük muafiyeti uygulamasının esasları tesbit edilmiştir. Ayrıca yıllık program kararnamelerinde yer alan hükümler ile uygulamaya açıklık getirilmiştir (193).

Bu kararnameye göre Kalkınma Plânının uzun vadeli hedefleri gözönüne alınarak sadece aşağıdaki şartları haiz ithalâta uygulanmak üzere Gümrük Giriş Tarife Cetvelinde gösterilen vergi nisbet ve maddeleri sıfıra indirilmiştir. Temel şart, yatırımın kalkınma plânı ve yıllık programlara uygun olmasıdır. Yatırım, bu temel şartta uygun ise, diğer şartlar yönünden inceleme yapılır. Meskûr Kararnamede öngörülen diğer şartlar:

- Türk, sanayi mamullerine dış pazarlarda rekabet gücü kazandırmak,
- Yeni imalât teknolojisinin yurda aktarılmasına imkân hazırlamak,
- Yeni teçebbüslerin, dünyada mevcut ve kurulmakta olan tesislere uygun ekonomik kapasitelerde kurulması veya mevcutların bu şartlarda tevsiini temin etmek.

Kalkınma Plân ve Programlarına uygun bir yatırım projesinde gümrük muafiyeti teşvikinin uygulanabilmesi için yukarıda an-

yılan diğer üç şartın hepsi birden mi aranacak yoksa, bu şartlardan birinin mevcut olması kâfi midir? Bu konu üzerinde kısaca durulmalı. Kararnamedeki ifadeler, memleket gerçekleri ve sanayileşme durumumuz nazarı itibare alınarak, uygulamanın ışığında tefsir edilecek olursa, sadece bu üç şarttan birinin mevcudiyetinin yeterli olduğu neticesine varılır. Uygulamada, bir yatırım projesinin gümrük muafiyeti teşvikinden istifade edebilmesi için onun kalkınma plân ve programlarına ve üç şarttan birine uygunluğu kâfi gelmektedir. Şimdi bunları tetkik edelim.

(1) Yatırımın Kalkınma Plânı ve Yıllık Programlara Uygun Olması

Bir yatırım projesinin kalkınma plân ve programlarına uygunluğunu anlamak için yatırım konusunun yıllık programlarda yer alan Genel Teşvik Tablosunda bulunup bulunmadığına bakmak lazımdır. Hemen belirtelim ki, yatırım konusunun bu tabloda yer alması onun gümrük muafiyeti teşvik tedbirinden istifade etmesi için yeterli değildir. Tabloda bu yatırım konusunun gümrük muafiyeti teşvikinden istifade edebileceğine dair işaret (x) bulunması gerekir. Yatırım konusu için tabloda böyle bir işaret var ise, yatırım projesi, diğer şartlar yönünden tetkik edilir.

(2) Yatırımın Türk Sanayi Mamullerine Dış Pazarlarda Rekabet Gücü Kandırmaması

Bu şart ile takibedilen gaye, gümrük muafiyeti teşvikinden istifade ederek, gerçekleştirilecek bir yatırımın imal edeceği mamulün iyi kalitede ve uygun fiatta olmasıdır. Mamuller, kalite ve fiyat bakımından dış pazarlarda rekabet edebilecek seviyede olmalıdır. Bu vasıfta mal üretiminin temin edilecek için başlangıçta, yatırımın kuruluş ve işletme safhasında yapacağı faaliyetler iyi plânlanmalıdır. Bu konuda ciddi araştırmalara lüzum vardır. Meselâ, yatırım için gerekli hammaddenin sürekli olarak temin edilmesi şüpheli ise, öncelikle bu problem halledilmelidir.

(3) Yatırımla Yeni İmalât Teknolojisinin Yurda Aktarılmasına İmkân Hazırlamak

Bu ifade ile, sanayileşmiş memleketlerde yaygın olarak kullanılmakta bulunan yeni teknolojilerin, yurdumuza getirilmesi,

kastedilmektedir. Aynı teknolojinin daha evvel memleketimize getirilmiş olması onun yenilik vasfını değiştirmez. Yeterki sanayileşmiş memleketlerde terkedilmekte olan teknolojiler ithal edilmeğe çalışılmasın. Hemen belirtelim ki, bu part özellikle en son modern teknolojilerin yurda getirilmesi manasına alınmamalıdır. Bu konuda memleketimizin ekonomik durumu gözönüne alınarak, uygun teknoloji seçimi yapılmalıdır.

Mevcut bazı tesisler yeni teknoloji ile çalışan birkaç makina eksikliği sebebi ile darboğaz içindedirler. Bunlar da Kararname'nin şartlarından istifade ederek, ihtiyaçları olan makina ve teçhizatı ithal edebilirler.

(4) Yatırımın Dünyada Mevcut ve Kurulmakta Olan Tesislere Uygun Ekonomik Kapasitelerde Kurulması ve Mevcutların Bu Şartlarda Tevsi

Yatırım, dünyada faaliyette bulunan ve kurulmakta olan aynı konudaki tesislerin kapasitelerine uygun ekonomik büyüklükte olmalıdır. Uygulamada, ortak pazar ülkelerindeki aynı nevi tesislerin ekonomik kapasiteleri gözönüne getirilmektedir. Koza mevcut tesislerde bu ölçüğe uygun olarak yatırımlarını tevsi edebilirler. Alt yapı yatırımları, bu ölçekte bir yatırım için kâfi değilse bu halde safha safha bu ölçekte bir yatırımın gerçekleştirilmesi plânlanır. Plânlanan bu esas dahilinde tesisin başlangıçta Türkiye için ekonomik kapasitede olması teşviklerden istifade için yeterlidir. Hilâhale alt yapı yatırımları imkân verdiği nisbette yatırım kademe kademe tevsi edilerek, başlangıçta plânlanan ekonomik ölçüğe ulaşılır.

Mevcut yatırımlar, optimal ölçekte değil ise, bunlarla ilgili yenileme, modernizasyon kalite düzeltme ve darboğaz giderme yatırımlarında da optimal ölçüğe ulaşma esas alınmalıdır.

(5) Diğer Şartlar

Yukarıda bir yatırımın gümrük muafiyeti teşvik tedbirinden istifade edebilmesi için esas olan şartları gördük. Şimdi aynı konuda uygulamaya ilişkin diğer esasları kısaca görelim:

(a) Yerli İmal Durum Belgesi

İthal edilecek makina ve teçhizatın memleketimizde uygun fiyat, kalite ve sürede imal edilmesi lazımdır. Bunu teşvik için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'ndan "Yerli İmal Durum Belgesi" alınır.

(b) Blângo Esasına Göre Defter Tutma

Müteşebbislerin, blângo esasına göre defter tutması veya ilk vergileme dönemi başından itibaren blângo esasına geçmeyi taahhüt etmesi şarttır.

(c) İhracata Dönük Yatırımlarda Taahhütname

Genel Teşvik Tablosunda yatırımın ihracata dönük olması kaydıyla teşviki öngörülmüş olabilir. Bu halde, müteşebbisin Devlet Planlama Teşkilatı Teşvik ve Uygulama Nairesi'ne DPT (TUD) ihracat taahhütnamesi vermesi lazımdır.

(d) Halk İştiraki

Genel teşvik Tablosunda yatırımın halka açık şirket ve kooperatiflerce gerçekleştirilmesi halinde gümrük muafiyetinden istifade edebileceği şartı bulunabilir.

Yıllık programlar eki Genel Teşvik Tablosunda yatırımın gümrük muafiyetinden istifade etmesi diğer bazı şartların bulunmasına bağlanmış olabilir. Bu şartların gerçekleştirildiğini ispat eden belgeler DPT (TUD)'ne ibraz edilmeden gümrük muafiyeti uygulanması yapılamaz.

b. Nammade Gümrük Muafiyeti

6/12585 sayılı Kararname hükümlerine istinaden Türkiye'de imal ve istihsal edilmeyen işletme ve ana hammaddelerine proje bazında yüzde yüz gümrük muafiyeti uygulanabilir. 1979 yılından itibaren bu konudaki uygulama, muayyen hollere (ilaç aktif maddeleri ve gübre sanayi girdileri) inhisar ettirilmişdir (194). 1980 ve 1981 programlarında, ilaç aktif maddeleri ile gübre sanayinin

(194) Resmi Gazete, 11.3.1979 tarih ve 16575 sayı.

işletme ana hammaddelerine gümrük muafiyeti uygulanır, hükmüne yer verilmiştir (195).

c. Gemi ve Gemi İnşa Tesisleri ile ilgili Muafiyet

Gemi ithali, gemi inşası ve gemi inşa tesisleri ile ilgili teşvik tedbirleri uygulaması, 3339 sayılı Kanun, 7/12937 sayılı veya 6/12585 sayılı Kararnamelere ve yıllık programlara istinad etmektedir.

(1) 21 Mart 1938 Tarih ve 3339 Sayılı Kanun:

Bu kanuna göre esas itibariyle gemiler ve gemiler için gerekli her nevi makine ve teçhizat, gemi alât ve edavatı, demirbaş eşya ve mefrukat, yerli karşılanması mümkün olanlar hariç olmak üzere faturaları Ulaştırma Bakanlığınca tasdik edilmek şartıyla gümrük muafiyetinden (dışa resmi hariç) istifade ederek, ithal edebilirler. Kanunun yürürlük süresi 1980 mali yılı sonuna kadar uzatılmıştır. Yabancı sermayeli şirketler, bu kanun hükümlerinden istifade edemezler (196).

(2) 20.12.1976 tarih ve 7/12937 sayılı Kararname

Bakanlar Kurulunun bu kararı ile, bu karara ekli listede yer alan yurd dışında inşa sureti ile veya hazır olarak satın alınan gemilerde, yurt içinde inşa, tadil ve onarılan gemilerde ve bu gemilerin donatım ve seyirlerinde kullanılan eşya ile gemi inşa tesislerinin inşa, tadil, tevsi ve onarımlarında kullanılan eşya, gümrük vergisinden muafır (197).

20.1.1977 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan kararnameye bağlı listede yer alan eşyadan yerli imal durun belgesi alınması gerekenlerin listesi Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü tarafından tesbit edilerek, Resmi Gazetede yayınlanır. Yerli imal durun belgesi alınması, gerekli eşya dışında, listede yer alan eşyalar, hiç bir mercinin iznine bağlı olmaksızın müraaat ve inceleme makamı tarafından gerekli döviz tahsis yapılarak, gümrük vergi ve resimlerinden muaf olarak ithal edilebilir.

(195) Resmi Gazete, 23.3.1980 tarih ve 16938 Sayı.

Resmi Gazete, 30.11.1980 tarih ve 17176 Mürerrer Sayı.

(196) Orhan Dali, Yatırım ve Teşvik Rehberi, Deruk Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1979, s. 142.

(197) Resmi Gazete, 20.1.1977 tarih ve 15825 Sayı.

(3) Genel Gümrük Muafiyetinden Faydalanma

Her sene yayınlanan yıllık programlarda yer alan Genel Teşvik Tablosunda gemi, gemi inşası ve gemi inşaat tesisleriyle ilgili ithalat gümrük muafiyeti ile teşvik edilmektedir. İthal edilecek geminin yaşı ve tonajı konusunda bazı şartlar aranabilir. Bu şartlara riayet etmek kaydıyla hazırlanacak fizibilite raporu DFT (TUD)'ne takdim edilir. Bu rapor, uygun görülürse müraعات teşvik belgesine bağlanır.

d. Bu Ürünleri ile İlgili Gümrük Muafiyeti

1380 sayılı Bu Ürünleri Kanunu'nun 18.maddesine istinaden Bakanlar Kurulu 18.4.1972 tarih ve 7/4318 sayılı Kararnamayı qı-kararıştır. Bu Kararnama eki listede yer alan vasıta ve malzemeler, Tarım Bakanlığı'nın müsaadesiyle gümrük muafiyetinden istifade ederek ithal edilebilir (198).

Sadece balıkçılık kooperatifleri ve birlikleri bu listede yer alan vasıta ve malzemeleri gümrük vergi ve resimlerinden muaf olarak ithal edebilirler. Bunun için balıkçılık kooperatifleri veya birlikleri mahalli müki amirlikler vasıtasıyla Tarım Bakanlığı'na müraعات ederler.

e. /gi Bilim, Öğretim ve Araştırma Faaliyetleri ile İlgili Gümrük Muafiyeti

Bu konudaki gümrük muafiyeti uygulaması 7/3116 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına veya 1750 sayılı Üniversiteler Kanununa göre yürütülür.

(1) 4.9.1971 tarih ve 7/3116 sayılı Kararnama

Buna göre, yıllık (yatırım) programlarında yer alan veya milletlerarası bir anlaşma gereğince uygulanacak bir proje için her türlü eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerinde kullanılan makina, teçhizat, hammadde ve malzemenin gümrük vergi nispeti sıfıra indirilmiştir (199). Bu Kararnameden istifade edebilecek kuruluşlar şunlardır:

(198) Resmi Gazete, 2.5.1972 tarih ve 14175 sayı.

(199) Resmi Gazete, 22.9.1971 tarih ve 13964 sayı.

- Üniversite, akademisi ve yüksek okullar,
- Örgün ve yaygın genel mesleki ve teknik öğretim ve eğitim kurumları,
- Kamu araştırma kurumları, ithal edilecek eşyanın muafiyetten istifade edebilmesi için "Türkiye'de imal edilemeyen" niteliğinde olması şarttır.

(2) 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu

Bu kanunun 73.maddesine göre göre, Üniversite ve buna bağlı kuruluşlarca eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetleri için ithal edilecek veya bunlara bağış yolu ile gelen malzeme, alet, esya ve cihazlara (ithalde alınan danışa resmi harış) doğrudan doğruya gümrük muafiyeti uygulanır. Bu yoldan yapılacak ithalat işleyiş prosedürü bakımından formaliteyi gerektirmemektedir. Bu konuda Üniversiteye muhatap olan, doğrudan doğruya Gümrük ve Tekel Bakanlığıdır.

2. Madde Bazında Gümrük Teşviki

(Gümrük vergi nisbetlerinin değiştirilmesi)

Bakanlar Kurulu, 474 sayılı Kanunun 2.maddesine istinaden uzun vadeli kalkınma plânının hedeflerini gözönünde bulundurarak, gümrük Tarife Cetveli'nin mali ve koruyucu etkisini memleket ekonomisine en uygun nitelikte tutmak maksadıyla gümrük vergisi ve buna bağlı olarak ithalde alınan diğer vergi ve resim nisbetlerini ithal edilecek maddelere göre değiştirebilir ve tarifedeki notlarda da gerekli değişiklikleri yapabilir.

Sanayi kuruluşlarının faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için imal ettikleri sanayi mamullerinin rekabet edebilecek uygun kalite ve fiatta olması lâzımdır. Bunu temin için Bakanlar Kurulu kararı ile mamullerin üretiminde kullanılan girdilerin (özellikle ara malları) ithalinde alınan gümrük vergi nisbetleri indirilebilir. Kesa, Bakanlar Kurulu yerli sanayi mamullerini dış rekabete karşı korumak için gümrük vergilerini % 50 nisbetinde de arttırabilir.

Gümrük vergi nisbeti indirilmesi istenilen ithal malı, genel teşvik tablosunda üretimi teşvik edilen sanayi kolları için önemli bir mal veya girdi vasfını taşımalıdır. Gümrük Giriş Tarife Cetvelinde yer alan maddelerin vergi nisbet ve hadlerinde ve tarifedeki notlarda değişiklik yapılması için, DPT (TUD)'ne müracaat edilir. Müracaat için hazırlanması gerekli belgelerin neler olduğu /konusunda 474 sayılı Kanun Hükmülerinin uygulanması ile ilgili Usul ve Esasları gösterir, yani Yönetmeliğin II.bölümünde gerekli izahat verilmiştir (200).

3. Ana Hammaddeleri Gümrük Muafiyeti

1981 yılı programına göre bu teşvik tedbirinden istifade edebilecek maddeler, ilaç aktif maddeleri ile gübre sanayinin işletme ana hammaddeleridir (201).

Muafiyetten istifade edecek ana hammadde miktarı, yatırımların imalat kapasitelerine göre hesap edilir. Buna göre, gümrük muafiyet belgeleri hazırlanarak, DPT (TUD) tarafından verilir.

B. VERGİ VE RESİMLERİN TAKSİTLENDİRİLMESİ

1. Gümrük Vergi ve Resimlerinin Taksitlendirilmesi

Bundan maksad, yatırım mallarının ithalinde alınan gümrük vergisi, belediye hissesi, rihtim resmi ve istihsal vergisi toplamının en fazla 5 yılda taksitler halinde ödenmesidir. Bu konuda yetkili merci Bakanlar Kuruludur. Bakanlar Kurulu, 14.5.1964 tarih ve 474 sayılı Kanunun 3.maddesinin(a) fıkrasına istinaden bu yetkiyi kullanır. Bakanlar Kurulu'nun bu konudaki kararı yıllık programlarda ve eki Genel Teşvik Tablosunda yer alır. Tabloda, o yıl hangi yatırım konularının kaç yıl gümrük taksitlendirilmesinden istifade edebileceği açıkça gösterilir.

Gümrük vergi ve resimlerinin taksitlendirilmesi ile ilgili usul ve esaslar 8.4.1970 tarih ve 7/449 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan "14.5.1964 tarih ve 474 sayılı Kanun Hükmülerinin Uygulanması ile ilgili usul ve Esasları" gösterir

(200) Resmi Gazete, 5.5.1970 tarih ve 13486 sayı.

(201) Resmi Gazete, 30.11.1980 tarih ve 17176 sayı. mükerrer.

Yeni Yönetmelik" ile tesbit edilmiştir (202)

2. Vasıtalı Vergilerin Taksitlendirilmesi

474 sayılı Kanunun 3.maddesinin (b) fıkrasına göre Türkiye-
de imal ve istihsal olunan yatırım mallarının maliyetlerine giren
vasıtalı vergiler, Bakanlar Kurulu kararı ile beş yılda ve beş
eşit taksitte ödenebilir.

Vasıtalı vergilerin taksitlendirilmesi ile ilgili usul ve
esaslar, 474 sayılı Kanunun 4.maddesine istinaden 84.1970 tarih
ve 7/449 sayılı Kararname ile yürürlüğe konulan Yönetmeliğin 2.
kısımında tesbit edilmiştir.

Uygulamada bu teşvik tedbirinden istifade etmek için yapıl-
mış bir müracaata rastlanılmamıştır. Bunun sebebi, uzun formalite-
lerin bulunması ve mezkur yönetmeliğin de bu teşvik tedbirini iş-
ler hale koyarak pratik bir çözüm şekli getirememesidir (203).

C. YATIRIM İNDİRİMİ

1. Mahiyeti

Yatırım indirimi, özel teşebbüsün yatırım yaparak kal-
kıncaya hizmet etmesini teşvik gayesiyle bu yatırımların kârlılı-
ğını artırmak için uygulanan çeşitli iktisat politikası tedbirle-
ri arasında yer alan bir vergi politikası tedbiri, bir nevi vergi
muafiyetidir, şeklinde tarif edilebilir (204). Ülkemizde bu
vergi muafiyeti veya istisnası Gelir ve Kurumlar vergisi mükellef-
lerine tanınmıştır. Bu suretle, bu mükelleflerin yatırıma harca-
dıkları fonların bir kısmı vergi dışı bırakılmaktadır. Devlet,
özel sektöre yatırım indirimi yolu ile yardım yapmakta ve onu bu

(202) Uygulamada esas olan bu yönetmeliktir. Fakat, yıllık prog-
ram kararlarında bazen değişiklikler yapılmaktadır. 1980
Program kararına istinaden, çıkarılmış olan Tebliğ, Resmi
Gazete 14.6.1980 tarih ve 17017 sayı, s. 49-50.

(203) Orhan Bali, a.g.e., s. 171-172.

(204) Gülten ve Haydar Kozgan, İktisat Politikası Tedbiri olarak
Yatırım İndirimi, İ.İ.İktisat Fakültesi Mecmuası, c.22,
No:3-4, İstanbul, 1962, s. 64

şekilde yatırım yapmağa özendirilmektedir. "Bu yardım sebebi ile özel sektör yatırımlarının marjinal verimliliği artmakta, dolayısıyla ile özel sektör fonlarını yatırıma dönüştürmekte yarar bulmaktadır"(205).

Hesab-kitabında yatırım indirimi uygulaması, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa 19.2.1963 tarih ve 202 sayılı Kanunla ilâve olunan sekizinci bölüm ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 8.maddesinin son fıkrasını değiştiren 18.2.1963 tarih ve 199 sayılı Kanunla başlamıştır.

Yatırım indirimi uygulaması ile ilgili usul ve esaslar, 12.2.1983 tarih ve 108 seri numaralı Maliye Bakanlığı "Gelirler Vergisi Genel Tebliği"nde açıklanmıştır (206). Gelir ve Kurumlar Vergisi kanunlarında 24.12.1980 tarih ve 2361 ve 2362 sayılı kanunlarla yapılan değişikliklerle bu konuda yenilikler getirilmiştir (207). Silâhare Devlet Planlama Teşkilâtı tarafından hazırlanan 81/2 sayılı Tebliği ile Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, bu konudaki uygulamaya ışık tutmaktadır (208).

2. Faydalama Şartları

Cari mevzuat hükümleri muvacehesinde yatırım indiriminden faydalama şartlarını aşağıdaki şekilde gösterebiliriz:

a- Yatırım, Kalkınma Planına Uygun olmalıdır: Yatırım, her sene yayınlanan yıllık program eki genel teşvik tablosundayatırım indiriminden istifade edebilecek yatırım konuları arasında yer almalıdır.

b- Yatırım, Uygun Vazıfta Bulunmalıdır

Yatırımın, bu teşvik tedbirinden istifade edebilmesi için, istihsalî genişletmeye, produktiviteyi artırmaya, ihracatı geliştirmeye, mahsul ve mamullerin kalitesini ıslaha, enerji tasarru-

(205) Surhan Ceyhan, Yatırım İndirimi, Ticaret Gazetesi Matbaası, İzmir, 1972, s. 6-7

(206) Resmi Gazete, 16.2.1973 tarih ve 14450 sayı.

(207) Resmi Gazete, 27.12.1980 tarih ve 17203 sayı.

(208) Resmi Gazete, 17.2.1981 tarih ve 17254 sayı ve 8.5.1981 tarih ve 17334 sayı.

rafu sağlanmaya, kültür seviyesini yükseltmeye, ilmi ve teknik araç-tirmaları geliştirmeye, gelişme güvenliğini tesis etmeye veya yabancı turist celbine matuf olması lazımdır. Bu tür yatırımlarla ilgili harcamalar bina, makina, tesisat, araç ve benzeri amortismanına tabi yeni aktif değerler için yapılmalıdır. Yani, bu aktif değerler yurd içinde veya yurd dışında hiç bir şekilde kullanılmamış olmalıdır. Yalnız, DPT tarafından uygun görülmek kaydıyla, yurd dışında kullanılmış olsa dahi, deniz ve hava araçları ithalinde yatırım indirimi uygulanır. Yatırım indiriminde bu harcamaların maliyet bedelleri esas alınır. Personel lojmanları inşası ve tefrihi, arazi veya arsa tedariki, yedek parça temini, esas proje dışında müferit tesisat, makina, araç mübayaası için yapılan harcamalar indirimde dahil edilmez. İnşa edilmiş veya inşa halinde satın alınan binaların satın alma bedeli üzerinden yatırım indirimi uygulanmaz.

c- Ticari ve Zirai Kazanç Bİlânço Esasına Göre Tesbit Edilmelidir.

Yatırım indirimi, aşağıda belirtilen yatırımcıların (şirketlerin) bilânço esasına göre tesbit edilmiş münhasıran ticari ve zirai kazançlarına uygulanır (209):

(1) Gelir Vergisinde:

- Gerçek Kişiler,
- Adi Şirketler,
- Kollektif şirketler,
- Adi komandit şirketler,

(2) Kurumlar Vergisinde:

- Anonim Şirketler,
- Limited Şirketler,
- Menkul Komandit Şirketler
- Kooperatif Şirketler

Kurumlar vergisine tabi iktisadi kamu müesseseleri ile dernek, tesis ve vakıflara ait iktisadi işletmeler

yatırım indirimi teşvik tedbirinden yararlanamamaları; Kamu sermayesi iştiraki veya iktisadi kamu müesseselerinin iştiraki bulunan ve anonim şirket şeklinde kurulmuş ortaklıklar indirimden yararlanırlar. (Türkiye Çimento Sanayii T.A.Ş. ve Türkiye Petrolleri A.Ş. gibi).

d- Yatırım Tutarı Belirli Miktardan Az Olmamalıdır.

Yatırım indiriminden istifade edebilmek için, yatırım tutarı en az 20.000.000 T.L. olmalıdır. Devlet Planlama Teşkilâtının hazırladığı bölge kalkınma planlarının kapsamına giren yatırımlarla, memleket ekonomisi bakımından ayrı bir önem ve özellik taşıdığı Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilen faaliyet kollarında bu miktar, 10.000.000 T.L.'dir. Zararlı yatırımlar ise, asgari miktar, 4.000.000 T.L. olarak kabul edilmiştir.

e- Yatırıma Başlamadan Önce Gerekli İzin Alınmalıdır.

Yatırıma başlamadan önce BFT (YÜB)'na müracaat ederek, yukarıda belirtilen şartların mevcudiyeti tasdik edilmiş bulunmalıdır. Yatırımla ilgili her türlü harcamalar, yatırıma başlama sayılır. İncek, araştırma, plan ve proje masrafları ile arazi temini için yapılan giderler, yatırıma başlama sayılmaz.

f- Yatırım, İzin Verilen Şartlar Üstünde Yapılmalıdır.

Yatırım için gerekli izin alındıktan sonra, iktisadi veya teknik zaruretlerle veya mücbir sebeplerle, tasdik edilen şartlarda bazı değişiklikler veya sürelerde gecikmeler hasıl olabilir. Bu halde değişikliği takibeden 1 ay içinde Devlet Planlama Teşkilâtına müracaat edilerek, değişiklikler için gerekli izin alınmalıdır.

Yatırım indiriminin uygulanmasında, yukarıdaki şartlar topluca aranır.

Yatırım İndirimi Nisbetleri:

Yatırım indirimi nisbeti, indirimden istifade edecek yatırım miktarının yüzde 30'udur. Bu nisbet, zararlı yatırımlar ile bölge kalkınması ile ilgili yatırımların yüzde 40, kalkınmada önce-

likli bölgelerde yapılan yatırımlarda ise, yüzde 60'dır. 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu'nun 17.maddesine göre, su ürünleri ile ilgili yatırımlarda indirim nisbeti yüzde 100'dür.

Gelir Vergisi Kanunu'nda 2361 sayılı Kanunla yapılan son değişikliğe kadar, kalkınmada öncelikli bölgelerle ilgili yatırımlar için indirim nisbeti yüzde 50 idi. Son değişiklikle bu nisbet yüzde 60'a çıkarılmıştır. Bu bölünün Uygulama Soruçları kısmında görüleceği gibi, ülkemizde yatırımların bölgesel dağılımında büyük farklılıklar vardır. Uygulanan tedbirler, bu farklılıkları gidermek için کافی gelmemiştir. Bu sebeple Mürdünce Beş Yıllık Planda, sınıflı yatırımlarının kalkınmada öncelikli bölgelere götürülmesine ağırlık verilmesi ve bu konuda gerekli tedbirlerle alınması öngörülmüştür (210). Son değişiklikle, bölge yatırımları için yatırım indirimi nisbetinin yüceltö artırılması, yatırımların bölgelerarası dağılımı bakımından faydalı olmakla beraber yeterli görünmemektedir.

Sermaye şirketleri ile kooperatifler tarafından yapılan yatırımlar da yukarıda belirtilen esaslar dahilinde yatırım indiriminin istifade ederler. Ancak, gelir vergisi mükelleflerinden farklı olarak, sermaye şirketleri ile kooperatiflerin, kalkınma plân ve programlarında özel önem taşıdığı belirtilen sektörlerle yaptıkları yatırımlar için yüzde 60 yatırım indirimi nisbeti uygulanır (211).

Yatırım indirimi uygulaması ile ilgili usul ve esaslar ile, yatırım indirimi belgesi hakkında yukarıda bahis konusu edilen NPT'nin 61/2 sayılı Tebliğinde geniş bilgi verilmiştir.

D. ORTA VE UZUN VADELİ İHRACAT GARANTİLİ YATIRIM KREDİLERİNDE VERGİ-RESİM VE HARÇ İSTİSNASI

1. Mahiyeti

Vergi, resim ve harç istisnası, orta ve uzun vadeli ihracat garantili yatırım kredilerinin alınması ve ödenmesi sarha-

(210) DDYP, s. 292.

(211) Resmi Gazete, 8.5.1981 tarih ve 17534 sayı.

zında tenakkuk eden vergi, resim ve harçlarla ilgilidir. Kredi alınırken banka, noter, tapu gibi yerlerde yapılan muameleler sebebiyle bir çok vergi, resim ve harçlar doğar. Bunlar, istisna belgesinin ibraz edilmesi ile tensil edilemez. Kredilerin vadelerinde tasfiye edilmesi, yani takatlerin ödemesi sırasında da aynı istisnalar uygulanır. Kredinin alınması ve ödemesi esnasında doğan vergi, resim ve harçların miktarı, yapılan işlerin şekli ve teminat ve ipotek miktarına göre değişmektedir. Vergi, resim ve harç istisnası uygulaması, kredinin hercanması safhasını içine almaktadır. Misâl, bu kredi ile akredetif açılması... v.b. sebeplerle doğan vergi, resim ve harçlar istisnadan faydalanamaz (212).

Bu teşvik tedbirini, 27.6.1963 tarih ve 261 sayılı Kanunla 26.7.1967 tarih ve 933 sayılı Kanuna istinaden çıkarılan 7.8.1970 tarih ve 7/1117 sayılı kararname ile ihdas edilmiştir. Buna göre (213):

- a. Açılacak ihracat kredileri ve bizzatini ihracat muameleleri ile ilgili olarak bankaların (T.C. Merkez Bankası dahil) ve sigorta şirketlerinin yapmış oldukları bütün muameleler dolayısı ile kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar 6802 sayılı Kanuna göre alınmakta olan Banka ve sigorta muameleleri vergisinden, ihracat kredisi işlemleri ve bizzatini ihracata müteallik muameleler, 11.7.1964 tarih ve 488 sayılı Kanundaki Damga vergisi ... ile başka kanunlardan yer alan diğer resim ve harçlardan istisna edilmiştir.
- b. (a) bendindeki istisna, hamırlanan serbest dövizle yapılacak ihracat veya yurt içinde yabancılara serbest dövizle satış projelerinin uygun görülmesi kaydıyla 261 sayılı Kanuna istinaden çıkarılmış ve çıkarılacak kati ve geçici vergi iadesi listelerinde yer alan muamelelerin ihracına mütevaccip hazırlık ve inşaat safhalarındaki kredi muamelelerine de uygulanır.

(212) Orhan Bali, a.g.e., s. 202-203.

(213) Resmi Gazete, 10.8.1970 ve 13575 sayı.

7/1117 sayılı Karara ek olarak çıkarılan Bakanlar Kurulunun 10.2.1973 tarih ve 7/15821 sayılı kararı ile vergi-resim ve harç istisnası genişletilmiştir (214). Buna göre, yatırımların gerçekleştirme safhasında teşebbüslere açılan ihracat garantili yatırımlarla, gemi inşaatı ve gemi inşaat tesisleri ile ilgili orta ve uzun vadeli kredilere de, bu krediler tasfiye edilmeye kadar 7/1117 sayılı karar hükümleri uygulanır. Maliye Bakanlığı'nın 20.5.1976 tarih ve seri No:2 Tebliği ile Devlet Plânlama Teşkilâtının 81/2 sayılı Tebliği vergi-resim ve harç istisnası uygulamasına açıklık getirmiştir (215).

2. Faydalanma Şartları

Carl mevzuat hükümleri çerçevesinde bu teşvik tedbirinden aşağıdaki şartlar dahilinde faydalanabilmektedir:

a. Ön şartlar

Yatırımların gerçekleştirme safhasında teşebbüslere açılan orta ve uzun vadeli kredilere istisna hükümlerinin uygulanabilmesi için aranılan ön şartları şöyle sıralayabiliriz:

- (1) Yatırım, Kalkınma Plan ve Programlarına uygun olmalıdır.
- (2) Yatırım ihracata dönük olmalıdır.
- (3) Bir mal üretilmelidir.

Bir mal imalat ve istihsaline dayalı olmayan yatırımlara (frigorifik taşıt yatırımlarına) verilen kredilere vergi-resim ve harç istisnası uygulanmaz (216).

- (4) Yatırım Projesi Teşvik Belgesi Almalıdır.

b. Diğer Şartlar:

(1) Teminâtname

Vergi-resim ve harç istisnasından istifa edebilmek için, yatırım sonucu üretilcek malın muayyen bir kısmının muayyen bir zamanda ihraç edileceğine dair müteşebbüslere garanti verilmesi

(214) Resmi Gazete, 13.2.1973 tarih ve 14447 sayı.

(215) Resmi Gazete, 17.2.1981 tarih ve 17254 sayı.

(216) Orhan Bali, a.g.e., s. 200.

İstisnadır. Bu garanti DPT (TUD)'ne verilecek bir ihracat taahhüt-
namesi ile yerine getirilir.

(2) Vergi-Resim ve Harç İstisna Belgesi Alınmalıdır.

Orta ve uzun vadeli ihracat garantili yatırım kredilerine
istisna hükümlerinin uygulanabilmesi için DPT (TUD)'dan "Vergi-
Resim ve Harç İstisna Belgesi" alınması esastır. Bu esasın istis-
nası gemi inşası ve gemi inşaat tesisleri ile ilgili yatırımlarda
görülmür. Bu yatırımlar için açılan orta ve uzun vadeli kredilere
vergi-resim ve harç istisnasıbelgesi uygulanmaktadır.

(3) Yatırım Fiilen Tamamlanmış Olmalıdır.

(4) Kredi Kevi

Vergi-resim ve harç istisnası orta ve uzun vadeli iç yatı-
rım kredileriyle, döviz kredilerine ve memlekete girişi Maliye
Bakanlığı'nın müsaadesine tabi dış kredilere uygulanır.

(5) Sermaye Özel Şartı ve Vize

Tevvik belgesinde yer alan sermaye özel şartı yerine geti-
rilerek, belge vize ettirilmelidir. Bunun istisnasını yüzde yüz
halka açık şirketlerle ilgili uygulamada görmekteyiz. Bu çeşit
şirketlerin vergi-resim ve harç istisnası belgesi taleplerinde
sermaye özel şartının yerine getirilmesi şartı aranmaktadır.

Vergi-resim harç istisnası tevik tedbirinin uygulanmasına
ilişkin usul ve esaslar DPT (TUD)'nın 81/2 sayılı Tebliğinde et-
raflıca düzenlenmiştir.

B. BİNA İNŞAAT VERGİSİ İSTİSNASI

29.7.1970 tarih ve 1316 sayılı Finansman Kanununa göre bele-
diye sınırları içinde yapılan inşaatlardan "Bina İnşaat Vergisi"
alınmaktadır. Kanun, bazı yatırımları (fabrika, değirmen, imalâtha-
ne, otel, motel... v.d.) bu vergiden muaf tutmuştur. 8.12.1980
tarih ve 2351 sayılı Kanunla, bu konu tekrar düzenlenmiştir. Kanu-
nun 2.maddesine göre (217):

(217) Resmi Gazete, II.12.1980 tarih ve 17187 sayı.

- Her türlü fabrika, değirmen ve sınaî nitelikteki imalâthaneler,
- Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile Devlet Plânlama Teşkilâtınca teşvikî karara bağlanmış olan otel, motel ve benzeri turistik tesisler,
- Kooperatifler eliyle, anasözleşmelerine uygun olarak, yapılan sanayi ve küçük sanat siteleri ile sınaî çarşıları,

bina İnşaat Vergisinden istisna edilmişlerdir. Bu istisnanın uygulanması için herhangi bir merviden bir belgenin alınması gerekmektedir. Yalnız otel, motel ve benzeri turistik tesislerinin bu teşvik tedbirinden istifade edebilmeleri için DPT (TUD)'dan "Bina İnşaat Vergisi İstisnası Belgesi" alınmalıdır. Böyle bir belgenin verilebilmesi için yatırımda, yatırım indirimi uygulamasında aranan şartlar aynen aranmaktadır. Şu farkla ki, burada gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri yönünden bir sınırlama bahis konusu değildir. Bu tür yatırımı yapan herkes alabilir (218).

Bina İnşaat Vergisi İstisnasından istifade edebilecek otel, motel ve benzeri turistik tesislerle ilgili şartlar, yıllık programlar eki genel teşvik tablolarında gösterilir. 1981 yılında, en az 100 yatak kapasiteli turistik yatırımların, bu teşvik tedbirinden istifade etmeleri öngörülmüştür (219)

F. FAİZ FARKI İADESİ

1. Mahiyeti

Banka kredilerinin iktisadî gelişme hedeflerine yönelmesi ve orta ve uzun vadeli kredi uygulamasını sağlamak gayesiyle Bakanlar Kurulu'nun 31.8.1970 tarih ve 7/1198 sayılı kararı ile faiz farkı iadesi teşvik tedbiri uygulamaya konulmuştur. Bu kararname ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdindeki selektif kredi fonundan banka ve müstakrislere faiz farkı ödemesi, diğer bir ifade ile selektif kredi uygulaması yapılmak suretiyle orta vadeli

(218) Resmî Gazete, 17.2.1981 tarih ve 17254 sayı.

(219) Resmî Gazete, 30.11.1980 tarih ve 17176 Mükerrer sayı.

yatırım kredilerinin maliyeti ucuzlatılmakta ve banka kaynakları-
nın orta vadeli kredilere yönlendirilmesi teşvik edilmektedir (220). Si-
lâhare 10.2.1973 tarih ve 7/5822 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile
orta ve uzun vadeli yatırım kredilerinde banka ve müstakrizme faiz
farkı ödemesi şartları yeniden düzenlenmiştir (221). Bu karar, Ba-
kanlar Kurulu'nun 25.2.1978 tarih ve 7/14687 sayılı kararı ile yû-
rürlikten kaldırılarak, faiz farkı ödemesi yeniden düzenlenmiştir.
Bunu takiben Bakanlar Kurulu'nun 6.4.1979 tarih ve 7/17359 sayılı
ve 24.1.1980 tarih ve 8/174 ve 29.5.1980 tarih ve 8/909 sayılı ka-
rarları ile bu konu yeniden düzenlenmiştir. Halen, faiz farkı öde-
mesi ile ilgili olarak yürürlükte olan 8/909 sayılı Bakanlar Kuru-
lu Kararıdır (222). Merkez Bankası'nın bu konudaki tebliği ile
Devlet Plânlama Teşkilâtının 81/2 sayılı tebliği, bu konudaki uy-
gulamaya ışık tutmaktadır (223).

Faiz farkı ödemeleri "Faiz Farkı İade Fonu"ndan yapılır. Şa-
yet Merkez Bankasınezdindeki bu fon, faiz farkları ödemelerini kar-
şılamaya kâfi gelmez ise, bu halde talepler Bütçe Kanununda yer
alan "Selektif Kredi Fonu"ndan karşılanır.

2. Faydalanma Şartları

Faiz farkı iadesi tekbirinden aşağıdaki şartlar dahilinde
faydalanılabilir:

a- Yatırım konusu, plân ve programlara uygun olmalıdır.

Her seneyayınlanan yıllık programlar eki Genel Teşvik Tab-
losunda yatırım konusunun faiz farkı ödemesinden istifade edece-
ğine dair işaret (x) bulunmalıdır.

b- Yatırım Projesi Teşvik Belgesi Almalıdır.

Yatırım projesi DPT (TÜP) tarafından uygun görülürse, yatı-
rım için açılacak orta ve uzun vadeli kredinin faiz farkı iadesin-
den istifade edeceği teşvik belgesinde gösterilir.

(220) Resmi Gazete, 3.9.1970 tarih ve 13598 sayı.

(221) Resmi Gazete, 12.2.1973, 1.3.1973 tarih ve 14446, 14463 sayılar.

(222) Resmi Gazete, 4.6.1980 tarih ve 17007 sayı.

(223) Resmi Gazete, 27.9.1980, 17.2.1981 tarih ve 17118, 17254
sayılar.

Yatırım projesine verilen teçvik belgesinde yatırımın faiz farkı iadesinden istifade edeceğine dair herhangi bir kayıt olamayabilir. Fakat sonradan ortaya çıkan durumlar sebebiyle yatırımın faiz farkı ödemesi teçvik tedbirinden istifade etmesi mevzuatla olabilir. Bunlar:

(1) Mevzuatla ilgili değişiklik

Mevzuatta yapılan bir değişiklikle önceden faiz farkı iadesi teçvikinden istifade ettirilmeyen bir yatırım konusu, bilahare istifade kapsamına alınır. Bu halde yatırımcı lehine olan bu değişikliklikten istifade etmek için TUD'ne müracaat etmelidir.

(2) Diğer değişiklikler

Mevzuatta bir değişiklik olmayabilir. Buna mukabil yatırıma yapacak şirket, halka açılabilir veya yatırım geride yörelere gidebilir yahut müteebbis ihracat yapmayı bilahare kabul edebilir...v.b. Bunun gibi yatırıma ilgilendiren değişiklikler sonucunda, yatırım projesi faiz farkı iadesinden istifade edebilir, duruma gelebilir. Bu halde müteebbis DFT (TUD)'na müracaat etmelidir.

c- İkras Sözleşmesi Süresi İçinde Yapılmalıdır.

Teçvik belgesinin geçerli olduğu süre içinde müteebbis, banka ile ikraz sözleşmesini yapmalıdır. Orta ve uzun vadeli yatırım kredilerine ödenecek faiz farkının nisbeti, kredi ikraz sözleşmesinin yapıldığı tarihte yürürlükte bulunan nisbettir. Faiz farkının ödemesinde, kredi ikraz sözleşmesinin yapıldığı tarihteki kredi miktar ve faiz farkı ödeme nisbeti geçerli olup, bundan sonrayapılacak aleyhteki değişiklikler ödeme miktar ve nisbetini etkilemez.

d- Kredi Vadeli ve Diğer Krediler

Faiz farkı ödemesinden istifade edebilmek için orta ve uzun vadeli yatırım kredisinin en az 2 yıllık ödemesiz dönemi olmalıdır. Ancak yatırım ve kalkınma bankalarının kullandıkları bu nevi kredilere faiz farkı ödemesi yapılabilmesi için iki yıllık ödemesiz dönem şartı aranmaz.

Yurd dışı kaynaklardan (DÇM dahil) veya her türlü özel fonlardan açılan kredilerde faiz farkı ödemesi yapılmaz. Ancak, kalkınma ve yatırım bankaları aracılığı ile kullanılan dış krediler ile kalkınmada öncelikli yörelerde kullanılan kredilerde, bu hüküm uygulanmaz.

Şartların İhlali:

Faiz farkı ödemesinden faydalanan yatırımcıların aldıkları krediyi tahsis gayesine uygun olarak kullanıp kullanmadıklarını krediyi açan bankatakip etmekle mükelleftir. Banka kredinin tahsis gayesi dışında kullanıldığını tesbit ettiği takdirde, durumu Merkez Bankasına ve DPT (TUD)'ne bildirir ve yapılan faiz farkı ödemeleri müstakris yatırımcıdan geri alınır. Geri alınması gereken faiz farkı idarelerine 8/909 sayılı Kararnasaya göre % 35 nisbetinde cezaî faiz uygulanır.

G. AYNI VE NAKDİ ÖZEL DIŞ KREDİLER

1. Mahiyeti

Aynı ve nakdi özel dış krediler, teçvik belgesi alan projelerin finansmanı için özel ve kamu sektörü yetkililerinin kendi imkânları ile temin ettikleri özel kaynaklı orta ve uzun vadeli dış kredilerdir.

Bu kredilerin alınmasında bir banka aracılık yapmakta ve teminat vermektedir. Ayrıca, döviz pozisyonu bulundurmağa yetkili bankalarda aynı ve nakdi kredi ihtiyaçlarını dış kaynaktan sağlayabilirler.

Özel dış kredi ile ilgili işlemler, Maliye Bakanlığınca kambiyo muamelelerini ifaya yetkili kılınan bankalar tarafından yürütülür. Bankaların, özel dış kredi işlemleri için krediyi kullananlardan hizmetleri karşılığı olarak faiz dışında komisyon ve her ne nam ile olursa olsun tahsil edebilecekleri mablag, yılda yüzde bir nisbetini aşamaz.

Aynı ve nakdi dış kredi ile ilgili muameleler, uzun süre Türk Parası Kıymetini Koruma Mevzuatına göre çıkarılmış olan 23.9.1963 tarih ve 6/2231 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve 6224 sayılı Yabancı Borsayı Teşvik Kanununa göre yürütülmüştür. Dış kredilerle ilgili olarak önce, 7.8.1970 tarih ve 7/1121, Kararname yürürlüğe konulmuştur. Silâhare Bakanlar Kurulunun 21.11.1972 tarih ve 7/5399 sayılı kararı ile dış krediler, Tekrar düzenlenmiştir. Bakanlar Kurulu'nun 7/10062 sayılı kararı ile de 7/5399 sayılı kararın kapsamı biraz genişletilmiştir (224) Bu kararnamelere istinaden Maliye Bakanlığınca çıkarılan tebliğlerle uygulama usul ve esasları tesbit edilmiştir (225). Ayrıca 1980 ve 1981 yılı programları ile bu konuda ilave hükümler getirilmiştir (226).

2. Faydalanma Şartları

Gari mevzuat muvacehisinde aynı ve nakdi özel kredilerden faydalanma esasları aşağıda özetlenmiştir:

a. Yatırım konusu plân ve programa uygun olmalıdır.

Aynı ve nakdi özel dış kredilerden istifade edebilmek için yatırımın Genel Teşvik Tablosunda yer alması esastır.

b. Yatırım Projesi Teşvik belgesi Almalıdır.

Yatırımda kullanılacak dış kredi durumu, teşvik belgesinin finansman başlığını taşıyan kısmında sarahaten belirtilmelidir.

Devlet Plânlama Teşkilâtı Teşvik ve Uygulama Dairesi, yatırım konusu Genel Teşvik Tablosundayer almadığı halde, bunu kalkınma plânı hedeflerine ve genel anlamdamemleket ekonomisine faydalı görüyor ise, bu yatırımın aynı ve nakdi özel dış kredilerden istifade etmesini uygun görebilir. Bu tür yatırımların teşviki de, teşvik belgesine bağlanır. Sabit yatırım tutarı, 50 milyon T.L.'-dan az ise, bu tür yatırımlarda DPT (TUD)'nin teşvik belgesi yerine geçmek üzere vereceği uygun görüğe bildiren yazısı kâfidir.

(224) Resmi Gazete, 1.1.1973 tarih ve 14410 sayı.

(225) Resmi Gazete, 4.1.1973, 24.8.1973, 19.1.1977, 16.3.1977, 31.12.1977, 16.2.1978 tarih ve 14411, 14635, 15824, 15880, 16156, 16202 sayılar.

(226) 1980 Yılı Programı, s. 490 ve Resmi Gazete, 30.11.1980 tarih ve 17176 Mükerrer sayı.

c. Gerekli İzin Alınmalıdır.

Aynı ve nakdi özel dış kredi almak isteyen yatırımcılar teşvik belgesini aldıktan sonra Maliye Bakanlığı'na müracaat ederler. Gerekli formaliteler tamamlandıktan sonra gerekli mäsaa-
de verilir (227).

H. YATIRIM KOTASINDAN DÖVİZ TAHSİSİ

1. Mahiyeti

Teşvik edilen bir yatırıma ilgili ithal malınakına ve teçhizatın bir an önce memlekete getirilmesi hem müteşebbisin ve hem de memleketin yararınaadır. Bunu temin için yatırımcıya yatırım kotasından döviz tahsis edilir.

Döviz rezervlerinin az olduğu zamanlarda, yatırımlar için kotalardan döviz tahsis edilmesi bir teşvik unsurudur. Kotalardan alınacak dövizlerle ilgili ithal teminatlarının, düşük olması, ithal edilecek malların ithal listelerinde bulunması şartının aranmaması gibi bazı kolaylıklar ve tercihler teşvik vasıtası olarak kullanılmaktadır (228).

Yatırım kotasından döviz tahsis ile ilgili esaslar, yıllık ithalat rejimi, yıllık programlar ve DPT (TUD)'nin Tebliğleri ile düzenlenmektedir (229).

2. Faydalama Şartları

Cari mevzuat hükümlerine göre bu tedbirden istifade şartlarını şöyle sıralayabiliriz:

a- Yatırım Teşvik Belgesi Alınmalıdır.

Bu teşvik tedbirinden istifade edebilmek için yatırım projesinin teşvik belgesi olması esastır. Şayet, yatırım konusu Genel Teşvik Tablosunda yer almıyor ise, bu yatırıma teşvik belgesi

(227) Dış Kredi şartları, Kamu Sektörü için Maliye Bakanlığı, Özel Sektör için DPT Yabancı Sermaye Dairesi tarafından teahit edilir. Resmi Gazete, 17.2.1981 tarih ve 17254 sayı.

(228) Orhan Bali, a.g.e., s. 190.

(229) 1980 Yılı Programı, s. 490 ve Resmi Gazete, 30.11.1980 tarih ve 17176 Mükerrer sayı ve 17.2.1981, 10.5.1981 tarih ve 17254, 17396 sayılar.

verilmez. Prensip, bu olmakla beraber 1960 ve 1961 yılı programlarında bunun istisnası belirtilmiştir. Buna göre; Şayet yatırım konusu, Genel Teşvik Tablosunda yer almadığı halde Kalkınma Planı hedeflerine uygun ve genel anlamda memleket ekonomisine faydalı ise DPT (TUD), bu yatırım için Teşvik Belgesi verebilir. Yatırımda, sabit yatırım tutarı 50 milyon T.L.'den az ise, TUD teşvik belgesi yerine geçmek üzere uygun görüş yazısı verebilir.

B- Döviz Tahsis Uygunluk Belgesi

Özel sektör yatırım kotası ve gemilerle ilgili yatırım kotalarından yapılacak ithalat talepleri DPT (TUD) tarafından uygun görüldüğü takdirde bunlar, "Döviz Tahsis Uygunluk Belgesi"ne bağlanır ve Ticaret Bakanlığı'na gönderilir. Yatırımının istediği üzere kısmen de tahsis verilebilir. Bu döviz tahsisleri, transfer önceliğine de haizdir.

Döviz Tahsis Uygunluk Belgesi, makul sebeplerin mevcudiyeti halinde, geçerlilik süreleri içinde ancak, bir defaya mahsus olmak üzere yenilenebilir. Bu belgenin alınması ile ilgili gerekli olan bilgi ve belgeler Devlet Planlama Teşkilatı (TUD)'nın 81/2 sayılı Tebliğinde ayrı ayrı belirtilmiştir.

İ. HIZLANDIRILMIŞ AMORTİSMAN

Hızlandırılmış amortisman usulü, ekonomide sermaye teşekkülü kolaylaştırmak için uygulanan bir tedbirdir. Bu müessese, ülkemizde 1963 yılında 205 sayılı Kanunla, Vergi Usul Kanunu'na mükerrer olarak eklenen 315. madde ile kabul edilmiştir. Bu usule tabi olmak, mükellefin arzusuna bağlıdır. Buna göre blâncı esasına göre defter tutmakla mükellef olanlardan, isteyenler amortismanı tabi iktisadi değerlerini azaltan bakiyeler üzerinden amortisman usulü ile yok edebilirler. Bu usulde amortisman nisbeti yüzde 25'i geçmemek üzere normal amortisman yüzdesinin iki katı kadardır (230).

(230) İsmail Türk, a.g.m., s. 669. Ayrıca bakınız: Arif Nemli, a.g.e., s. 143-144.

J. ÖZEL TEŞVİKLER

Kalkınma plân ve programlarında yer alan dengeli iktisadi kalkınmanın sağlanabilmesi için bazı özel teşvik tedbirleri getirilmiştir. Bunlar kalkınmada öncelikli bölgelerde yapılacak yatırımlarla, çok ortaklı şirketler ve yurđ dışındaki işçilerimizin yapacağı yatırımlarla ilgilidir. Bu tedbirlerden istifade edebilmek için , yatırımların Dünya piyasalarında ve Türkiyede rekabete açık mal veya hizmet imâl ve istihsal edecek kapasitelerde kurulması ,ön şart olarak aranmaktadır. Özel Teşvik tedbirlerini aşağıdaki şekilde tetkik edebiliriz(231):

1. Kalkınmada Öncelikli Bölgeler

Bu bölgelerde yapılacak yatırımlara teşvikler arttırılarak uygulanır. Bu tedbirler :

- a. Genel Teşvik Tablosunda gümrük taksitlendirilmesi verilen projelere gümrük muafiyeti, gümrük taksitlendirilmesi verilmeyen projelere gümrük taksitlendirmesi uygulanır.
- b. Geri kalmış bölgelerde yatırım indirimi nisbeti %60 olarak uygulanır.
- c. İhracat garantili yatırımla kredilerine Vergi-Mesim ve Harç istisnası uygulanabilmesi için, normal bölge yatırımlarından istenen ihracat taahhüt miktar ve nisbeti, geri kalmış bölgelerde yüzde 50'ye kadar indirim tabi tutulur.
- d. Özkaynak yüzde 30'a kadar indirilebilir.
- e. Orta ve uzun vadeli kredilerle özel dış kredi müsaadesi ve yatırım kotasından döviz tahsisı, geri kalmış bölge yatırımlarına öncelikle verilir.

2. Halka açık Anonim Şirketler, Kooperatif Şirketler ve Yurđ Dışında Çalışan İşçilerimizin Türkiyede Yapacakları Yatırımlarla ilgili Kotadan Döviz Tahsisı Alan Gerçek Kişiler, Şirketler ve Kooperatiflerle, Yurđ Dışında Çalışanların Ortak Olacakları Kuruluşlarca Gerçekleştirilecek Yatırımlar.

Bu tür yatırımlara teşvikler arttırılarak uygulanır. Genel

teşvik tablosunda, gümrük taksitlendirmesinden istifade eden yatırım projelerine gümrük muafiyeti, gümrük taksitlendirmesi ve-
rilmeyen projelere ise, gümrük taksitlendirmesi uygulanır.

Yurd dışında çalışanlar, Türkiye'de ortak olacakları kuruluşlarda, toplam yatırımın asgari yüzde 25'ini dövizle karşılamalıdır.

3. İhracata Dönük Yatırımlar.

Yıllık üretiminin en az yüzde 75'ini 5 yıl süre ile ihraç etmeyi taahhüt eden yatırımlarda, genel teşvik tablosundaki gümrük taksitlendirmesi, gümrük muafiyeti olarak uygulanır.

Kalkınma plan ve programlarında, evvelce incelediğimiz gibi, kalkınmada öncelikli bölgelerde yapılacak yatırımlar için özel teşvik tedbirleri getirileceği öngörüldüğü halde 1981 yılı programığında getirilen tedbirler, bu konuda, evvelki programlarda getirilen tedbirlerden fazla farklı değildir. En önemli fark, yatırım indirimi nisbetinin yüzde 50'den yüzde 60'a çıkarılmasıdır.

Diğer taraftan, kamu tüzel kişilikleri tasarrufların, çok ortaklı şirketler vasıtasıyla yatırımlara kanallanması önemli rol oynayacak olan milli bünyemize uygun organize sermaye piyasası, henüz kurulmamıştır.

Yatırımları teşvik tedbirleri konusunda yukarıdaki incelemeden de anlaşılacağı gibi halen ülkemizde yürürlükte olan tedbirler, esas itibarıyla Birinci ve İkinci Beş Yıllık Plan döneminde getirilmişlerdir. Müteakip dönemlerde doğrudan doğruya bu konu ile ilgili önemli bir gelişmeye rastlanmamaktadır.

II. TEŞVİK TEDBİRLERİ UYGULAMA SONUÇLARI VE EKONOMİYE KATKILARI (1968-1978)

A. TEŞVİK TEDBİRLERİ UYGULAMA SONUÇLARI

Bu kısımda 10 senelik önemdetişvik belgesi almış yatırım projelerinin uygulama sonuçları yıllar itibariyle, sektörler itibariyle ve bölgeler itibariyle tetkik edilecektir. (232).

1. Yıllara Göre Gerçekleşme

1968 ile 1978 yılları arasındaki 10 senelik devrede gümrüklü toplam yatırım tutarı cari fiyatlarla 487.800 milyon T.L. olan 4265 yatırım projesine teşvik belgesi verilmiştir. Gerçekleşme değerlerinin tesbitinde 186 proje çeşitli sebeplerle incelemeye alınmamıştır. İnceleme 4079 proje esas alınarak yürütülmüştür. (232). Gerçekleşme değerleri fiziki değerler değildir. Yatırım Projelerinin teşvik belgelerinde belirtilen değerlerde gerçekleştiği varsayılmıştır. Bunu yaygın gerçekleşme olarak tanımlayabiliriz (233). Gerçekleşme değerlerine muaf tutulan gümrük vergi ve resimleri dahil değildir.

Tablo: II'de, yıllar itibariyle verilen teşvik belgelerinin sayısı, gümrüksüz yatırım tutarı, gerçekleşme durumları gösterilmektedir. Buna göre incelemeye alınan 4079 yatırım projesinin gümrüksüz toplam yatırım tutarı cari fiyatlarla 390.525 milyon T.L.'dir. 10 senelik devrede teşvik belgesi alan projelerden toplam yatırım tutarı 69.787 milyon T.L. olan 1097 proje gerçekleşmiştir. Bunların adet itibariyle ortalama gerçekleşme nispeti % 26.9'dur. Yatırım tutarı itibariyle ortalama gerçekleşme nispeti ise, % 17.9'dur. Tabloda ayrıca gerçekleşen yatırım projelerinin adet ve yatırım

(232) M.A.Üzkavalek - Yaşar Yılmaz, Teşvik Belgesi Almış Yatırım Projelerinin Gerçekleşme Durumu, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yayın No:70, T.Ü.C.3, Ankara, 1979. Ayrıca Resmi Gazete 21.1.1979, 23.3.1979 tarih ve 16526 ve 16589 sayılar.

(233) Yaygın gerçekleşmeden maksat, yatırımın teşvik belgesinde yer alan değerlerde muntelif yılları kapsayacak şekilde gerçekleşmesidir. Misal: 1971 yılında teşvik belgesi alan bir yatırım projesinin 4 senede (1971-1975) gerçekleştiğini kabul edelim. Bu süre zarfında teşvik belgesinin yatırım tutarında bir değişiklik yapılmış ise, yapılan değerlendirmede bu değişiklik de nazarı itibare alınmıştır.

TABLO: 11

Tevvik Belgelerinin Yıllara Göre Gerçekleşmesi

(1968-1978 (Cari Fiyatlarla Milyon T.L.))

Yıllar	Tevvik Belge Adedi	Yatırım Tutarı	Gerçekleşme		Gerçekleşme	
			Aded	Nisbet %	Yatırım Tutarı	Nisbet %
1968	64	1.444.4	39	60.9	905	62.6
1969	97	4.062.6	72	74.2	3.330.3	82.0
1970	89	4.826.0	55	61.7	2.765.4	57.3
1971	68	3.662.5	45	66.1	1.392.7	38.0
1972	243	14.793.0	135	55.5	9.684.4	65.4
1973	460	30.036.9	241	52.5	14.823.6	49.4
1974	448	28.960.3	171	38.1	9.684.8	33.4
1975	664	39.694.4	108	16.2	5.583.2	14.0
1976	929	56.190.2	125	13.5	8.052.2	14.3
1977	1017	206.855.5	106	10.4	13.555.7	6.5
TOPLAM	4079	390.525.8	1097	26.9	69.787.3	17.9

tutarı itibariyle yıllara göre ayrı ayrı gerçekleştirme nisbetleri gösterilmiştir. Buna göre, gerek aded ve gerekse yatırım tutarı itibariyle en fazla gerçekleştirme 1969 yılında teşvik belgesi alan yatırım projelerinde olmuştur. Bu yıl, toplam yatırım tutarı 4.062 milyon T.L. olan 97 adet proje teşvik edilmiş ve 1.1.1978 tarihi itibariyle bu projelerden toplam yatırım tutarı 3.330 milyon T.L. olan 72 adet proje gerçekleştirilmiştir. Yatırım tutarı itibariyle gerçekleştirme nisbeti % 82, adet itibariyle % 74'dür. Yatırım tutarı itibariyle 1972 yılı gerçekleştirme nisbeti % 65, 1968 yılı nisbeti % 62, 1970 yılı nisbeti % 57'dir. 1975, 1976, 1977 yıllarında teşvik belgesi alan bir çok projelerin gerçekleştirme nisbetleri düşüktür. Bu düşük nisbetler, 10 seneye ait ortalama gerçekleştirme nisbetlerine de tesir etmiştir. Bu yılları takip eden yıllardaki ekonomik darbeler de (döviz kıtlığı, enflasyon, devalüasyon, kredi yetersizliği...vb) yatırım projelerinin gerçekleştirilmesini geciktirmiş ve zorlaştırmıştır. Bazı projeler bu darbeler sebebiyle gerçekleştirilme vebunların teşvik belgeleri iptal edilmiştir.

1968-1978 dönemi... verilen, gerçekleştirilen ve iptal edilen teşvik belgeleri yıllar ve aded itibariyle Şekil:1'de gösterilmiştir.

2. Yıllara Göre İptaller

10 senelik devreye ait teşvik belgelerinin yıllara göre iptal durumları Tablo:12'de verilmiştir.

Toplam 4079 adet yatırım projesinin % 35.6'sını teşkil eden 1456 projenin teşvik belgesi iptal edilmiştir. Bu dönemde teşvik belgeleri iptal edilen yatırım projeleri aded itibariyle gerçekleştirilen yatırım projelerinden daha fazladır. İptallerin bu kadar fazla olmasının, çeşitli sebepleri vardır. Bunlar: Yatırımdan vaz geçilmesi, teşvik belgesindeki şartların ihlali, yatırımın, verilen süre içinde gerçekleştirilememesi, gümrük muafiyetinden istifade edilerek, iptal edilen makina ve teçhizatın gaye dışı faaliyetlerde kullanılması veya satılması, çeklinde sıralanabilir. Bunun yanında uygulamada ortaya çıkan bazı aksaklıkların da iptallere sebebiyet verdiğini belirtmek lazımdır. Şöyleki:

TABLO 12

Tevvik Belgesi iptalleri
(1968-1978)

YILLAR	Tevvik Belgesi Adedi	İptal Edilen Tevvik Belgesi Adedi	İptal Hissesi %
1968	64	6	9
1969	97	11	11.3
1970	89	22	24.7
1971	68	16	23.5
1972	243	81	33.3
1973	463	166	35.8
1974	450	214	47.5
1975	671	216	32.2
1976	928	434	46.7
1977	1107	290	26.1
TOPLAM	4079	1456	35.6

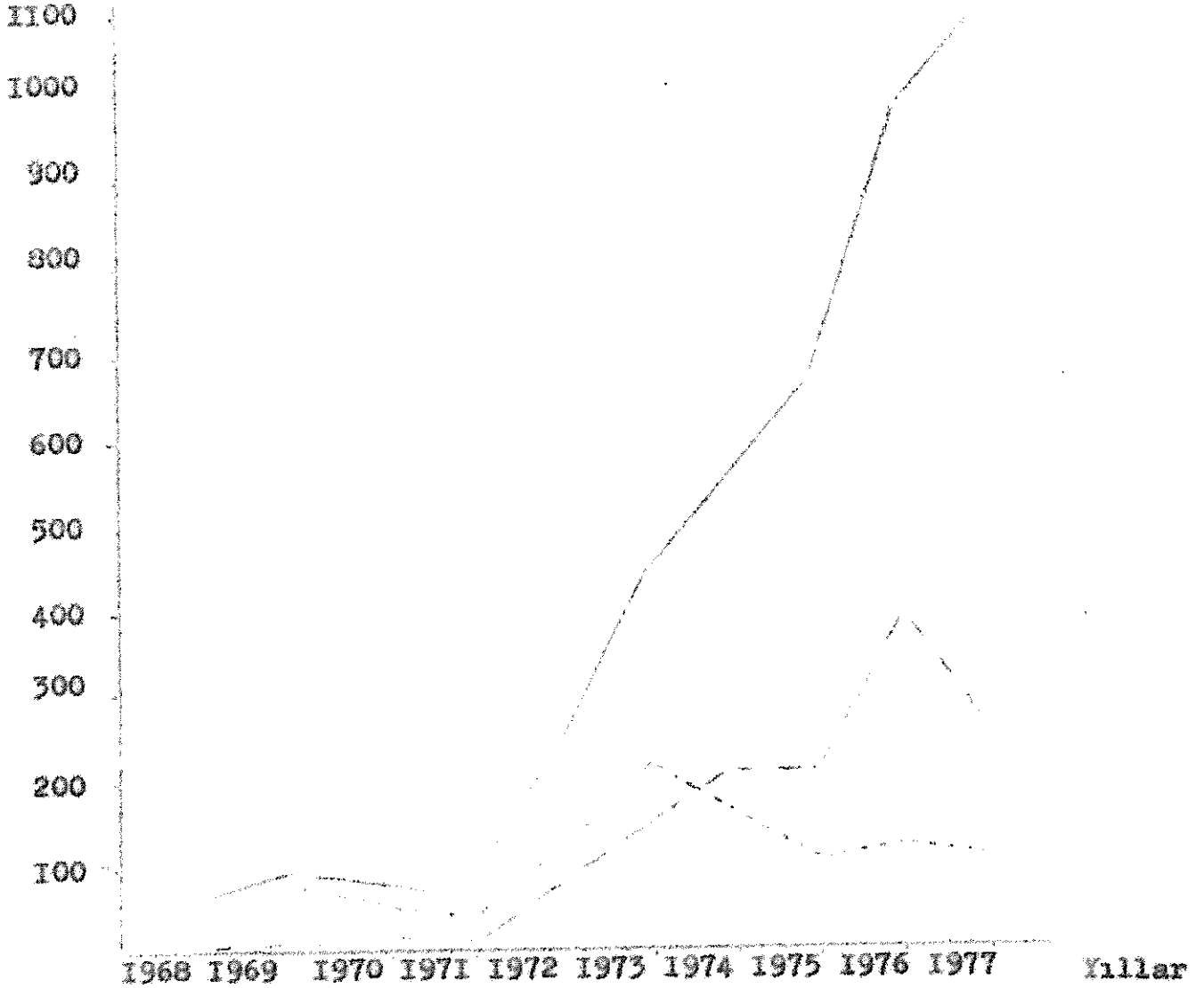
a. Sevzuat ve Ekelik Uygulama

Tevvik belgesi alarak bazı firmalar, belgede yer alan şartların bir kısmını gereği gibi yerine getirmenekte veya getirememektedir. Bu gibi durumlarda ya tevvik belgesindeki şartlar değiştirilmekte veya tevvik belgeleri iptal edilmektedir (234). Şayet yatırım işletmeye açıldıktan sonratevvik belgesi iptal edilmişse, bu gibi hallerde teğebbümler ya faaliyetlerini durduruyorlar veya geçitli zorluklar altında faaliyetlerine devam ediyorlar. Tabii ki, bu durum, iktisadi kalkınmamızı menfi yönden etkilemektedir.

Diğer taraftan şartların ihlalindeiptalden de tamamen vazgeçmek mümkün değildir. Şayet tevvik belgesinde yer alan şartları yerine

(234) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kaynakları, 1978.

Tesvik Belgesi
Adedi

- (____) Verilen Tesvik Belgesi Adedi
(...) Gerçekleşen Tesvik Belgesi Adedi
(-.-) İptal Edilen Tesvik Belgesi Adedi

ŞEKİL: I

getirmeyenler cezalandırılmaz ise, zamanla yatırımları teşvik uygulaması ciddiyetini kaybeder ve bundan en fazla milli ekonomi zarar görür. Bu gibi neticelere meydan vermemek için mevzuat hükümleri dahilinde meseleleri milli ekonominin yararına olacak tarza gözümlemek mümkündür. Şöyleki, 1975 yılından itibaren yıllık program kararlarında ve 1976 yılından itibaren de teşvik belgelerinin ilk sayfelerinde aşağıdaki hüküm yer almaktadır (235).

Teşviklerle ilgili belgelerde belirtilen hususların haklı bir sebebe dayanmaksızın gereği gibi yerine getirilmemesi halinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Teşvik Tedbirlerini, kısmen veya tamamen kaldırabilir ya da yeni şartlara bağlayabilir (236).

Bu hükme istinaden, şartların ihlali halinde teşvik tedbirlerinin tamamen iptaline gitmeden bunların kısmen iptali oihetine gidilebilir. Kısmen iptal, hak ve menfaat esasları gözetilerek, şartları ihlâl ölçüsünde tatbik edilmelidir. Meselâ, teşvik belgesi almış bir yatırımda gümrük muafiyetinden istifade ederek, getirilen teçhizatın bir kısmının satılması halinde, satılan kısma isabet eden gümrük muafiyeti iptal edilir ve bu kısmın muaf tutulduğu vergiler, cezalı olarak geri alınabilir. Uygulamada şartların kısmen ihlali halinde, kısmen iptal yoluna gidilmesine dair bir mihale rastlanılmamıştır (237).

b. Kalifiye Eleman Yetersizliği

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü elemanları, genellikle işe girdikten 2 ve 3 sene sonra buradan ayrılmışlardır. Bir başka ifade ile elemanlar, genellikle tam ihtisas sahibi oluncu Bakanlık'tan ayrılmaktadırlar. Bunun çeşitli sebepleri vardır, bunlar, personel politikası ile ilgili olduğu için tesmininin dışında kalmaktadır.

(235) 1975 Yılı Programı, s. 9 , 1980 Yılı Programı s.492-493. Burada daha kesin ifade kullanılmıştır.

(236) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yerine Devlet Plânlama Teşkilâtı bu yetkiyi kullanır. Bakınız. Resmi Gazete, 25.1.1980 tarih ve 16880 sayı mükerrer.

(237) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kaynakları, 1979.

Diğer taraftan Genel Müdürlüğün iş hacmi genellikle büyük ve fakat buna karşı kadrosu yetersiz kalmıştır. Elemanlar, ekseriyetle hem genel müdürlüğün işlerini yerine getirmek ve hem de evvelki teşvik belgesi almış yatırımlara takip etmek durumunda kalmışlardır. Her ne kadar Genel Müdürlükte İzleme Şubesi faaliyet göstermiş ise de, bu şube kadro yetersizliği sebebi ile, istenilen çalışmayı yürütmemiştir.

Teşvik belgesi almış yatırımların, gereği gibi takip edilecek, istenilen değerlendirilmenin yapılması, netice itibari ile yatırımları teşvik politikasına uygun olmayan kararların alınmasına sebep olmuştur.

c. Yetersiz Proje Değerlendirme

Proje sayısının fazla, buna mukabil projeleri değerlendirecek personelin belirli sayıdad bulunması ve proje değerlendirme konusunda ihtisas sahibi uzmanların çok az olması bazı projelerin gereği gibi değerlendirilememesine yol açmıştır. Devlet Planlama Teşkilâtı uzmanlarının bu konuyu da ihtiva eden bir araştırmasında şöyle denilmektedir (238):

Esasen fizibilite raporlarını incelemek ve buna göre teşvik belgesi veren merci durumunda olan Sanayi Bakanlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, genellikle proje konusunun teşvik edilen sektörlerden birinde olmasını, projenin optimal büyüklükte olmasını ve öz sermayenin yeterli olup olmasını ana kriter olarak almaktadır. Öte yandan, adı geçen Genel Müdürlüğün şu andaki kadrosu ile de projenin çok fazla detaylarına girmesini ve yeterince incelenmesini de beklemek olanaksızdır.

Projelerin gereği gibi değerlendirilememesi neticesinde teşvik belgesi almış bazı projelerin gerçekleşme safhasında veya işletme safhasında müteşebbisler, çeşitli problemlerle karşılaşmaktadırlar. Bu problemlerin zamanında ve gereğine uygun olarak çözümlenememesi halinde teşebbüs zarar görmekte ve bazen teşvik belgesi de iptal edilmektedir.

(238) Tercanlı, M. Cültekin, S. Afağan, Teşvik Belgesi Almış Özel Sektör Yatırım Projelerinin Yöresel Bağlılıkları ve Yatırımcıların Karşılaştıkları Darboğazlar Konusunda Bir Araştırma, DPT Yayını: 1369, Ankara, 1974, s. 67.

Mülâse, yatırımların teşvik tedbirlerini uygulamakla görevli bir kamu kuruluşunun iyi organize edilememesi, zaman, işgücü, sermaye ve kredi kaynaklarının israfına sebep olabilmektedir. Bundan hem müteğabbis ve hem de millî ekonomi zarar görmektedir (239)

3. Sektörlere Öbre Gerçekleşme

Teşvik belgelerinin ana sektörler itibarıyla dağılımı ve gerçekleşme durumları Tablo: 13'de gösterilmiştir.

TABLE: 13

Teşvik Belgelerinin Sektörel Gerçekleşmesi (1968-1978)

(Cari Fiyatlarla Milyon TL.)

SEKTÖRLER	T.B. Adedi	Toplam Yatırım	GERÇEKLEŞEN			
			Adedi	Nisbet %	Toplam Yatırım	Nisbet %
Tarım	60	10.415.0	18	30.0	945.7	9.0
Madencilik	172	5.849.6	29	16.8	492.0	8.4
İmalat Sanayi	3120	353.998.4	928		65.538.8	18.5
- Tüketim el.	1085	71919.9	333	30.6	22.168.0	30.8
- Ara Malı	1053	147.497.2	316	30.0	23920.3	16.2
- Yatırım el.	982	134.581.2	279	28.4	19.450.5	14.4
Hizmetler	723	20.011.3	120	16.5	2.743.8	13.7
Enerji	4	304.8	2	50.0	105.4	34.5
TOPLAM	4079	390.525.8	1097	26.9	69.787.3	17.9

Tablo: 13'ün tetkikinden anlaşılabildiği üzere en fazla teşvik belgesi alan sektör, imalat sanayidir. Bu sektörde toplam yatırım

(239) Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nün bütün görev ve yetkileri Cumhurbaşkanlığı'nın 14.1.1980 tarih 4-43 sayılı onayları ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'ndan alınarak yeni kurulan Başbakanlık (Devlet Planlama Teşkilatı) Teşvik ve Uygulama Dairesine verilmiştir. Böylece bu ünite, fonksiyonlarını gereği gibi yerine getirebilmek için yeniden organize olma imkânına kavuşmuştur. Bakınız. Resmi Gazete, 25.1.1980 tarih ve 16880 sayı. mükerrer.

tutarı 353.998 milyon T.L. olan 3120 aded proje teşvik edilmiş ve bunun toplam yatırım tutarı 65.539 milyon T.L. olan 928 adedi gerçekleştirmiştir. En fazla teşvik belgesi 1085 aded ile tüketim malları alt sektörüne verilmiş ve bunun % 30.6 teşkil eden 333 adedi gerçekleştirmiştir. Aded itibariyle en fazla gerçekleştirme bu alt sektörde olmuştur. İmalât sanayi içinde aded itibariyle en az teşvik belgesi alan yatırım malları alt sektörü olmuştur. Toplam yatırım tutarı 134.581 milyon T.L. olan 982 aded projenin 279 adedi gerçekleştirmiştir. Gerçekleşenlerin toplam yatırım tutarı 19.450 milyon T.L.'dir. Yatırım malları alt sektöründe gerçekleştirme nisbeti gerek aded ve gerekse toplam yatırım tutarı itibariyle, imalât sanayi içinde en düşük nisbetteadır.

Diğer taraftan yatırım malları alt sektörü imalât sanayi içinde esas itibariyle sürükleyici niteliğe sahip bir sektördür. Batı Avrupa'nın ileri bir sanayi toplumu olmasında başta otomotiv sanayii olmak üzere yatırım malı sanayii önemli rol oynamıştır. Ekonomimizin iç talebi bazı yatırım malı sanayilerinin optimum ölçekte kurulmasına imkân verecek niteliktedir. Diğer yünden bir kısım yatırım malı sanayileri için ihraç imkânlarının bulunması (potansiyel olarak) iç talebin sınırlayıcı etkisini bertaraf etmektedir. Teknolojik seviye bakımından da ekonomimiz yatırım malları sanayilerini geliştirecek duruma ulaşmıştır. Bütün bu şartlar gözönünde tutulduğunda ekonomimizde yatırım malları sanayiini geliştirme için gerekli tedbirlerin alınması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır (240).

4. Bölgelere Göre Gerçekleşme

Teşvik belgesi almış yatırım projelerinin bölgeler itibariyle dağılımı Tablo: 14'de gösterilmiştir. Bu konudaki inceleme 4061 aded projenin uygulama neticeleri üzerinde yapılmıştır.

(240) Erol Manisalı, Türkiye'nin Yatırım Malları Sanayii ve Gelişme Ölanakları, (Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'de Sanayileşme ve Sorunları Semineri, A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1975), s. 98-102.

TABLO: 14

Teşvik Belgelerinin Bölgelere Göre Gerçekleşmesi
(1968-1978)

BÖLGELER	T.B. Adedi	4061 Aded		Yatırım Tutarı	(Gari Fiyatlarla Milyon T.L.)		
		T.B.'ne Nisbeti %			Gerçekleşme		
					Aded	Nisbeti %	Yatırım Tutarı(x) %
D.Anadolu	169	4.16	12.361	26	15.3	514	4.1
G.D.Anadolu	193	4.75	21.401	37	19.1	1.761	8.2
Karadeniz	373	9.18	33.399	68	18.2	3.205	9.5
İç Anadolu	714	17.58	88.148	142	19.8	9.308	10.5
Akdeniz	459	11.30	65.312	131	28.5	12.459	19.0
Marmara	1649	40.60	114.917	540	32.7	34.505	30.0
Ege	504	12.41	51.779	153	30.3	7.641	14.7
TOPLAM	4061	100	387.317	1097	27	69.393	17.9

Tablo:14'de, bölgelere verilen teşvik belgelerinin 4061 aded teşvik belgesine oranları gösterilmiştir. Buna göre en fazla teşvik belgesi % 40 nisbeti ile Marmara bölgesine, en az teşvik belgesi ise, % 4 nisbeti ile Doğu Anadolu bölgesine verilmiştir.

4061 aded teşvik belgesinin 1097 adedi gerçekleşmiştir. Doğu Anadolu bölgesine verilen 169 aded teşvik belgesinin % 15.3'nü teşkil eden 26 adedi gerçekleşmiştir. Marmara bölgesine verilen 1649 aded teşvik belgesinin % 32.7'ni teşkil eden 540 aded yatırım projesi gerçekleşmiştir.

Yatırım tutarına göre, gerçekleşme durumu Tablonun son iki sütununda gösterilmiştir. Buna göre Doğu Anadolu bölgesinde toplam yatırım tutarı 12.361 milyon T.L. olan toplam projenin % 4'nü teşkil eden 514 milyon T.L.'lik proje gerçekleşmiştir. Bu rakam, gerçekleşen 26 projenin yatırım tutarı toplamıdır. Marmara bölgesinde ise yatırım tutarı 114.917 milyon T.L. olan toplam projenin % 30'unu teşkil eden 34.505 milyon T.L.'lik proje gerçekleşmiştir. Marmara

bölgesinden sonra en fazla gerçekleştirme, gerek aded itibariyle gerekse yatırım tutarı itibariyle Akdeniz bölgesinde olmuştur.

Bu durum, uygulanan teşvik tedbirlerinin yatırımları kalkınmada öncelikli yörelere özendirmeye kâfi gelmediğini göstermektedir.

B. GERÇEKLEŞEN PROJELERİN EKONOMİYE KATKILARI

1. Katma Değer Yönünden

Genellikle milli gelir, bir ülkedeki iktisadi refahın göstergesi olarak kabul edilmektedir. İktisadi refaha etkileyen sebep ve etkenler, milli gelirden meydana getirecekleri değişimlerle bu tesiri gösterirler. Milli gelir ekonominin yıldıan yıla genişlediğini veya fakirleştiğini tesbit eden güvenilir bir ölçüdür (241)

Makro-ekonomik açıdan, bir mealeketle uygulamaya konulan bir yatırım projesinin başlıca gayesi, mümkün olduğu kadar milli gelire katkıdabulmaktır. Milli gelirin proje seviyesindeki anlamı ise, net katma değerdir (242).

Bir Projenin milli gelire ne gibi bir etki yapacağı, diğer bir ifade ile milli geliri ne ölçüde artıracığı, ekonomik değerlendirilmede incelenmesi gereken önemli bir husustur. Bir yatırım projesinin ortaya çıkardığı katmadeger artışı genel olarak, iki kısımda incelenebilir (243):

- Direkt katma değer
- İndirekt katma değer

Direkt katma değer, uygulamaya konulan projenin uygulama sonunda bizzat o faaliyet dalında meydana getireceği katma değerdir.

-
- (241) Sabri S. Ülgener, Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme, Sermat Matbaası, İstanbul, 1966, s. 19-21.
- (242) Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilâtı (UNIDO) Endüstri Projelerini Değerlendirme El Kitabı - Çev. Cevat Karataş. UNIDO 77/01, Maya Mat., Ankara, 1977, s. 15.
- (243) Bülent Sağlam, Yatırım Projelerinin Milli Ekonomi Yönünden Değerlendirilmesi, (Konferanslar 3, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını: 57, Erel Mat. Ankara, 1973), s. 16-17.

İndirekt katma değer ise, bir yatırım projesinin, diğer faaliyet sahalarında sebebi olaçağı katma değer artışıdır. İndirekt tesirlerin hesaplama güçlükleri bulunduğu için burada direkt katma değer üzerinde duracağız.

Bir projenin meydana getireceğı katma değer, iki şekilde hesaplanabilir (244):

a. Katma değer, projenin üreteceğı mal ve hizmetlerin satış değerlerinden, diğer tepebbüslerden satın alınan girdiler değerleri toplamının indirilmesi suretiyle hesaplanabilir.

b. Katma değer, projenin meydana getireceğı faktör gelirlerinin (maaş, ücret, kira, faiz ve kâr) toplanması ile bulunabilir.

Ayrıca bir yatırım projesinin meydana getireceğı katma değer brüt ve net katma değer olarakta hesaplanabilir. Genellikle net katma değer, brüt katma değerden üçüncü şahıslardan alınan girdiler amortismanlar ve vasıtalı vergiler toplamı çıkarılmak suretiyle hesaplanmaktadır (245).

Diğer taraftan Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilâtı (UNIDO) uzmanlar heyeti tarafından hazırlanan bir raporda, vasıtalı vergilerde net katma değere dahil edilmektedir. Meskûr uzmanlar heyetine göre (246):

Net katma değer bir unsuru, maaş ve ücretler, diğer unsuru da sosyal artıktır. Sosyal artık, bir projenin kazanca kapasitesini ifade eder. Bu vasıtalı vergileri, kazanç paylarını, sigorta ve sosyal sigorta ödentilerini, kira, patent ve firma tarafından genişletme fonları, ihtiyat fonları, sosyal fonlar v.s. için kullanılan dağıtılmayan kârların tümünü kapsar.

(244) Öztin Akgüç, Ekonomik Yünden Proje Değerlendirilmesi, (Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi, Cilt I, Devlet Plânlama Teşkilâtı ve Devlet Yatırım Bankası Ortak Yayını, Tekser, Ankara, 1968), s. 2.

(245) Birleşmiş Milletler İktisadi Kalkınma Projeleri için El Kitabı, Çov. Lütfullah Tenker - İmdat Cemanağaoğlu, Ayyıldız Mat., Ankara, 1967, s. 513-514. Ayrıca Bakanız, Dündar Sağlam, a.g.m., s. 18-19.

(246) Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilâtı, a.g.e., s.16,61.

Memleketimizde, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğünde yatırım Projeleri, Millî Ekonomi yönünden değerlendirilirken, vasıtalı vergiler, net katma değere dahil edilmektedir. Diğer bir ifade ile projeler, millî ekonomi yönünden değerlendirilirken, maaş ve ücretler, satış kârları, istihsal vergileri, faizler, diğerleri (sigorta, kira v.s. vergiler) net katma değeri teşkil etmektedir (247).

Teşvik belgesi alan yatırım projelerinin millî ekonomiye net katma değer yönünden yapacakları katkıların her projede ayrı ayrı nazarı itibare alınarak, hesaplanması çok uzun zamanı ve imkânı gerektirir. Bu sebeple, çalışmamızda her sektörden muhtelif büyüklükte projeler örnek alınarak bunların cari piyasa fiyatları ile net katma değerleri hesaplanmıştır (248). Hangi sektörden ve hangi sanayi kolundan kaç adet projenin örnek alındığı Tablo: 15'de gösterilmiştir (EK:1). Tablodaki net katma değerler, projelerin tam kapasitede çalıştığı yılda meydana getirecekleri katma değerlerdir. Fiili kapasiteler ile ilgili güvenilir istatistikî bilgilerin mevcut olmaması dolayısı ile hesaplamalarda gerçekleşmiş yatırımların tam kapasitede çalıştıkları kabul edilmiştir.

Örnek alınan toplam proje 371 adettir. Hesaplama yapılırken, aynı sektöre, alt sektöre veya sanayi koluna ait projeler için bulunan net katma değerler, ayrı ayrı toplanmıştır. Bundan sonra bulunan bu değerler, c sektörde veya sanayi kolunda örnek alınan proje sayısına bölünerek, o konuda bir proje için ortalama net katma değer hesaplanmıştır. Misâl:

(247) Ünitelerde, proje değerlendirilmesi yapılırken, satış giderleri de bir süre net katma değere dahil edilmiştir. Bu satış giderleri, satışta zaruri olan masrafları ifade etmektedir. Bunlar:

- Makul ölçüde reklam masrafları, - Makul ölçüde ambalajlama giderleri, - Malın satışı özel bir yetenek gerektiriyorsa bu halde satış için verilen komisyonlar da net katma değer hesabına dahil edilmiştir. Fakat son zamanlarda bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Bakanız. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kaynakları, 1978.

(248) Projelerle ilgili katmadeger hesapları, teşvik belgesi almış yatırım projeleri hakkında, Teşvik ve Uygulama Ünitesi Uzmanları tarafından hazırlanan proje değerlendirme raporları ayrı ayrı incelenerek, yapılmıştır. Bakanız. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kaynakları, 1968-1978.

Sektör	: Tarım
Örnek Proje Adedi	: 15
Toplam Net Katma Değer	: 216 Milyon T.L.
Bir Proje için Ortalama Net Katma Değer	: 14.4 milyon T.L.

Her sektörden veya sanayi kolundan bir proje için ortalama net katma değer bulunduğundan sonra bu değer, bu sektörde veya sanayi kolunda gerçekleşen proje sayısı ile çarpılarak o sektörde veya sanayi kolunda gerçekleşen yaklaşık, net katma değer hesaplanmıştır (249). Misal:

Sektör	: Tarım
Gerçekleşen Proje Adedi	: 18
Gerçekleşen Net Katma Değer	: 14.4x18 = 259 MilyonTL.

Bu tür hesaplama bütün sanayi kolları, alt sektörler ve sektörler itibarıyla yapılarak elde olunan sonuçlar Tablo: 16'da gösterilmiştir. Bu Tablodan istifade edilerek, gerçekleşen net katma değerler, Tablo: 17'de özetlenmiştir.

Teşvik belgesi alamış ve gerçekleştirmiş yatırım projelerinin 1.1.1978 itibarıyla yıllık yaklaşık net katma değerleri toplamı cari fiyatlarla 47.700 milyon T.L.'dir. Bu değerle yıllık programlarda yer alan gayri safi milli hasıla ve gayri safi yurt içi hasılaya olan nisbetini hesaplayabilmek için bazı varsayımlardan hareket ederek elde edeceğimiz yaklaşık değerlere göre işlem yürütmeyeceğiz. Gerçekleşmiş projeler içinde tarım ve hizmetler sektörüne ait hasıla, çok küçük olduğundan hesaplamalarda sanayi sektöründe gerçekleştirilen yaklaşık net katma değer (46.366 milyon T.L.) esas alınacaktır.

Yıllık programlarda yer alan gayri safi yurt içi hasıla hesaplarında katma değere vasıtalı vergiler dahil değildir. Fakat amortismanlar dahildir (250) Halbuki teşvik belgesi alamış ve gerçekleştirmiş

(249) Teşvik belgesi alamış projelerin sektörel gerçekleşme durumları Tablo: 13'de gösterilmiştir.

(250) 1980 Yılı Programı s. 74.

TABLO: 16

TEŞVİK BELGESİ ALMIŞ PROJELERDE
YAKLAŞIK GERÇEKLEŞME DEĞERLERİ
(1968-1978)

(Cari Fiyatlarla Milyon T.L.)

SEKTÖRLER	T.B. Ad.	Gerçek leşen T.B.Ad.	Gerçek leşme Nisbeti %	Bir Proje için		Gerçekleşen Yaklaşık
				Katma D. İstindam(x)	Ortalama	
TARIM	60	18	30	14,4	64	259 1152
MADENCİLİK	172	29	16,8	15,6	63	452 1827
İMALAT SANAYİİ		928				45872 190125
<u>BEŞERİYAT MALLARI</u>	1085	333	30,6			15132 63160
Gıda-İçki ve Tutun	625	142	22,7	22,9	87	3252 12354
Dokuma Giyim	460	191	41,5	62,2	266	11880 50806
<u>ARA MALLARI</u>	1053	316	30			16571 43919
Orman Ürünleri	197	33	16,7	42,7	111	1409 3663
Kağıt ve Basım	43	14	32,5	43,2	145	605 2030
Deri ve Kösele	61	18	29,5	18,4	121	331 2178
Lastik	19	3	15,8	249	824	747 2472
Plastik	26	16	61,5	24	99	384 1584
Kimya	195	64	32,8	69,8	77	4467 4928
Can	28	14	50	105,1	161	1471 2254

TABLO: 16 DEVAMI

SEKTÖRLER	T.B. Ad.	Gerçek leşen T.B.Ad.	Gerçek leşen Nisbeti	Bir Proje için		Gerçekleşen Yaklaşık
				Katma D. İstindam (x)	Ortalama	
Demir-Çelik	69	23	33,3	75,1	228	1727 5244
Demir Dışı Metaller	50	18	36	81	143	1458 2574
Çimento	70	25	35,7	87,7	358	2192 8950
Pişmiş Kil, Çimento- dan Cereçler	171	44	25,7	17	74	748 3256
Seramik	25	13	52	39,1	175	508 2275
Arabaçlar	99	31	31,3	16,9	81	524 2511
<u>YATIRIM MALLARI</u>						
Hüdeni Uşya	982	279	28,4			14169 83046
Makina İmalât	222	85	38,2	19,2	109	11632 9265
Elektrik ve Elekt- ronik Mal.	162	53	32,7	44,2	242	2342 12826
Tarım Alet ve Mak.	100	29	29	69,7	265	2021 7685
Teçizat Araçları	55	14	25,4	103	578	1442 8092
	443	98	22,1	68,7	461	6732 45178
<u>HİZMETLER</u>						
Depolama	723	120	16,6			1075 7990
Ulaştırma	68	10	14,7	9,6	22	96 220
Turizm	573	85	14,8	8,7	47	739 3995
Emekçi	82	25	30,4	9,6	151	240 3775
	4	2	50	21	283	42 566
TOPLAM	4079	1097				47.700 201.660

Kaynak: Tablo 15 ve 15'den istisna edilmiştir.
(x) Kisi

TABLO : 17
TEŞVİK BELGESİ ALMIŞ VE GERÇEKLEŞMİŞ
PROJELERDE NET KATMA DEĞER
(1968-1978)

(Cari Fiyatlarla Milyon Tl.)

S E K T Ö R	Yaklaşık	
	Proje Adedi	Net Katma Değer
TARIM	18	259
SANAYİ	959	46366
Madencilik	29	452
İnşaat Sanayi	928	45872
-Tüketim Malları	333	15152
-Ara Malları	316	16571
-Yatırım Malları	279	14169
Enerji	2	42
HİZMETLER	120	1075
TOPLAM	1097	47700

yatırım projelerinin katma değerine vasıtalı vergiler dahil ve fakat amortismanlar dahil değildir. Katma değerleri karşılaştırılabilir hale getirmek için aşağıdaki usul takip edilmiştir:

Sanayi sektörü için hesapladığımız 46.366 milyon T.L. tutarındaki katma değere amortismanlar dahil değildir. Önce yaklaşık olarak amortismanları hesap edelim ve bu miktara ilâve edelim:

Sanayi sektöründe 46.366 milyon T.L. katma değer meydana getiren yatırımın, gümrüksüz toplam tutarı 66.366 milyon T.L.'dir. Amortisman nisbetini ortalama % 10 olarak kabul edersek, gerçekleşen sanayi projelerinin toplam amortisman miktarı 6.613 milyon T.L.'dir. Buna göre:

Brüt Katma Değer: Net Katma Değer + Amortismanlar

Brüt Katma Değer: 46.366 + 6.636 = 52.979 milyon Tl.

Sanayi sektöründe gerçekleşen yaklaşık brüt katma değer 52.979 milyon T.L. olup, buna vasıtalı vergiler'de dahildir. Bu miktara isabet eden vasıtalı vergileri bundan çıkarırsak elde edeceğimiz miktar ile programlardaki sanayi hasıla miktarını mukayese edebiliriz (251).

Önce 1975, 1976, 1977 yıllarında gayri safi milli hasıla hesaplarında nazarı itibare alınan vasıtalı vergilerin o senelere ait sanayi hasıla içindeki nisbetlerini hesaplayalım.

1976 yılı için hesaplama,

$$\frac{\text{Toplam Vasıtalı Vergiler : 69.369}}{\text{Gayri Safi Yurt içi Hasıla 594.690}} = 0.116$$

1976 yılı sanayi sektörü ortalama vasıtalı vergi miktarı:

$$(\text{Sanayi Hasıla}) \times 0.116 =$$

$$114.977 \times 0.116 = 13.337 \text{ Milyon T.L.}$$

(251) Sanayi sektöründe vasıtalı vergilerin, aynı sektördeki brüt katma değerine olan nisbeti konusunda güvenilir istatistikî bilgilere rastlanılmamıştır. Bu konudaki hesaplamalar, DPT'nin Milli gelir hesaplarından istifade edilerek, yapılmıştır. Bakınız. 1980 Yılı Programı, s. 74.

1976 yılında vasıtalı vergiler dahil sanayi hasıla:

$$\begin{aligned} \text{Sanayi hasıla + Ortalama Vasıtalı Vergi} &= \\ 114.977 + 13.337 &= 128.314 \text{ milyon T.L.} \\ \text{Sanayideki Vasıtalı Vergiler} &= \\ \text{Vasıtalı Vergiler Dahil Sanayi Hasıla} &= \\ 13.337 &= 0.103 \\ 128.314 & \end{aligned}$$

1976 yılı sanayi hasılasına şayet vasıtalı vergileri dahil edersek, bu miktar yaklaşık 128.314 milyon T.L.'dir. Bunun % 10.3'ünü vasıtalı vergiler teşkil eder, diyebiliriz. Aynı hesaplama tarzı ile bu nisbet 1975 yılı için % 10.1 ve 1977 yılı için yüzde 9'dur. Üç yılın ortalama nisbeti:

$$\frac{1}{3} \frac{10.3 + 10.1 + 9}{3} = \frac{29.4}{3} = \% 9.8 \text{ 'dir}$$

Bu ortalama nisbeti teşvik belgesi almış sanayi yatırım projelerinin brüt katma değerine tatbik edersek bu brüt katma değer içindeki vasıtalı vergi miktarı yaklaşık olarak bulabiliriz.

$$\begin{aligned} \text{Brüt Katma Değer} &= 52.979 \text{ milyon T.L.} \\ \text{Vasıtalı Vergi Miktarı} &= 52.979 \times \% 9.8 \\ &= 5.192 \text{ milyon T.L.} \end{aligned}$$

Programlardaki değerlerle karşılaştırılabilecek katma değer:

$$\begin{aligned} \text{Brüt katma değer - Vasıtalı Vergiler} &= \\ 52.979 - 5.192 &= 47.787 \text{ milyon T.L.} \end{aligned}$$

Sanayi sektöründe teşvik belgesi almış ve gerçekleştirilmiş yatırım projelerinin 1.1.1978 itibarıyla bir yıllık yaklaşık katma değeri 47.787 milyon T.L.'dir. Basi varsayımlardan hareket ederek, yaklaşık olarak elde ettiğimiz bu miktar 1977 yılı gayri safi millî hasıla ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla rakamları ile karşılaştırma olarak Tablo: 13'de gösterilmiştir (252).

TABLO: 18
TEŞVİK EDİLEN VE GERÇEKLEŞEN
PROJELER HASILASININ KARŞILAŞTIRILMASI
GSYİH (1977) GSMH

(Cari fiyatlarla Milyon T.L.)

SEKTÖRLER	HASIL	T.B.ALMIŞ PROJELER HASILASI
TARIM	219.754	47.787
SANAYİ	158.006	-
HİZMETLER	415.709	-
GSYİH	793.469	-
GSMH (P.F)	870.239	-

Genel bir fikir edinmek bakımından,

Sanayi sektöründe teşvik belgesi almış projelerin toplam hasılası 1977 yılı sanayi hasılasının % 30'unu, aynı yıl Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının % 6'nı ve Gayri Safi Milli Hasıla'nın % 5.5'ini teşkil etmektedir, denilebilir.

1977 yılında sanayi sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki payı % 19.91'dir (253). Bu nisbet ülkelerin sanayileşme seviyelerinin tesbitinde önemli bir ölçüdür. Bazı ülkelerde bu nisbet Tablo: 19'da gösterilmiştir.

TABLO: 19
BAZI ÜLKELERDE SEKTÖRLERİN
GSYİH NİSBETLERİ

Sektörler	Türkiye	Yunanistan	Portekiz	İtalya	Japonya	Meksika
Tarım	29	17	15	9	5	11
Sanayi	20	21	35	33	38	28
Hizmetler	51	62	50	58	57	50
GSYİH	100	100	100	100	100	100

Kaynak: U.N. "Yearbook of National Accounts Statistics 1975"den
DBYP, s. 158.

2. İSTİHDAM YÖNÜNDEN

Bilindiği gibi milli gelir ile istihdam arasında çok yakın bir ilişki mevcuttur. Milli gelirin arttırılabilmesi imkânı geniş ölçüde istihdamdaki artışlara bağlıdır. Özellikle az gelişmiş ülkelerin kalkınması kısa vadede nüfusun daha büyük bir kısmına istihdam imkânları temin edilmesiyle yakinen ilgilidir (254).

Gelişmekte olan ülkemizde, nüfus hızla artmaktadır. Bu hızlı nüfus artışının ekonomik ve sosyal hayatımızda meydana getirdiği en önemli sorun iş piyasasında istihdam imkânları arayan emek arzının hızlı bir şekilde yükselmesidir. Halen ülkemizde bütün emek arzı karşılanamamakta ve bu açığın sonucu olarakta tarım kesiminde gizli işsizlik, tarım dışı kesimde ise, açık işsizlik ve düşük verimlilik ortaya çıkmaktadır (255).

1972 yılında yüzde 13.3 olan yurtiçi işgücü fazlası oranı 1977 yılında yüzde 13.5, 1978 yılında yüzde 13.9'a ve 1979'da ise, yüzde 14.06'ya yükselmiştir. IV. Beş Yıllık Planda bu oranın 1983 yılında yüzde 9.7'ye düşmesi hedef alınmıştır. Memleketimizin genel istihdam durumu Tablo: 20'de gösterilmiştir (256).

TABLO: 20
GENEL İSTİHDAM DURUMU

15+Yaş
Bin Kişi
E+K

	1962	1972	1977	1983
- Toplam Sivil İşgücü arzı	13.113	15.013	16.161	17.535
- Toplam Sivil İşgücü Talebi	12.643	13.917	14.726	16.457
- Tarımsal İşgücü Fazlası Hariç, kır ve kent kesimindeki işgücü fazlası	490	1096	1435	1.078
- Tarımsal İşgücü Fazlası	950	900	740	620
- Türkiyedeki Yurtiçi İşgücü fazlası	1440	1996	2175	1.698
- Yurtiçi İşgücü fazlası oranı	11.	13.3	13.5	9.7

Kaynak: DİYP, s. 26, 251, 252, ve 1980 Programı s. 95.

(254) Nusret Ekin, İşgücü ve Ekonomik Gelişme, İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:25, No:1-2, İstanbul, 1966, s.82.

(255) Nevzat Yalçıntaş, Türkiye'de İnsan Gücü ve İstihdam Hedefleri, (Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri, İ.Ü.İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1971) s. 498.

Ülkemizde işgücü arzı her yıl 250.000 kişi civarında artmaktadır. Teşvik belgesi alan ve gerçekleştirilen yatırım projelerinin meydana getirdikleri işgücü talebi, sektör ve alt sektörler itibarıyla Tablo: 16'da gösterilmiştir. Buna göre 10 senelik dönemde gerçekleştirilen projeler yaklaşık olarak toplam 201.660 kişilik istihdam imkânı meydana getirmişlerdir. Bu sayı, ülkemizin senelik iş gücü arzını dahi karşılayamamaktadır. Keza bu miktar 1977 yılında istihdam edilen toplam işgücünün ancak binde 13'ünü teşkil etmektedir.

Görüldüğü gibi 1968-1978 yılları arasında teşvik belgesi almış ve gerçekleştirmiş yatırım projelerinin husule getirdikleri işgücü talebinin toplam işgücü talebine oranı çok düşüktür. Fakat sektörel istihdam nazarı itibare alınırsa, özellikle sanayi sektöründe, meydana gelen işgücü talebinin çok düşük olmadığı anlaşılar. Şöyleki, gerçekleştirilmiş projeler için elde ettiğimiz yaklaşık 201.660 kişilik işgücü talebinin 192.000 kişilik kısmı sanayi sektörü yatırımlarında meydana gelmiştir. Bu miktar 1977 toplam sanayi işgücü talebinin yüzde 10'unu teşkil etmektedir.

TABLO: 21
SEKTÖREL İSTİHDAM

15+Yaş
Bin Kişi
E+K

SEKTÖRLER	1962	1967	1972	1977	1983
TARIM	9.740	9556	9.307	9.100	9.000
SANAYİ	995	1.222	1.492	1.859	2.412
DİĞERLERİ	1.908	2.460	3.119	3.767	5.045
TOPLAM	12.643	13.238	13.917	14.726	16.457

Kaynak: DBYP, s. 26, 253.

1967 yılı sonundan 1.222 bin kişi olan sanayi sektörü işgücü talebi 1977 yılı sonunda 1.859 bin kişiye yükselmiştir. Tablo: 21 göre bu dönemde sanayi sektöründe toplam 637 bin kişiye istihdam imkânı sağlanmıştır. Bu miktarın yaklaşık yüzde 30'unu yine 10 senelik dönemde teşvik belgesi almış ve gerçekleştirmiş yatırım projelerinin işgücü talebi teşkil etmektedir, diyebiliriz.

Gerçekleşen yatırım projelerinin istihdam imkânları alt sektörler itibarıyla Tablo:16'da gösterilmiştir. Buna göre en fazla istihdam imkânı sağlayan alt sektör 50.806 kişi ile dokuma ve giyim alt sektörüdür. Bunu sırasıyla 45.178 kişi ile taşıt araçları, 12.826 kişi ile makina imalat, 12.354 kişi ile gıda-ıçki-tütün, 8.950 kişi ile çimento sanayi, 8.090 kişi ile tarım alet ve makineleri...vd. sanayi kolları takip etmektedir.

Yukarıda görüldüğü gibi gerçekleşmiş yatırım projeleri 10 senelik dönemde sanayi sektörü işgücü talep artışında belirli bir yer işgal etmekte ise de, bu dönemde sanayideki işgücü talebi artışı genel işgücü arzının ancak küçük bir kısmını karşılayabildiğinden mezkûr projelerin genel istihdam sorunumuzun çözümlenmesine önemli bir katkıları bulunmadığı söylenebilir.

Diğer taraftan önümüzdeki yıllarda da Türkiye'nin nüfusu hızla artmaya devam edecektir. Shorter Berksan tahmini ortalamasına göre 1980-2000 devresinde yıllık nüfus artış hızı yüzde 2,3 olacak ve 2000 yılında nüfusumuz 71 milyona yaklaşacaktır. Bu durum, Türkiye'nin demografik sosyal bünyesinde büyük değişiklik meydana getirecektir. Nüfusun yerleşme, istihdam ve köy-şehir dağılımı bugünkünden farklı olacaktır. 2000 yılında Türkiye Avrupa'da Rusya'dan sonra nüfusu en fazla ülke haline gelmektedir. Bu önemli nüfus büyümesi, Türkiye'nin sosyal problemlerine yeni bir genişlik getirecek mahiyettedir (256)

Bu durumda, istihdam problemi Türkiye'nin çözüm bekliyen önemli bir konusu olmaktadır. İstihdam imkânlarını artırmak bir taraftan mevcut işsizleri çalışma hayatına dahil ederken, diğer yandan her yıl ilâve olarak iş piyasasına giren gençlere iş sahaları açmak, ekonomik ve sosyal politikanın başlıca hedeflerinden birisini teşkil etmektedir (257).

(256) Nevzat Yalçınbaş, Türkiye'nin sosyal bünyesi, İ.Ü.İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1972, s. 103-105.

(257) Nevzat Yalçınbaş, a.g.e., s. 163.

Memleketimizde işsizlik daha ziyade teçhizat ve kapasite noksanlığından ileri gelmektedir. Tabii kaynaklara ve teçhizata nisbetle nüfus fazlası, işsizliğin temelini teşkil etmektedir. İşsizliğin eritilmesi için en iyi çare sermaye artışına yeni yatırımlara hız vermektir (258). Yatırımlara hız verilirken, hangi üretim tekniği tercih edilecektir. Denebilirki, memleketimizde yatırımları artırabilmek için sermayeyi az ve diğer faktörleri (bilhassa emek) çok kullanan üretim tekniğine ihtiyaç vardır. Bu durumda, istihdam imkânları artırabilir. Anca, önemli bir mesele ortaya çıkmaktadır. Bol miktarda emek, az miktarda sermaye kullanan bir üretim organizasyonu içinde verimi yüksek değildir. Produktivite artışını hızlandırmak için bir çok sanayi kolunda sermaye yoğun üretim metodlarına geçmek zaruridir. Bundan başka bazı sanayilerin verimli çalışabilmesi için sermayeye bol miktarda yer veren bir tekniğe ihtiyaç vardır (259).

Gerçekleşen yatırım projelerinde sermaye-emek ilişkisinde Tablo:15'den istifade ederek kişi başına yatırımı hesaplayalım. Buna göre kişi başına en az yatırım 169.000 T.L. ile taşıt araçları sanayi koludur. Madeni eşya sanayiinde bu miktar 383.000 T.L., makina imalat sanayiinde 436.000 T.L.'dir. Doku-ma, giyim'de 585.000 T.L., gıda sanayiinde 609.000 T.L., deri ve küsele'de 321.000 T.L., lâstik sanayi dalında 773.000 T.L., demir ve çelikte 843.000 T.L.'dir. En fazla sermaye-yoğun sanayi dalı kimya olup, bu kolda kişi başına yatırım tutarı 1.832.000 T.L.'dir.

Her ne kadar bazı sanayi kollarında emek-yoğun yatırımlar önemli arzietmekte ise de, az gelişmiş ülkelerde yatırımları teşvik politikası tesbit edilirken, prensip itibariyle istihdam kriteri daima gözönünde tutulmalıdır. Geniş ölçüde istihdam imkânları sağlayan yatırım projeleri kalkınma programlarına entegre edilmeli, genel kalkınma ile sektörel gelişme hızlarını

(258) Sabri Ulgener, a.g.e., s.119-122.

(259) Ahmet Kılıçbay, İktisadin Prensipleri, Sermet Matbaası, İstanbul, 1958, s. 408-410.

azaltmadan, bazı emek-yoğun yatırım projeleri bilhassa işsizliğin fazla hissedildiği bölgelere yönlendirilmelidir (260).

İstihdam probleminin çözülmesi gayesiyle IV. Beş Yıllık Plânda bazı tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Plânda yer alan bu tedbirleri aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz (261).

- İşgücünün eğitilmesine sürekli olarak büyük önem ve öncelik verilecektir.

- Şehirlerde alt yapı, imar ve bayındırlık çalışmalarına hız verilecektir.

- Genellikle vasıfsız ve orta vasıflı iş gücünün bol olduğu bölgelerde bu vasıfta işgücü kullanan yatırımların yapılması teşvik edilecektir.

- İktisadi yönden gerekli olmayan hallerde sermaye-yoğun teknolojiler yerine emek yoğun teknolojiler tercih edilecektir. Emek yoğun kalkınma projelerinin kalkınmada öncelikli bölgelerde yapılması sağlanacaktır.

Bu konuda, 1980 yılı programında: "Yatırımlarda Plân hükümlerine aykırı olmayan, plân iktisadi ve sosyal hedefleri ile tutarlı olmak şartıyla istihdam arttırıcı emek-yoğun yatırımlar tercih edilecektir." denilmektedir (262).

Yatırımları teşvik politikasının yeniden tesbit edilmesi ve istihdam problemini gözümleyici tedbirler üzerinde önemle durulması, sanayileşmenin sağlıklı bir şekilde başarıya ulaşması için şarttır.

Rekabet şartlarını nazariitibare alarak iş talebi karşılayacak yatırım kollarında genel kalkınma hızını yavaşlatmamak kaydıyla emek-yoğun üretim tekniği, ihracata yönelen veya tamamen ihracata dönük yatırımlarda ise, sermaye-yoğun üretim tekniği tercih edilebilir. Kalkınmada öncelikli yörelere emek-yoğun projelerin gitmesi sağlanabilir. Bunun için yeni teşvik tedbirleri getirilirken, yatırımları bu tercihler istikametinde yönlendirebilecek bir politika takibedilmelidir.

(260) Nevzat Yalçınbaş, s.g.e., s. 185-186.

(261) DBYP, s. 275-276.

(262) 1980 Yılı Programı, s. 431.

S O N U Ç

Kalkınma plân ve programlarımızda sanayileşme üzerinde önemle durulduğu halde uygulamada sınıai yatırımların karşılaştığı engellerin kaldırılması hususunda gerekli tedbirler alınmamış ve mevcut teşvik tedbirleri ile plân ve programlarda öngörülen hedeflerin gerçekleştirilebileceği görüşü ile hareket edilmiştir. Uygulama neticeleri bu tutum ve davranışın gerçekçi olmadığını ortaya koymuştur.

Sanayileşme hamlemizin başarıya ulaşabilmesi için sınıai yatırımlarda karşılaşılan engellerin (altyapı yetersizliği, vasıfsız işgücü, lüzumsuz formaliteler...vd.) ortadan kaldırılması veya asgari seviyeye indirilmesi için gerekli tedbirler alınmalı ve yatırımların teşviki için ciddi adımlar atılmalıdır. Hernekaaar Birinci ve İkinci Plân dönemlerinde sınıai yatırımların teşviki konusunda önemli bazı adımlar atılmış ise de, getirilen tedbirlerin büyük bir kısmı 1969 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Bu iptal kararından sonrasanayinin teşviki konusunda gerekli tedbirlerin getirilmemesi özellikle imalat sanayii alt sektörleri arasında dengeli bir gelişmeyi sağlayamamıştır. Mevcut tedbirler, tüketim malları sanayinin gelişmesinde tesirli olmuş ve fakat ara malları ve yatırım malları sanayinin plânlarda öngörüldüğü şekilde gelişmesinde yetersiz kalmıştır.

Yatırımları teşvik tedbirlerinin 10 senelik (1968-1978) uygulaması sonucunda gerçekleşen yatırımlarda yaklaşık olarak 201.660 kişilik işgücü talebi meydana gelmiş ve 1.1.1978 tarih itibariyle bu yatırımlar cari fiyatlarla yıllık yaklaşık 47 milyar T.L.'lik katma değer hasil etmişlerdir. Diğer taraftan bu tedbirler yatırımların bölgesel dağılımında etkili olamamış ve yatırımlar esas itibariyle gelişmiş bölgelere gitmiştir.

Kalkınma plân ve programlarında sanayi sektörünün kalkınmada sürükleyici sektör olacağı defaatle belirtildiği halde uygulamada bu netice hasıl olmamış, sanayide öngörülen yapısal değişiklik gerçekleştirilememiştir. Memleketimizde tüketim malları sanayiinin gelişmesini müteakip öncelikle bu sanayiinin ihtiyacı olan girdilerin Türkiye'de imalini sağlayacak ara malları ve yatırım malları sanayiinin geliştirilmesini sağlayacak tedbirler alınmamıştır. Bu tedbirlerin zamanında alınması sağlıklı bir sanayileşme için çok önemlidir. Şayet bu konuda gerekli tedbirler zamanında alınmış olsa idi petrol krizinden sonra ülkemizde şiddetle kendini hissettiren iktisadi bunalım daha kolay atlatılırdı. Döviz darboğazı, enflasyon, işsizlik, iktisadi durgunluk büyük boyutlara erişmezdi. Hemen belirtelim ki, petrol fiyatlarındaki aşırı artışlar gelişmiş ekonomileri dahi sarsmıştır. Bu sebeple ekonomimizin 1977 ve müteakip yıllarda karşılaştığı darboğazları sadece yatırımları teşvik politikasındaki kıfayetsizliğe bağlamak mümkün değildir.

Bununla beraber ülkemizde uygulanan yatırımları teşvik tedbirleri, çağdaş ülkelerde sanayileşme için uygulanan teşvik tedbirleri ile mukayese edilirse, bunların ülkemizin sanayileşmesi için yetersiz olduğu görülür. Nitekim 10 senelik uygulama sonuçları bu durumu teyid etmektedir. Hatta bu teşvik tedbirleri 1927 tarihli Teşviki Sanayi Kanunu ile getirilmiş olan bazı tedbirleri dahi kapsamamaktadır.

Kalkınma plânlarında öngörülen hedeflere vasıl olabilmek için yatırımları gerçekten teşvik eden ve ülkemiz şartlarına uygun tedbirlere ihtiyaç vardır. Ülkemizde iş adamlarımızın teşebbüs kabiliyeti oldukça gelişmiştir. Sanayiinin en önemli alt sektörleri olan ara malları ve yatırım malları sanayilerinin gelişmesi için gerekli olan sermaye, teknoloji ve vasıflı işgücü temin edilebilir. Müteşebbislerimiz bu işleri koordine edebilecek beceriye sahiptirler.

Sanayileşmemizin sürekli, istikrarlı ve sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için öncelikle yatırımları teşvik politikasının genel esasları tesbit edilmeli ve bilâhare bu esaslara uygun yeni teşvik tedbirleri getirilmelidir. Bu teşvik politikası hürriyetçi, demokratik sistem içinde karma ekonomi prensiplerine uygun olmalıdır.

Yeni düzenlemeye gidilirken, yatırımları teşvik politikası "Teşvikler iktisadi kalkınmanın anahtarıdır" anlayışı içinde ele alınmalı ve sosyo-politik dalgalanmaların temelinde servet-iktidar mücadelesinin bulunduğu düşünülerek, istikrarlı bir sanayileşmenin yürütülebilmesi için sosyal adalet esasları gözden uzak tutulmamalıdır.

Bu anlayış içinde yatırımların teşvikinde kademeli bir teşvik politikasının takip edilmesi sanayi hamlemizin sürekli, istikrarlı ve sağlıklı bir şekilde başarıya ulaşmasında çok önemli rol oynayabilir. Kademeli teşvik politikasının genel esaslarını aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz:

I. Sektörlere Göre Teşvik

Yeni teşvik tedbirleri getirilirken, imalat sanayii alt sektörleri arasında, tüketim malları, ara malları ve yatırım malları sanayilerinin girdi-çıktı ilişkileri gözönünde tutulmalı ve bu alt sektörlerin birbirlerini tasamlayacak şekilde gelişmeleri esas alınmalıdır. Buna göre gelişmesi öngörülen sanayi kolları için daha fazla teşvik tedbirleri getirilmelidir. Geliştirilmesi öngörülen sanayi kolunun durumu nazarı itibare alınarak bu konudaki yatırımlar meselâ 5 sene her türlü vergiden muaf tutulabilir, arazi bağışlanabilir, indirimli enerji, ulaştırma, su...vd. tarifeler uygulanabilir. Keza çeşitli finansman kolaylıkları sağlanabilir.

2. İstihdam Durumuna Göre Teşvik

Ülkemizde 2 milyon civarında işsiz vardır. Büyük bir petrol krizi veya başka bir sebeple diğer ülkelerde yaşanan işgillerimiz yurda dönmek zorunda kalabilir. Bu halde işsizlik daha büyük boyutlara ulaşacaktır. Şayet şimdiden gerekli tedbirler alınmazsa vukuu muhtemel sosyal galkantılar ülkemizi zor durumlara sokabilir. Bunlara meydan vermemek veya asgari seviyede tutmak için, genel kalkınma ile sektörel gelişme hızlarını azaltmayan ve geniş ölçüde istihdam imkânları sağlayan emek-yoğun yatırım projelerine daha fazla teşvik tedbirleri uygulanmalıdır. Meselâ bu tip yatırımlara devlet daha uzun süre her türlü vergiden muafiyet, daha fazla hibe şeklinde yardım, ulaştırma kolaylıkları...vd. imkânları temin edebilir.

3. Ortak Sayısına Göre Teşvik

Sanayi hamlesinin başarıya ulaşmasında yatırımların finansmanı çok önemlidir. Özellikle enflasyon ortamında sanayi yatırımları için gerekli sermayenin sağlanması özel tedbirlerin alınmasına ihtiyaç gösterir. Diğer taraftan alınacak tedbirler sonunda yatırımların maliyetleri artmamalı, enflasyon hızı düşürülmeli ve fertlerin gönüllü tasarrufları emniyet içinde yatırımlara kanalize edilebilmelidir. Bunun için ülkemizde milli bünyemize uygun yeni müesseselerin kurulması ve gereği gibi işletilmesi gerekir. Bunlar sermaye piyasası müesseseleridir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için sermaye piyasasını düzenleyecek yeni bir kanuna ve bu kanunu uygulayabilecek enliyetli kadrolara ihtiyaç vardır.

Ülkemiz şartlarına uygun olarak işleyen bir sermaye piyasasında gönüllü tasarrufların çok ortaklı şirketler vasıtasıyla yatırımlara kanalize edilmesi yatırım ve istihsalın maliyetini yükselten aracı, faktörlerin olumsuz tesirlerini önemli ölçüde frenler. Diğer bir ifade ile tasarruf sahiplerinden temin olunan kaynağın bu şekilde yatırımlarda kullanılması ya-

tırım ve istihsalin maliyetini etkiler ve aracı faktörlerin sebep olduğu maliyet artışını asgari seviyeye indirir.

Milli bünyemize uygun bir sermaye piyasası kanunu yürürlüğe girdikten sonra gönüllü tasarrufların yatırımlara yöneltilmesini temin gayesiyle bu tür tasarruflarla gerçekleştirecek yatırımlar için özel teşvik tedbirleri getirilmelidir. Bu tedbirler yatırımı gerçekleştirecek şirketin ortak sayısına, ortakların hisse nisbetine ve hisse nevine göre alternatifli bir uygulama imkânına sahip olmalıdır.

Keza, bu tip şirketlere dövizle iştirak konusu üzerinde de durulmalıdır. Getirilecek dövizin miktarı ve bu dövizin şirket sermayesindeki nisbeti nazarı itibare alınmalı ve buna göre teşvik tedbirleri getirilmelidir. Meselâ, yurd dışındaki işçilerimizin sermayesinin tamamını döviz olarak ödedikleri bir şirketin yaptığı yatırım 8 sene her türlü vergiden muaf tutulabilir, yatırım tutarının muayyen bir nisbetinde hibe şeklinde yardımda bulunulabilir...vd.

Organize olmuş bir sermaye piyasasında özel teşviklerden istifade ederek, faaliyet gösteren çok ortaklı şirketlerin sanayileşmeye olan başlıca tesirlerini genel olarak 3 esasta toplayabiliriz:

Birincisi, bu tip şirketlerin yatırımlarda kullandığı sermaye maliyeti asgari seviyede olduğundan gerçekleştirilen yatırımların ve elde olunan istihsalin maliyeti de düşük olur. Bu durum, sanai mamullerin dahilde ve hariçte rekabet etme imkânlarını kolaylaştırır, ihracatın gelişmesine dolayısı ile döviz girişlerinin artmasına imkân sağlar.

İkincisi, bu şirketlere uygulanan teşvik tedbirleri yatırımların kârlılığını yükseltir. Küçük tasarruf sahipleri bundan istifade eder ve dolayısı ile daha adil bir gelir dağılımı imkân dahiline girer. Sosyal adaletin sağlanmasına hizmet eden bu uygulama ile sanayileşme hareketinde daha istikrarlı bir gelişme imkânı hasıl olur.

Üçüncüsü, bu şirketler vasıtasıyla iştirak ettiği yatırımlardan iyi gelir temin eden tasarruf sahiplerinde daha çok tasarruf etme ve daha çok yatırım yapma alışkanlığı hasıl olur. Bu alışkanlığın yaygınlaşması ile ferdi teşebbüslerin başaramıyacağı büyük sanai yatırımlar bu şirketler tarafından gerçekleştirilebilir.

Ülkemiz jeopolitik durumu itibariyle sanayileşme hamlesini, iktisadi ve sosyal bunalmalara meydan vermeden veya bu bunalmaları asgari seviyede tutarak, bir an önce başarmak durumundadır. Bu bakımdan iyi organize olmuş bir sermaye piyasasının kurulması ve çok ortaklı şirketlere özel teşvik tedbirleri uygulanması sürekli ve istikrarlı sanayileşmede çok önemli rol oynayacaktır.

4. Bölgelere Göre Teşvik

Ülkemizin az gelişmiş bölgelerinin iktisadi gelişmelerini temin gayesiyle bu yörelerde yatırım yapılmasını özendirerek için yeni teşvik tedbirleri getirilmeli ve bölgelerin durumuna göre farklı tedbirler uygulanabilmelidir. Bu suretle iktisadi kalkınmanın dengeli bir şekilde bütün yurd sahında gerçekleştirilmesi imkân dahilince girebilir.

Az gelişmiş bölgelerdeki yatırım konularının tesbitinde o bölgenin yatırım potansiyeline önem verilmeli ve bunlar arasında da genel kalkınma hızını yavaşlatmayan emek-yoğun yatırım konuları tercih edilerek, bunların daha fazla teşvik tedbirlerinden istifade etmeleri sağlanmalıdır.

5. Döviz Gelirine Göre Teşvik

Yatırımların optimal ölçekte yapılması halinde, kütle üretim mümkün olur, istihsalın birim maliyeti azalır. Bu suretle rekabet imkânları genişler. Kütle halinde üretimin devam edebilmesi kütle halinde tüketimin devamına bağlıdır. Esasen sanayileşmede, kütle halinde üretim ve kütle halinde tüketim

esasına dayanır. Kütle halinde üretimin gerçekleştirilebilmesi için yatırımların optimal ölçekte yapılması lâzımdır. Bu yatırımların istihsal edeceği sanayi mamullerinin kütle halinde tüketimini sağlamak için de yurd içi ve yurd dışı pazarlama faaliyetleri çok iyi organize edilmeli, ihracatı zorlaştıran engeller kaldırılmalı ve bu konuda çeşitli kolaylıklar temin edilmelidir. Ayrıca, ihracata dönük optimal ölçekli yatırımlar için özel teşvik tedbirleri getirilmelidir. Bu tedbirler, bu yatırımların ihracattan getirecekleri döviz miktarı ile mütenasip olarak uygulanmalıdır.

Yukarıda genel hatlarını tespit etmeğe çalıştığımız kademeli teşvik politikasında gözönünde tutulması gereken bir hususta, bazı hallerde bir yatırım için muhtelif teşvik tedbirlerinin öncelikle uygulama imkânının hasıl olmasıdır. Meselâ, bir yatırım teşviki öngörülen sektörlerle dahildir, döviz getirecektir, az gelişmiş bölgelerde yapılacaktır ve geniş istihdam imkânlarına sahiptir. Bu ve benzeri yatırımlarda teşvik tedbirleri arttırılarak uygulanmalıdır. Yukarıda özellikleri belirtilen her bir yatırım için devletin hibe şeklinde yapacağı yardım yatırım tutarlarının sırasıyla % 8, % 10, % 9, % 11 nisbetlerinde ise, dört özelliği bünyesinde toplayan bir yatırım için devletin hibe şeklindeki yardımı, yatırım tutarının % 38 nisbetinde olabilir. Devlet, bu ve benzeri yatırımların özelliğine göre hibe şeklinde veya diğer şekillerde uygulanacak teşvik tedbirleri için azami bir sınır tesbit edebilir.

Kademeli teşvik politikasının başarıya ulaşabilmesi için bu konuları düzenleyecek teşvik kanunu hazırlanırken uygulama makamlarının süratle ve isabetli bir şekilde karar almasını sağlayacak tedbirler üzerinde önemle durulmalıdır. Ayrıca uygulamada idareye geniş takdir hakkı tanıyan ve çeşitli manâlara gelebilen ifadelere mümkün olduğu kadar kanunda yer verilmelidir.

TABLO: 15

TEŞVİK BELGESİ ALMIŞ PROJELERDE NET
KATMA DEĞER VE İSTİNDAM

(Cari Piyatlar Milyon T.L.)

SEKTÖRLER	Örnek Proje Adedi	Yatırım Tutarı (x)	Net Katma İstih- Değer dam (Kişi)		Bir Proje için Ortalama	
					Katma Değer	İstindam (Kişi)
TARIM	15	738	216	959	14.4	64
Sewgin, Linter Tesisleri	4	325	72	236		
Fidanlıklar, Naren- ciye Yetiştirme	2	46	38	115		
Sera Tesisleri	1	7	7	10		
Patatesden Niğasta ve Püre	3	82	23	129		
Hayvancılık	5	278	76	469		
MADENCİLİK	10	376	156	626	15.6	63
Her türlü maden arama, istihraq, zenginleştirme ve bunların entegras- yonları ile ilgili yatırımlar	10	376	156	626		
İMALAT SANAYİİ						
TÜKETİM MALI	95					
Gıda-İçki-Tütün	50	2.666	1.145	4.334	22.9	87
Ekmek Fabrikası	5	226	82	161		
Un, Makarna, İrmik, Kepek	5	278	103	253		
Bitkisel Yağ ve Margarin	10	724	345	999		
Sekerli Madde Üretimi	5	393	124	1092		
Süt ve Mamulleri	5	256	120	252		
Meyve Suyu ve Konsantresi	5	269	93	472		

TABLO: 15 DEVAMI

	Örnek Proje Adedi	Yatırım Tutarı (x)	Net Katma Değer	İstih dam (Kişi)	Bir Proje için Ortalama	
					Katma Değer	İstihdam (Kişi)
Salça, Şehze, Meyve, Konserve	5	274	191	482		
Sebze ve Meyve Kurutma Tesisleri	4	107	37	436		
Hayvan Yemi Üretimi	6	139	50	227		
DOKUMA-GİYİM	45	7.014	2801	11983	622	266
Pamuk İpligi ve Dokuma	10	2.533	817	4344		
Yün İpligi ve Dokuma	8	1.027	442	2067		
Keten, Kenevir ve Kendir İpligi	2	131	58	421		
Örne	4	848	415	1117		
Polyester İplik ve Elyaf	4	987	374	951		
Tekstüre ve Muss İplik	5	754	331	1163		
Konfeksiyon	5	295	128	1081		
Halı, Kilim Dokuma Tesisi	7	439	236	839		
<u>ARA MALI</u>	150					
ORMAN ÜRÜNLERİ	20	2042	855	2220	4275	111
Yonga Levha	10	1138	482	917		
Kereste Üretimi	4	400	154	574		
Mobilya ve Deko- rasyon Elemanları	6	504	219	729		
KAGIT	8	1145	346	1160	43.25	145
Yerli Hammaddeye dayalı Sergilik Kraf, Sigara Kağıdı, Karton, Mukavva, Gazete Kağıdı	4	1.011	274	936		

TABLO: 15 DEVAMI

	Örnek Proje Adedi	Yatırım Tutarı (x)	Net Katma Değeri	İstih dam (Kişi)	Bir Proje için Ortalama	
					Katma Değer	İstih dam (Kişi)
Cilt, Kalıp, Klişe	4	134	72	224		
DERİ VE KÖŞELE	10	390	184	1214	18.4	121
Deri Konfeksiyon, Deri Eşya ve Ayak- kabı	10	390	184	1214		
LÂSTİK	5	3.190	1.245	4. 120	249	824
Tekerlek Lâstığı, Motosiklet, Bi- siklet Lâstığı	5	3.190	1.245	4. 120		
PLÂSTİK	4	130	96	397	24	99
Plâstik Boru ve Eşya	4	130	96	397		
KİMYA	26	3.688	1.815	2.013	69.8	77
Kompoze Gübre	4	1.126	572	504		
Çeşitli Asit İmali	5	824	395	564		
Selüloz İmali	4	243	126	286		
DMT Polyester El- yaf, Akrilik El- yaf İmali	4	907	367	298		
Rafine Tuz	2	276	207	147		
Oksijen Gazı İmali	3	137	66	93		
Tekraksilin, Amoxycilin Thrihyd- rak gibi ilaç San. Maddesi	2	131	54	57		
Defne Yağı ve Esansı	2	44	28	64		
CAM İMALATI	7	979	736	1.132	105.1	161
Her Nevi Cam Üretimi	3	680	509	460		

TABLO: 15 DEVAMI

	Örnek Proje Adedi	Yatırım Tutarı	Net Katma Değeri	İstih- dam (Kişi)	Bir Proje için Ortalama	
					Katma Değer	İstih- dam (Kişi)
Cam Elyafı ve Keçesi	2	140	45	171		
Cam Eşya Üretimi	2	159	182	501		
DEMİR-ÇELİK	13	2512	977	2960	75.1	228
Çelik Dövmeye, Çelik Parçaları İmali	5	1875	721	1513		
Dikişli Dikişsiz Çelik Boru Üre.	5	511	195	619		
Pik	3	126	61	828		
DEMİR DIŞI METALLER	12	2376	971	1723	81	143
Alüminyum Levha ve Profil	1	186	63	155		
Alüminyum Döküm	4	1042	471	696		
Bakır, Piring, Alüminyum İletken- ler (tel, şerit)	5	618	355	645		
Saç Üretimi, Saç, Profil ve Boru İşleme	2	530	82	227		
ÇİMENTO	4	1635	351	1352	87.7	358
Çimento Üretimi	4	1635	351	1352		
PİŞMİŞ KİL VE Çİ- MENTODAN GEREÇLER	20	949	339	1475	17	74
Söndürülmüş ve Torbalaanmış Toz Kireç İmali	5	237	76	366		
Tuğla, Kiremit İmali	10	488	170	772		
Çimentodan Yapılan Gereçler	5	224	93	337		

TABLO: 15 DEVAMI

SEKTÖRLER	Örnek Proje Adedi	Katırım Tutarı (x)	Net Katma Değer	İstih- dam (Kişi)	Bir Proje için Ortalama	
					Katma Değer	İstih- dam (Kişi)
SERAMİK	6	504	235	1054	39.1	175
Elektroporselen	1	113	47	200		
Karofayans	5	391	188	854		
AMBALAJ	15	545	254	1217	16.9	81
Oluklu Mukavva ve Kutu İmalı	3	215	90	342		
Poliprobilen, Se- lefon, Kağıt Bo- bin ve muhtelif Ambalaj Malzeme- si	7	202	87	467		
Plâstik Ambalaj Malzemesi	3	68	36	162		
Teneke Kutu, Ali- minyum Tüp	2	60	41	246		
<u>YATIRIM MALI</u>	83					
MADENİ EŞYA	30	1261	578	3287	19.2	109
Kalıp İmalâtı	3	39	30	201		
Delici ve Açın- dırıcı Takımlar	5	222	73	684		
Civata, Somun, Vida	6	357	152	620		
Temper Döküm, Sfero ve Fitting	6	189	100	588		
Montaj Sanayiinde Kullanılan Yedek Parça	6	242	108	854		
Tazyikli Kaplar	2	144	51	180		
Dövme Çelikparça	1	19	23	95		
Sınai Keçe İmalı	1	49	41	65		

TABLO 15 DEVAMI

SEKTÖRLER	Örnek Proje Adedi	Yatırım Tutarı (x)	Net Katma Değer	İstih dam (Kişi)	Bir Proje için Ortalama	
					Katma Değer	İstihdam (Kişi)
MAKİNA İMALATI	21	2224	929	3092	44,2	242
Kardan Mili, Aks Kovanı, Kontak- tör, Anahtar, Prij	3	372	105	389		
Muhtelif Makina İmalı	10	721	366	20641		
Dizel Motor İmalı	2	650	290	1481		
Piston İmalı	2	57	28	153		
Silindir Cömleği	2	91	20	166		
Firen-Debriyaj Donatıları	2	333	120	262		
ELEKTRİK MAKİNALARI VE ELEKTRONİK	14	1177	976	3713	69,7	265
Kondansatör, Transformatör	2	24	15	72		
Güç Trafosu	2	98	64	470		
Akümülatör	3	555	31	170		
Elektrik Cihazları	5	249	143	1021		
Buz Dolabı	2	751	723	1980		
TARIM ALET VE MAKİ- NALARI	11	22415	1134	6360	103	578
Çeşitli Ziraat Alet ve Makinaları	8	703	387	3211		
Traktör	3	1712	747	3149		
TAŞIT ARAÇLARI	7	547	481	3229	68,7	461
Treyler Yapısı	2	94	94	397		
Otobüs Yapısı	1	136	148	694		
Cami İnşaa ve Ona- rması	4	317	239	2138		

TABLO: 15 DEVAMI

SEKTÖRLER	Örnek Proje Adedi	Yatırım Tutarı (x)	Net Katma Değer	İstih dam (Kişi)	Bir Proje için Ortalama	
					Katma Değer	İstihdam (Kişi)
<u>HİZMETLER</u>	37	1096	313	1736	8,7	47
ULAŞTIRMA	22	744	169	799	7,7	34
Gemi İthalı	10	322	67	259		
Frigorifik Treyler ve Çekicileri İthalı	10	409	95	485		
Ziraf Mücadele He- likopteri İthalı	2	13	7	15		
TURİZM	5	147	48	757	9,6	151
Otelcilik	5	147	48	757		
Depolama (Soğuk Hava Deposu)	10	205	96	220	9,6	22
ENERJİ						
Transformasyon Üniteleri	1	54	21	283	21	283
TOPLAM	371					

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı TÜRK Kaynakları, 1968-1978.
(x) Gümrüklü Yatırım Tutarı.

B İ B L İ Y O G R A F İ Y A

KİTAPLAR

- Akgüner, Tayfun, Özel Girişim Özgürlüğü ve Yatırımları Teşvik Tedbirleri, Formül Matbaası, İstanbul, 1979.
- Alkin, Erdoğan, Gelir ve Büyüme Teorisi, İ.U. İktisat Fakültesi yayını, İstanbul, 1975.
- Altay, Şekip, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Diğer Ülkelerdeki Teşvik Tedbirleri, c.I,II, DPT yayını:İ025-TUD:İ6, Ankara, 1971.
- Andre, Luis, Ekonomik Tarih, Çev. Ziya Karamursal, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.
- Balı, Orhan, Yatırım ve Teşvik Rehberi, Doruk Matbaası, Ankara, 1979
- Bağgil, Ali Fuat, Esas Teşkilât Hukuku, Baha Matbaası, İstanbul, 1960.
- Boulding Kenneth E., Principles of Economic Policy, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1958.
- Baysal, Kubilay, Uluslararası Petrol Sorunları, Sermet Matbaası, İstanbul, 1977.
- Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, Yeter Derecede Gelişmemiş Ülkelerin İktisadi Kalkınmaları ile İlgili Tedbirler, Çev. Necdet Serin, Sevinç Matbaası, Ankara, 1964.
- Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, İktisadi Kalkınma Projeleri için El Kitabı, Çev. Lütfullah Tenker-İmdat Osmangözoğlu, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1967.
- Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilâtı, Endüstri Projelerini Değerlendirme El Kitabı, Çev. Cevat Karataş, Maya Matbaası, Ankara, 1977.
- Brochier, Hubert-Pierre Tabatoni, Mali İktisat, Çev. Adnan Ertaş, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975.

Bryce, Murray D., Policies and Methods For Industrial Development, McGraw Hill Book Co., New York, 1965.

_____, Sınai Kalkınma, Çev. Cemil Sökmen, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1975.

Ceyhan, Burhan, Yatırım İndirimi, Ticaret Gazetesi Matbaası, İzmir, 1972.

Cole, G.D.H., Introduction to Economic History 1750-1850, The Macmillan Press Ltd., London, 1972.

Curle, Adam, Educational Strategy For Developing Societies, Tavistock Pub., Ltd., London, 1970.

Dell, Sidney, Trade Blocs and Common Markets, Alfred A. Knopf Inc., New York, 1963.

Dicleli, Vedat, İktisadi Gelişme Tarihi, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1966.

Dougal, Herbert E., Capital Markets and Institutions, Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1970.

DPT, Yatırımların ve İhracatın Teşviki ve Uygulama Sonuçları, DPT yayını:IO44-TUD:18, Ankara, 1971

_____, Devlet Plânlama Teşkilâtı Tarafından Yapılan Araştırmalarla İlgili Genel Bilgiler, DPT yayını:IO45, Ankara, 1971.

_____, Yatırımların, İhracatın ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki, IV. Beş Yıllık Kalkınma Plânı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT yayını:1576-ÖİK:263, Ankara, 1977.

Frayer, Hans, Endüstri Çağı, Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi yayını (Teksir), Erzurum, 1980.

Gill, Richard T., Economic Development Past and Present, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1965.

Güllâp, Talât, Türkiye Ekonomisinde Talep Enflasyonu ve Para Politikası 1950-1960, Teksir, Erzurum, 1970.

- Han, Ergül, Kalkınmada Alt Yapı Yatırımları, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Eskişehir, 1975.
- Matipoğlu, Zeyyat, İşletmelerde Yatırımların Plânlaması, Yeni Matbaa, İstanbul, 1962.
- Henderson, W.O., The Industrial Revolution in Europe, Quadrangle Books, Chicago, 1968.
- Hig, Mükerrerem, Türkiye Ekonomisinin Analizi, Güryay Matbaası, İstanbul, 1980.
- Higgins, Benjamin, Economic Development, W.W. Norton and Company Inc., New York, 1959.
- Honey, John C., The Planning and Private Sector, Dunellen Pub., Company Inc., New York, 1970.
- Karaduman, Mehmet, Fransada Teşvik Tedbirleri Uygulaması, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu yayını, Ankara, 1979.
- Kaynar, Richard S. and Konrad F. Shultz, A Practical Guide to Industrial Development, Frederic A. Praeger Inc., New York 1967.
- Kılıçbay, Ahmet, İktisadın Prensipleri, Sermet Matbaası, İstanbul, 1968.
- Kirschen, E.S. ve Diğerleri, Economic Policy in Our Time, Vol.I, North Holland Publishing Company, Amsterdam, 1964.
- Korun, Uğur, Türk İmalât Sanayii ve İthal İkamesi: Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977.
- Kurtkan, Amiran, Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları, İ.Ü. İktisat Fakültesi yayını, İstanbul, 1972.
- Kuznets, Simon, Economic Growth and Structure, W.W. Norton and Company Inc., New York, 1965.
- Lewis, W. Arthur, Development Planning, Harper and Row Publishers New York, 1966.

- Manisalı, Erol, Gelişme Ekonomisi, Güryay Matbaacılık, İstanbul, 1978.
- Morris, Bruce R. Economic Growth and Development, Pitman Pub. Co., New York, 1967.
- Nemli, Arif, Tesvik Edici Vergi Politikası, (Basılmamış Doçentlik Tezi, İİÜ. İktisat Fakültesi, İstanbul, 1969.)
- Murkee, Ragnar, Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries, A.T. Broome and Son, St.Clements, Oxford, 1953.
- Oguz, Orhan, Genel İktisat Teorisi, İ.T.İ. Akademisi Basımevi, Eskişehir, 1978.
- Ökçin, Gündüz, Osmanlı Sanayii, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971.
- Özkuvalak, M. A. ve Yaşar Yılmaz, Tesvik Belgesi Almış Yatırım Projelerinin Gerçekleşme Durumu, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yayını No:70, TUGM:3, Tekair, Ankara, 1979.
- Hinchola, R. W., Economic Development Policy, University of Oregon Press, Eugene, Oregon, 1964.
- Rostow, W. W., İktisadi Gelişmenin Merhaleleri, Çev. Erol Güngör, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.
- Sarıoğlu, Mustafa, Sermaye Piyasası ve Yatırım Analizleri, Tekair, Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi, Erzurum, 1978.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiyede ve Dünyada Tesvik Teşbirleri, Tekair, TUGM:4 , Ankara, 1973.
- Staley, Eugene, The Future of Underdeveloped Countries, Frederick A. Praeger, New York, 1961.
- Ulgener, Sabri F., Milli Gelir, İstindam ve İktisadi Büyüme, Sermet Matbaası, İstanbul, 1966.
- Tan, Turgut, Plânlamanın Hukuki Düzeni, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966.
- Tercanlı, M., M. Gültekin, S. Afacan, Tesvik Belgesi Almış Özel Sektör Yatırım Projelerinin Karşılaştıkları Darboğazlar Konusunda Bir Araştırma, DPT yayını:1369, Ankara, 1974.

- Yaglioglu, Ugur, Sanayi Tesvik Tedbirleri Uzerine Bir Inceleme,
Teksir, Ankara, 1975.
- Tinbergen, Jan, The Design of Development, The Johns Hopkins
Press, Baltimore, 1958.
- _____ , Lessons From The Past, American Elsevier Publish-
ing Company Inc., New York, 1963.
- _____ , Development Planning, McGraw-Hill Book Company,
New York, 1967.
- Turkdogan, Orhan, Turkiyenin Kalkinma Yolu Sosyo-Ekonomik Sistem
Tartismalari, Sayilan Matbaasi, Ankara, 1973.
- Yalcintas, Nevzat, Turkiyenin Sosyal Muiyesi, I.U. Iktisat Fakul-
tesi yayini, Istanbul, 1972.

MAKADELER

- Akguc, Oztin, Ekonomik Yonden Proje Değerlendirilmesi, Yatirim
Projelerinin Hazirlanmasi ve Değerlendirilmesi, c.I, Dev-
let Planlama Teskilati ve Devlet Yatirim Bankasi ortak
yayini, Teksir, Ankara, 1968.
- Aksu, Omer, Iktisadi Demokrasinin Fikri Temelleri ve Gelistmesi,
Sosyoloji Konferanslari 16.kitap, I.U. Iktisat Fakultesi
yayini, Istanbul, 1978, s.55-75.
- Balogh, Thomas, Iktisat Politikasi ve Fiyat Sistemi, Cav. Ergin
Gönce, Iktisadi Kalkinma Secme Yazilar, Ortadogu Teknik
Universitesi yayini, Ankara, 1966, s. 291-324.
- Ekin, Nusret, Isgueti ve Ekonomik Gelistme, I.U. Iktisat Fakultesi
Mecmuasi, c.25, No.1-2, Istanbul, 1966, s. 80-92.
- Friedmann, J. Öfgang, Karma Ekonomide Iktisadi Devlet Tesekkülleri,
Karma Ekonomide Planlama ve Gelistme, ESSEK yayini, Istanbul,
1966, s. 110-128.
- Sabakkuk, H.J., The Historical Experience on the Basic Condi-
tions of Economic Progress, Readings in the History of Eco-
nomie Growth, edited by Malcolm F. Falkul, Oxford University

Press, London, 1968, s. 33-48.

_____, Müfuss Artışı ve İktisadi Kalkınma, Çev. Selim İlkin, İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar, Ortadoğu Teknik Üniversitesi yayını, Ankara, 1966, s. 15-29.

Hiç, Mukerrem, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Plânların Stratejisi ve Tedbirler-Bir Karşılaştırma, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri, İ.Ü. İktisat Fakültesi yayını, İstanbul, 1971, s. 11-44.

Hiç, Mukerrem, 50 yıl Boyunca Muhtelif Dönemlerde Uygulanan Ekonomik Gelişme Stratejileri ve Milli Gelir Artışları, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, c.30, No:14, İstanbul, 1971, s. 47-72.

Hoselitz, Bert F., Entrepreneurship and Capital Formation in France and Britain since 1700, Readings in the History of Economic Growth, edited by Malcolm E. Falkul, Oxford University Press, London, 1968, s. 95-133.

_____, Sanayide Yatırım İmkânları, Sanayide Yatırım ve Sermaye Teraküü, FSEK yayını, İstanbul, 1963, s. 1-14.

İlkin, Akın, Türkiyede Sanayi Politikası, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, c.30, No:1-4, İstanbul, 1971, s. 377-423.

Kaldor, Nicholas, Az Gelişmiş Ülkelerde Endüstrileşme Sorunları, Çev. Tunç Tayanç, Plânlama, DPT Dergisi, Sayı.9, Ankara, 1970, s. 81-90.

Kazgan, Gülten ve Baydar, İktisat Politikası Tedbiri Olarak Yatırım İndirimi, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, c.22, No:3-4, İstanbul, 1962, s.73-90.

Kılıçbay, Ahmet, Karma Ekonomide Özel ve Kamu Sektörleri Arasındaki İlişkiler, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri c.1, İ.Ü.İktisat Fakültesi yayını, İstanbul, 1971, s. 77-88.

_____, Türkiyede Plânlama, Türkiye Ekonomisinin Elli Yılı, Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi yayını, İstanbul, 1973, s. 421-467.

- _____, Hukuk-İktisat İlişkileri ve Ekonomik Kalkınma, Ekonomi Hukuk Kongresine Sunulan Tebliğler, Türkiye Barolar Birliği yayını, Ankara, 1975.
- _____, Pahalı Sanayileşme ve Ekonomik Yapımız, Ekonomi- de Para Kredi Dergisi, Sayı.2, İstanbul, Şubat 1981, s.30-31
- Manisalı, Erol, Türkiyenin Yatırım Malları Sanayii ve Geliştirme Olanakları, Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiyede Sanayileşme ve Sorunları, Semineri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını, Ankara, 1975, s.85-131.
- Özal, Turgut, Uygulama Sonuçları, Yatırımları ve İhracatı Teşvik Tedbirleri, ESEK Açık Oturum yayını, No:4, İstanbul, 1971, s. 2-6.
- Sağlam, Dündar, Yatırım Projelerinin Millî Ekonomi Yönünden Değerlendirilmesi, Konferanslar 3, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi yayını, Ankara, 1973, s. 1-28.
- Sarç, Ömer Celâl, Devletin İktisadi Hayat Üzerine Müdahaleleri, 1948 Türkiye İktisat Kongresi Tebliğler Bülteni III, Sınan Matbaası, İstanbul, 1948, s. 129-135.
- Staley, Eugene, İktisadi Kalkınmada Devletin Rolü, Çev. Atilla Dicle, İktisat Fakültesi Dergisi, c.1, sayı.1, Erzurum, 1973, s. 161-170.
- Traves, Gauseppino, Ekonomik Kalkınma Aracı Olarak Dünyada Planlama ve Programlama, Çev. Selâhattin Özmen, Planlama Dergisi, sayı.11, DPT yayını, Ankara, 1971, s. 5-77.
- Türk, İsmail, Cumhuriyet Döneminde Teşvik Tedbirleri ve Geleceği, Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiyede Sanayileşme ve Sorunları Semineri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını, Ankara, 1975, s. 655-683.
- Türkdoğan, Orhan, Türk Toplumunda Sanayileşmenin Tarihi Gelişimi ve Sosyal Sorunları, İktisat Dergisi, c.3, sayı.3-4, Erzurum, Kasım 1978, s. 17-54.

- Ülgener, Sabri F., Türkiyede Plânlama ve Plânlı Döneme Geçiş, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri, c. I, İ.Ü. İktisat Fakültesi yayını, İstanbul, 1971, s. 3-9.
- Versan, Vakur, Türk Anayasasının İktisadi Esasları ve Başlıca Siyasi Partilerin İktisadi Görüşleri, Karma Ekonomide Plânlama ve Gelişme, İSEK yayını, İstanbul, 1966, s. 93-108.
- Vries, Lared A. de, Entegrasyon, Dış Ticaret ve Sınai Gelişme, Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme, İSEK yayını, İstanbul, 1968, s. 185-203.
- Yalçıntaş, Nevzat, Sosyalizm ve Demokrasi, Türk Ev Kadınları ve Seri Konferansları: IX-XII, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1968, s. 81-104.
- _____, Türkiyede İnsangücü ve İstihdam Hedefleri, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri, c. I, İ.Ü. İktisat Fakültesi yayını, İstanbul, 1971, s. 497-513.
- Yarar, Özdemir, Müessir Bir Kalkınma Aracı Organize Sanayi Bölgeleri, IV. Türkiye Sanayi Kongresi Tebliğleri, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği yayını, Ankara, 1968, s. 129-149.
- Yaşa, Memduh, Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi ve Dış Ticaret, Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme, İSEK yayını, İstanbul, 1968, s. 30-53.
- Yenai, Oktay, Türkiyede Sermaye Piyasasının Gelişmesi Mesalesinin İktisadi Mahiyeti ve Önemi, Türkiyede Sermaye Piyasasının Gelişmesi İçin Gerekli Tedbirler, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği yayını, Ankara, 1964, s. 5-38.
- Zaim, Sabahattin, Türkiye'nin İktisadi ve Sosyal Gelişmesinde Sanayileşmenin Önemi, Sosyal Siyaset Konferansları 16. Kitap, İ.Ü. İktisat Fakültesi yayını, İstanbul, 1965, s. 227-250.

Montaj Sanayiinin İktisadi Yönü, Refii Şükrü Suvlaya Armağan, İ.U. İktisat Fakültesi yayını, İstanbul, 1971, s. 377-400.

Zeytinoglu, Erol, İstanbul ve Çevresinde Kurulacak Yatırımların Teşvik Tedbirlerinden Yararlandırılması Sorunluğu, Türk Sanayiinde Teşvik Tedbirleri Semineri, İstanbul Ticaret Odası yayını, İstanbul, 1978, s.127-157.

DİĞER KAYNAKLAR

- D P T , Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
_____, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
_____, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
_____, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
_____, 1968 Yılı Programı
_____, 1969 Yılı Programı
_____, 1975 Yılı Programı
_____, 1980 Yılı Programı
_____, Kalkınma Planı ve Devlet Planlama Teşkilâtı ile İlgili Kanunlar ve Anayasa Mahkemesi Kararları, DPT yayını, 1980.
_____, DPT Bülteni, Ekim 1980.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü Kaynakları (Raporlar, İstatistikler, Yazışmalar), 1967-1979.

Resmî Gazeteler :

<u>Tarih</u>	<u>Sayı</u>	<u>Tarih</u>	<u>Sayı</u>
3.7.1961	10846	22.9.1971	13964
15.9.1967	12700	23.12.1971	14051
1.11. 1969	13440	20.1.1972	14078
5.5.1970	13486	2.5.1972	14175
10.8.1970	13575	1.1.1973	14410
3.9.1970	13598	4.1.1973	14411
14.5.1971	13836	12.2.1973	14446

Resmî Gazeteler :

<u>Tarih</u>	<u>Sayı</u>
13.2.1973	14447
16.2.1973	14450
1.3.1973	14463
24.8.1973	14635
19.1.1977	15824
20.1.1977	15825
16.3.1977	15880
31.12.1977	16156
16.2.1978	16202
21.1.1979	16526
11.3.1979	16575
25.3.1979	16589
28.9.1979	16768
29.1.1980	16880 Mukerrer
23.3.1980	16938
4.6.1980	17007
14.6.1980	17017
27.9.1980	17118
30.11.1980	17176 Mukerrer
27.12.1980	17203
11.12.1980	17187
17.2. 1981	17254
8.5. 1981	17334
10.5. 1981	17336
